

Till Hundraårsminnet
af
Franska Revolutionen.

Tre dikter öfversatta åt Dagens Krönika

af

*Edvard Fredin.**

I.

Marseljäsen.**

Framåt, I barn af fosterlandet,
vår äras morgon lyser klar.
Emot oss fräckt förtryckarbandet
djärfs höja sina blodstandar.
Vårt öra re'n från fjärran lystrar
till soldateskens hemska larm,
som smyger skonlöst vid vår barm
att strypa mödrar, vif och systrar!
Gif akt, medborgare!
Slut leden, rot vid rot!
Framåt! om orent blod
än forsar kring vår fot!

* Eftertryck förbjudes af så väl poemen som porträtterna.

** Marseljäsen är flera gånger förut öfversatt på vårt språk, senast af C. W. A. Strandberg. I stället för att reproducera en äldre tolkning, ha vi dock ansett att det odödliga snilleverket skulle för våra läsare värdigast presenteras i ny dräkt.

Red:s anm.

Hvad vill då denna hord af trålar,
 som piskas våra led emot?
 Tror man sig kufva fria själar
 med fångsel och med fjättrars hot?
 Mitt folk! I forna dar de brände
 på krökta ryggar skymfens sår.
 Nu ingen tvinga oss förmår
 i trældom åter och elände!
 Gif akt, medborgare! *etc.*

Hvad? Skola främlingar befalla
 och våra bygder stifta lag?
 Och våra unga krafter falla
 för fale soldenärers slag?
 O, Gud! Om trålar skola böja
 vår nacke under okets tvång!
 Om nidingar ännu en gång
 till våra herskare sig höja!
 Gif akt, medborgare! *etc.*

Vel er, tyranner! Vel och bäfva
 Med fasa ser er an en värld!
 Ve! er, menedare! Där sväfva
 i rymden redan domsens svärd!
 Ett folk i vapen står mot eder;
 och stupar i sitt blod en man,
 strax föder jorden då en ann'
 och jämna tätna våra leder.
 Gif akt, medborgare! *etc.*

Dock, skona denna arma skara,
 som ej sitt ödes skam förstått.
 Låt högsint glömska straffet vara
 som drabbar legohjonens brott.
 Men slå till jorden utan skoning
 de blodsmän, som dem drifva fram,
 som skända, sölande i skam,
 sin egen moders helga boning.
 Gif akt, medborgare! *etc.*

O, kärlek, du, till fosterjorden,
 sänk dina flammor i vår barm!
 Kom frihet, segerängeln vorden,
 och led oss du i stridens larm.
 Inför all världen så vi bära
 ett vitnesbörd om sannad makt:
 och ovän, vi till fota lagt,
 ser döende triumfens ära.
 Gif akt, medborgare! *etc.*

 II.

Den unga fången.

Efter *André Chénier*.

»Ej rädes rosens knopp för lians hvassa blad
 och drufvan anar ej i sommarsolens bad
 att snart den randas skördetiden.
 Och jag, som drufvan varm, som rosenknoppen skön,
 jag ställer bäfvande till himmelen en bön,
 att ej min dag må vara liden.

En man må tårlöst lugn och kall till döden gå. —
 Jag gråter, hoppfull dock, att skyn skall varda blå
 se'n stormen rasat, åskan knallat.
 Ack, lifvet är så ljust, fast mulna några dar:
 det bi som honung för en gadd ju äfven har
 och minsta sjö i uppror svallat.

Jag älskar ängens doft, jag älskar solens sken
 och fåfängt stängs jag här af murens kalla sten,
 min själ hvart hinder öfversvingar.
 Mer fri än någonsin mot morgonen som gryr
 den unga näktergaln ur nätets maskor flyr
 och sången ned ur rymden klingar.

Men hvarför skall jag dö? Jag somnar lugn hvar kväll
och drömmer ljuflig dröm och vaknar glad och säll
och gråter aldrig ångrens tårar.

Jag är de fångnes sol; enhvar när han mig ser,
som vid en änglasyn betagen, hänryckt ler
hur tung en sorg hans änne fårar.

Bland dimmor skymtar blekt det mål, som jag mig drömt;
i barndomsdalens hägn jag nästan kvar mig glömt
bland blommorna på gröna stränder.

Till livvets gästabud jag nyss har blifvit väckt,
den fraggande pokaln munskänken ej mig räckt
att gripas fast af mina häuder.

Omkring mig våren ler. Och måneskiften gå
förrn odlarns höjda arm den mogna skörd skall slå
och solen högt på himlen lyser.

O, liljan är jag lik, som, väckt af daggens kyss,
till morgonrodnans fjät i salig undran lyss —
men ve! för aftonen jag ryser.

Vik hädan hemska syn! För tidigt, bleka död,
du kommer, gå! Du vet hvar hungersargad nöd
anropar dig att lian höja!

Ack, fagert dalen ler och himlen strålar ljus
och ljufligt strängaspel jag hör i vindens sus —
o nej! nej! död, du måste dröja!» —

Så klagar, fångslad här, en flicka ung och blek,
och lyran på min arm, som eolsharpan vek,
för hennes sorgsna stämman klingar.

Ur kvalens slöa lugn jag rycker mig en stund
och skänker så hvar suck, hvart ord från hennes mund
i stilla glädje diktens vingar.

Måhända skall min sång i dunkla framtidsdar
en undran väcka: hvem det fagra offret var,
hvars suckar genom tiden darra?

Hvart hennes ord var sång, hvar rörelse behag —
Som hon vi bäfva dock vid tanken på den dag,
då våra bödlars fotsteg knarra!

III.

Den sjunde Thermidor.

Efter *André Chénier*.

Nu domnar kvällens vind, nu kolnar solnedgången . . .
 och trött till själ och sinn'
 vid guillotins fot jag diktar sista sången.
 Måhända turen snart är min.
 Hvem vet! förrn visaren på taflans blanka skifva
 har glidit fram i gifna spår,
 förrän hans sexti fjät tillryggalagda blifva
 och klingande ett tims slag slår,
 kanske för bödelns järn mitt unga blod förrinner
 och döden kalkar mina drag,
 kanske förrn denna dikt jag färdigskrifva hinner
 den randas natten på min dag
 och fångseldörren slås upp och väktaren mig ropar . . .
 Mens ekot tynar af mitt namn
 dödsoffret släpas ut till fröjd för vilda hopar — —

*
 -----*

* Dessa rader, skrifna den 7 Thermidor 1794, är det sista som flutit ur Chéniers penna. Dikten är en verklig profetia. Innan han hunnit skrifva ned sista rimmet inträdde fångvaktaren och ropade upp hans namn. Guillotinen väntade. Eduard Engel, den tyske litteraturhistorikern, kallar med rätta denna dikt »det hemskaste stycke tillfällighetspoesi, som litteraturhistorien känner».

Till belysning af *Den unga fången* må nämnas att den var riktad till en ung M:lle de Coigny, hvilken satt fångslad samtidigt med Chénier. Den unga damen undgick emellertid sin diktares öde. Hon frigafs.

Rouget de Lisle och Marseljäsen.

I Marseljäsen — skrifver Lamartine i sin »Histoire des Girondins» — ljuder ett eko af segerhymn och dödsskri; ärorik såsom den förra, dyster som det senare, återger den modet åt fäderneslandet och bleker kinden på medborgare. Dess ursprung är följande:

Vid ifrågavarande tid låg en ung artilleriofficer i garnison i Strassburg. Hans namn var Rouget de Lisle. Han härstammade ifrån Juraområdet, ett landskap för både drömerier och kraftyttringar, såsom fallet alltid är med bergstrakter. Denne unge man älskade kriget som soldat och revolutionen som tänkare; genom poem och musik förkortade han de långa timmarne i garnisonslivet. Eftersökt för sin talang håde som musiker och skald, umgicks han förtroligt hos familjen Dietrick. Husfadern var en fosterlandsälskande elsassare, maire i Strassburg; hans hustru och husets unga flickor delade den patriotiska hänförelse för revolutionen, som vibrerade framför allt vid gränsen, liksom en person i fara mest skälfver i armar och ben. De tyckte om den unge officern, och de gånvo inspiration åt hans poesi och musik. De gånvo mandom åt hans spåda tankar, de voro förtrogna med de första yttringarna af hans snille. Det var på vintern 1792. Hungersnöden herskade i Strassburg. Familjen Dietrick var fattig, dess bord tarfligt, men gästfritt för Rouget de Lisle. Den unge officern tog plats der både för- och eftermiddag som en son eller bror. En dag, då det intet fans på bordet annat än kommissbröd och

några skifvor rökt skinka, betraktade Dietrick de Lisle med en vemodigt skälmaktig uppsyn och sade: »Öfverflödet saknas vid våra måltider; men hvad gör det, om blott icke entusiasmen saknas vid våra medborgerliga fester eller modet i våra soldaters hjertan. Jag har ännu en butelj vin kvar i min källare, tag hit den», ropade han till en af sina döttrar, »och vi skola dricka för friheten och fosterlandet. I Strassburg skall man snart fira en fosterländsk högtid, de Lisle måste från dessa sista droppar hemta en af de hymner, som åt folkets själ skänka ett sprudlande rus.» De unga flickorna jublade, de hemtade vinet och slogo i glaset åt sin gamle fader och åt den unge officeren ända till dess flaskan var tömd. Det var nu midnatt. Natten var kall. De Lisle försjönk i drömmar; hans hjerta var upprördt, hans hufvud upphettadt. Kölden gjorde starkt intryck på honom. Han stapplade in i sin ensliga kammare och sökte nu långsamt inspiration, än i sitt klappande medborgarehjerter, än på klavér under det han stundom bildade melodien före orden, stundom orden före melodien* och så förband dem med hvarandra i sina tankar att han icke själf kunde veta hvilken not eller hvilken vers som först uppstått; kort sagdt det var omöjligt att skilja poesien i musiken från ordens poetiska innebörd. Han sjöng allt och skref ingenting.

* * *

Öfverväldigad af denna sublimes ingifvelse, insomnade han med hufvudet på sitt instrument och vaknade icke förrän vid dagens ljus. Nattens poetiska alstring vaknade

* Beträffande Rouget de Lises kompositörskap hafva tvifvelsmål yppats i afseende på originaliteten. Frågan är dock icke utredd, men om han må hafva hämtat motiv annorstädes, är dock hans ära lika oförvansklig, som hos oss i liknande fall Bellmans.

med svårighet i hans minne liksom intrycken af en dröm. Han upptecknade dem, han nedskref noter och ilade sedan till Dietrick. Han påträffade denne i trädgården, sysselsatt med att pyssla om sina blommor. Den gamle patriotens hustru och döttrar hade ännu icke stigit upp. Dietrick väckte dem och lät tillkalla några vänner, hvilka liksom han voro passionerade för musik och i stånd att exequera de Lisle's komposition. Dietricks äldsta dotter ackompanjerade och Rouget sjöng. Vid första strofen blefvo åhörarne likbleka, vid andra strömmade deras tårar, vid de sista utbröt en stormande hänförelse. Dietricks hustru, hans döttrar, familjefadern sjelf och den unga officeren kastade sig under tårar i hvarandras armar. Fosterlandshymnen var nu funnen, men den skulle tyvärr också bli skräckhymn. Den olycklige Dietrick måste några månader derefter bestiga schavotten under tonerna af denna komposition, som vid hans egen härd framsprungit ur hans väns hjerta och för första gången klingat i hans döttrars sång.

Denna nya sång, som några dagar senare utfördes i Strassburg, flog från stad till stad i alla populära orkestrar. Marseille antog den till att sjungas vid början och slutet af sina politiska klubbars sammanträden. Marseillesborna spridde den i hela Frankrike, deraf kom namnet *Marseljäsen*. De Lisles gamla moder, som var konungsligt och religiöst sinnad, förskräcktes af det genljud som väcktes af hennes sons stämma och skref till honom: »Hvad är då denna revolutionära hymn, som sjunges af ett band röfvare, som stryka fram genom Frankrike och hvari man inblandar vårt namn?» De Lisle sjelf, som i egenskap af rojalist blef proskriberad, fick med rysning höra marseljäsen liksom en dödshotelse då han flydde på skogsstigarne i Alperna. »Hur kallar man denna hymn?» frågade han sin förare. »Marseljäsen», svarade bonden. Det var på detta sätt han fick veta namnet på sitt eget verk. Han förföljdes af den entusiasm, som han sjelf utsått bakom sig. Han und-

gick med knapp nöd döden. Vapnet vände sig mot den som smidt det. Den urartade revolutionen igenkände icke mer sin egen stämma.

* * *

Marie André Chénier föddes 1762 i Konstantinopel, invigdes redan som barn af sin moder, en grekinna, i känndomen af de grekiska skalderna. 1782 blef han underlöjtnant, men tog — då garnisonslifvet i Strassburg var outhärdligt för honom — efter sex månader afsked för att i Paris fortsätta sina grekiska studier. 1784—86 reste han för helsans skull i Schweiz, Italien och Grekland samt till Konstantinopel. Slutligen, nödgad af familjen, afsade han sig med tungt hjerta sin dyrbara frihet (se idyllen »*La Liberté*») och mottog 1787 plats som ambassadsekreterare i London. 1790 återvände han till Frankrike och uppträdde här — såsom entusiastisk vän till friheten och häftig fiende till anarkien — likaväl mot ultraroyalisterna som mot girondisterna och jakobinerna, utan att likväl ihållande och konsekvent sysselsätta sig med politiken. Den 7 mars 1794, då han i sällskap med en dam aflagt besök i Passy hos M:me Piscatory samt var på väg att föra sin reskamrat i säkerhet i Versailles, mötte han utanför M:me Piscatorys port medlemmar af revolutionskomitén, togs i förhör och häktades. Han fördes till Paris och insattes i fängelse först i Luxembourg, sedan i Saint-Lazare, på hvilket sistnämnda ställe han diktade de af oss i öfversättning meddelade gripande sångerna. Han guillotinerades den 25 Juli 1794.

Under »Ancien Régimes» välsignelserika hägn.

Strödda drag sammanförda

af Erik Thyselius.

Uti den pjes af Artur Fitger, »Häxans» förf., som benämnes »Von Gottes Gnaden», förekomma några scener, hvilka kunna på sätt och vis betraktas såsom en diktens och scenens illustration till det motbjudande kapitel, som i världshistorien har till rubrik: *Ancien régime*, och särskildt till den underafdelning af samma kapitel, som berör de lägst stående samhällsmedlemmarnes ställning under det systemets hägn. Nämda pjes spelar i en tysk småstat under revolutionskrigen. Franska republikens segrar ha skaffat luft åt de länge hämmade frihetskänslorna hos det lilla furstendömet's invånare. De resa sig, de mot dem utsända trupperna besegras eller öfvergå Revolutionens ström brusar oemotståndligt fram. Furstendömet's unga herkarinna, en representant för det slags »upplysta despotism», som nog vill undersåtarne väl, men endast i öfverensstämmelse med sin egen höga vilja, afvaktar, smyckad med maktens insignier, med purpurmantel, juveler och krona, i sitt slott den framstormande pöbeln. Då slås dubbeldörrarne upp, vid marseljäsens toner träder in i hemsk festmarsch ett långt tåg af tiggare, krymplingar, sjuka och hjälplösa af alla slag. Det djupaste elände talar i deras ansigten och dragter. Det är invånarne i landsbygdens »lyckliga, låga, anspråkslösa och lugna» hyddor, som taga sig friheten besvara furstinnans besök. Det är människor, visserligen icke lyckans rödkindade barn, för hvilka drufvan har sin must, åkern sin säd, natten sin sömn, rättvisan sina vågskålar, utan det är

menniskor, för hvilka lifvet icke har annat än trötthet, sjukdom och död. Det är kvinnor, hvilkas söner af furstinnans fäder allernådigst sålts som soldater, eller hvilkas män begagnats som mål vid aprofvandet af de furstliga gevären, föräldralösa barn, hvilkas fäder skjutits ned af den furstliga jagtbetjeningen, då de ville skydda sina potatisåkrar mot vildsvinens härjningar, oeh hvilkas mödrar dött af förskräckelse eller sorg, tiggare och invalider, för en mansålder sedan skjutna till krymplingar, därför att fustinnans högt-salig herr farfader icke kunnat fördraga en annan furste etc.

När ett helt vanligt tyskt dussinfurstendömes historia kan lemna material till en så djupt skakande och gripande bild, hvilket rikt galleri af lika sanna, men än mer upprörande bilder af liknande art skall icke med diktens, scenens eller konstens förmedling det stora landet Frankrikes historia kunna uppvisa. Och om den dystra fångenskapens långa stunder i Le Temple läto honom, som af sina fångvaktare benämndes rätt och slätt Louis Capet, efter att af inställsamma hofmän kallats »den efterlängtade», något djupare reflektera öfver orsakssammanhanget i de händelser, som fört honom dit, hvilka hemiska visioner böra då icke hafva visat sig för honom, ancien régimes sista kunglige bärare och slutlige ansvarig i Frankrike, visioner till och med hemskare och fasansfullare än de sjelfförvällade, som Shakespeare låter framträda för Richard III natten före Bosworth-slaget.

* * *

Den bild ett samtida vittne, gamle markis Mirabeau, fadern till revolutionens store talare, Gabriel Honoré de Mirabeau, ger på ett ställe af de franska böndernas yttre menniska, är mer än hemsk: utmärglade, infallna ansigten öfvertäckta med det långa, flottiga håret, den öfre delen af ansigtet gulblek, den nedre förvriden till ett hemskt skratt, ett slags vildt förakt. Snarare än menniskor voro de förfärliga vilddjur, klädda i yllekjortlar, kopparbeslagna läderbälten och med högklackade träskor. Och andra skildra deras lefnadsförhållanden så: Svart groft bröd, rötter och vatten deras föda. Grofva kläder, understundom oberedda hudar deras dräkt. Jordkuler och förfallna kyffen deras bostäder. Dystra, likgiltiga träla de i sin vrå; deras härd är utan eld, deras föda knapp; för dem hägrar ej i denna värld någon

hoppets tidsålder, knappast håller i den andra. Utan undervisning, utan tröst, utan föda. Ett stumt slagte; deras röst är endast ett oartikuleradt skri.

Det var i all hufvudsak de höge feodalherrarne, kyrkan och staten, som försatte franske bonden i detta förnedringens och uselhetens tillstånd. För att inse att så var, behöfves ej mer än en flyktig blick på mängden och arten af de bördor, dessa samhällsmakter förstått att kasta eller vältra öfver på »la canaille». Men man lär sig ock skyldigheten af att erkänna, att sällan har den menskliga uppfinnings- och variationsförmågan i fråga om att pina och belasta de motståndssvage visat sig mera excellent, liksom väl sällan sanningen af Adam Smiths yttrande: »att det är ingenting, som en styrelse lär sig så fort som konsten att gräfva i folkets fickor», blifvit kraftigare och mångsidigare bestyrkt.

I förhållandet till sin feodalherre hade bonden stundligen att ihågkomma som lösen: att betala och slafva. Först och främst hade han att erlægga en utskyld, som understundom kunde uppgå ända till fjerdeparten af afkastningen. När bonden sålde, tog godsherren för sig åtminstone en sjettedel; ärfde bonden jord, höll godsherren sig framme. Grödan på åkerfälten var prisgifven till föda åt de talrika dufvorna och kaninerna, som godsegarne ensamma hade rätt att ega, förhärjades och nedtrampades af villebråden i godsens skogar eller vid de förnäma jagtpartierna. Ängarne måste stå orörda en del af året, för att ej raphönsen skulle störas, och de höga herrarnes tillfällen att jouera af ett af sina förnämsta nöjen, jagten, minskas. Jagträtten tillhörde herrarne allena. Ve den bonde, som vågade knota öfver sina fälts sköfling eller för att freda dem nedlade något villebråd. Han stod ju under godsherrens jurisdiktion och våld, liksom för öfrigt i detta land, der adressbref in blanco till bastiljen höllos, rättvisan ej var annat än ett tomt namn. Miss-handel, fängelse, kanske galererna blefvo straffpåföljderna, och påträffades han med vapen i hand, kunde han saklost dödas.

När som hälst under brådaste tiden kunde han ryckas bort från sin egen jord af hofveriet under godset, för att underhålla vägar och broar, slottsgrafvar och murar eller för att hindra grödorna i slottsgrafvarne att genom sina omelodiska läten störa den högförnäma hvilan. Lyckades han ändock att i tid få grödan mogen, hade den att stå kvar på fältet, till dess godsherrens skörd var inbergad,

att ligga osäld i ladan, så länge ej hans nådige herre hunnit afyttra sin. Bondens säd fick ej malas, hans bröd ej bakas, hans vin ej pressas annat än i godsherrens kvarn, bakugn eller vinpress, som voro bortförpaktade och gemenligen i ett ytterst erbarmligt skick, och mot att bonden delade med sig en sextondel. Antalet kreatur beständes af godsherren, fördes de på landsvägen till slott, måste en särskild afgift betalas, slagades de, skulle det ske i godsets slagtbod, mot ny dryg afgift förstås. Upptagandet af en ny brunn var också belagdt med afgift.

Gifta feodalherren bort sin dotter eller såg sin familj förökad, genast hade bonden att med pengar visa sina underdåniga sympatier, likaså vid märkligare tider af året.

Under allt detta höll kyrkan sig påpassligt framme. Af skörden togo kyrkoherden och biskopen hvar sjunde kärfve och dessutom tionde af lin och hampa, grönsaker, frukter och husdjur. Genom det stora nit, kyrkan i detta hänseende utvecklade, lyckades densamma drifva upp förvärfskällorna så pass, att hvad den tog för sig ensam belöpte sig ungefär till hälften af hvad konungen kunde kapa åt sig. De individer af bondeslägt, som ödet låtit födas på kyrkogodsen, inneslöt kyrkan så omsorgsfullt i sitt hägn, att de för hela lifvet kände sig föranlättna att stanna kvar på samma torfva, och då kyrkan drog försorg om att, när hungern var för svår, hindra de nyttiga lastdragarne från att precis dö af svält, var det ändamålsenligast att de ej egde något och att hvad de förtjenade hemföll efter döden till deras ömma moder, kyrkan.

Den must och de penningtillgångar, feodalherren och kyrkan icke genom dessa eller andra här onämnda utvägar förmådde taga ifrån bonden, sökte staten samvetsgrant åtkomma, och det lyckades ganska bra, desto mer som de skattebördor, adeln och kyrkan egentligen skulle dela, af dem flyttades öfver på de andra. Medlen voro förnämligast skatter och krigstjenst, förutom hondens hofveriskyldighet till staten att ensam underhålla de allmänna vägarne, fullgöra inkvarteringsskyldigheten af de tågande trupperna och befordrandet af deras tross etc.

Den älsta af alla skatter benämndes *la Taille*, den utgick i somliga provinser i form af skatt på jorden, i andra på den lösa förmögenheten, och de högsta normerna för skattläggandet voro godtycket och begäret att suga ut det mesta

möjliga. På en inkomstbudget af 105—110 millioner livres representerades 36—40 millioner af denna skatt, hvarifrån mer än två tredjedelar af alla fransmän samt af all egendom och inkomst voro befriade, d. v. s. alla som hade så pass med pengar att de skulle kunna utan för stor möda betala dem; den bars af knapt en tredjedel af befolkningen, af den fattigaste, olyckligaste delen. En fransk författare har ock sagt: skatten är skoningslös endast mot den fattige. Och icke visade heller skatteindrivarne, som egde en mångsidig och storartad talang att se sig sjelfva till godo, någon barmhertighet, när det gälde att pressa fram skatten.

De gamla orättvisornas traditioner voro i Frankrike så starka, att äfven de skatter, som ursprungligen varit afsedda att verka rättvist och i proportion till skatteförmågan, helt snart kommo att utgå med den mest upprörande obillighet och orättvisa. De privilegierade förstodo snart sagdt från första stund skudda af sig bördan helt och hållet eller till större delen. Medan t. ex. en borgare med 12,000 livres i inkomst betalade 1,500 francs under skatterubriken »capitation», erlade adelsmannen endast 75 och kyrkan alls ingenting. Det gick derhän, att folket, som principiellt endast skulle betala en sjettedel af hela denna skatt, fick slutligen i verkligheten betala tre fjerdedelar. En annan inkomstskatt, som i tidernas lopp fördubblades, tredubblades, fingo de fattiga bära helt och hållet ensamma.

Värdigt vid sidan af dessa direkta skatter stodo de indirekta, allesammans bortförpaktade till de mestbjudande och sedan genom dessas agenter lika godtyckligt och våldsamt indrifna som skatterna till kronan.* Några antydningar om detta slags skattesystem torde vara tillräckliga för att gifva en föreställning om huru det måste verka på sina offer. Man har förliknat det med ett stort maskineri, hvars otaliga kugghjul gå i hvarandra under för förtrycket gynnsamt mörker. Financiererna sjelfva hade endast ofullständigt kännedom om systemets detaljer, men förpaktaragenternas roflystna fantasi supplerade okunnigheten.

Skatterna på vin och öl och andra drycker drefvo upp priserna till en för folket svindlande höjd, utan att ändå producenten blef ersatt för sin möda. Förpaktaragenterna,

* Förpaktarne betalade kronan årligen i arrende 166 millioner livres, men pressade ut dubbla beloppet.

kända under det betecknande namnet »källarrättor», förtecknade vinet, konfiskerade hvad ej var anmaldt, beskattade hvad som öfversteg det lilla för den egna förbrukningen tillåtna kvantiteten. Denna vara kunde i likhet med andra icke föras ett steg, utan att köpa tillstånd, utan att betala. När den fördes in eller ut ur en stad eller provins, på vägar, öfver broar, in i värdshus och källare, öfverallt och alltid, om än benämningen på afgifterna varierade, en sak var dock gifven: fram med pengar. Följden blef ock, att tusentals tunnland, som fordom gifvit rika vinskördar, fingo ligga öde. Samma skada som dessa och liknande pålagor, handelsmonopol, skrankor och förbud mot fri handel gjorde för den inhemska omsättningen, gjorde tullarne för den utländska; de åstadkommo att Frankrike ej hade någon marknad för sin spanmål, vin och manufaktur i utlandet; de främmande köpmänneu köpte annorstädes hvad de i Frankrike endast mot de mest uppskrufvade priser kunde erhålla.

Det svåraste, mest raffinerade förtryck och de mest himmelskriande missbruk var det dock måhända saltskatten förbehållet att framkalla. I de provinser, der inga saliner funnos, var skatten störst. Hvarje person öfver sju år måste årligen inköpa till ett bestämdt högt pris en viss kvantitet, som dock endast fick användas till matlagning och bordet; till insaltning måste extra salt inköpas. I provinser med saliner var saltet dock billigare, men der åter gälde för att förekomma smuggling till andra orter förbud att köpa mer än ett visst kvantum. Samma kvantitet salt, som t. ex. i Artois kostade 4 livres, kunde således i Amiens kosta 62. I kustprovinserna var det förbjudet att hemta vatten ur hafvet; det kunde ju bli salt deraf! I Provences kantoner, der det fans naturligt salt, måste öfverskottet förstöras för hvar år.

För att förekomma saltsmugglingar och brott mot bestämmelserna angående saltskatten var en hel armé af flera och tjugutusen personer nödvändig och stränga straff hotade. Medborgarnes hus voro hvar stund som helst utsatta för visitationer af brutala och föraktliga agenter, tallösa arresteringar egde rum af män, kvinnor och barn, fångelserna öfverfylldes af fångar, hvilka hoppackade som de der voro lätt blefvo ett byte för smittosamma sjukdomar; domstolarne, som voro aflönade af förpaktareskrået, fälde sina domar på vittnesmål af agenterna, som delade bytet, och skickade årligen mellan 300—500

personer till galererna. Saltskattens öfvervakande har gifvit anledning till en statistik med mer än talande siffror: årligen i genomsnitt 3,700 konfiskeringar i hemmen; 2,300 arresteringar af män, 1,800 af kvinnor, 6,600 af barn; beslagläggandet på 1,100 hästar och 50 fordon; fängelserna härbärgerade i regeln 17—1800 straffångar, som lär ha utgjort ungefär tredjedelen af rikets vanliga straffångantal.

De moraliska följderna af alla dessa skatter och afgifter voro nära på de mest sorgliga och upprörande. Det grodde i befolkningens sinnen ett hat mot staten och ett ständigt begär att bedraga. Utefter alla konungadömet's inre skrankor och barrierer pågick en ständig strid. »Af 250,000 män, som det ålåg att uppbära de olika slagen af skatter, voro 27,000 sysselsatta med att trakassera och plåga sina medborgare, att snoka igenom deras boningar och källare, att mäta deras tunnor, räkna deras buteljer. Och huru många snaror blefvo ej utlagda för de skattskyldiga, huru mycket svek!»

Efter detta är måhända icke svårt att leda sig till sanningen af hvad ärkebiskopen af Chartres sade till Ludvig XV, »den högt älskade» monarken, eller att »menniskorna äta gräs och dö som flugor», och af uppgiften att strax före revolutionen *en tredjedel* af hela Frankrikes åkerjord (d. v. s. mer än 9 millioner hektarer) låg öde — i Bretagne befunno sig t. o. m. två tredjedelar i det skicket — eller att endast anblicken af det otvetydligaste elände kunde rädda bonden från den fullständigaste utplundring. Medan böndernas antal smälte tillsammans, ökades i snabb fart totalbeloppet af deras utskylder och fördelades på ett allt mindre antal personer. Dåtidens Amerika för bönderna att komma ur det olidliga tillståndet till ett relativt bättre var att antingen gå i krigstjänst eller ock flytta in i förstäderna för att der sälla sig till de proletärskaror, till hvilkas bildande det monopoliserade skråtvånget i sjelfva städerna varit hufvudledning, eller ock att rekrytera de ständigt växande tiggare- eller smugglare- och stråtröfvareskarorna. Redan 1767 räknade man ända till *en million tvåhundra tusen* tiggare. Att mot ett sådant antal tillämpa lagens stränga föreskrifter lät sig naturligtvis helt enkelt icke göras. Och i stället blefvo vagabondernas skaror arméer i hämdens tjänst, beredda att bryta löst när tidshändelserna gäfvö signalen.

I en fransk skrift säges om den franska nationens olyckor: »alla dessa olyckor hade blott en enda orsak, ett utsväfvande slösaktigt hof, der Messalinor och Julior gjorde Klaudier och Neroner priset för infami stridiga, der hvarje njutning kostade en million människor deras hvila, der guldet frambragte brott och brottet åter igen frambragte guld, der man satte mindre värde på den franska nationen än på en kapplöpningshäst . . .»

För att de fakta och siffror, som här ofvan antydts, må träda fram i sin bästa belysning, må till sist några uppgifter beträffande Ancien régimes privilegierade gunstlingar vara på sin plats. Den oprivilegierade massan utgjorde omkring 24 millioner; det var ju en rätt hög och bred piedestal för de 27,000, som beräknats utgöra adelns och presternas antal. Af dessa senare vistades 15,000 personer vid hofvet för att desto bättre komma åt de häfvor, som monarkiens ymnighetshorn der öste ut öfver sina lojala. En icke föraktlig del af statsinkomsterna eller 40 millioner livres (enligt nutida värde ungefär 100 millioner francs) åtgick för att fodra denna samhällsnyttiga massa. De mest inbringande befattningarna i den civila, militära och religiösa förvaltningen tillhörde uteslutande adeln, dessa nådiga herrar, som icke gjort sig annat besvär än att låta sig födas, såsom Beaumarchais säger. Och när icke dessa inkomstkällor förslogo, förtröttades konungens nåd aldrig att låta det regna pensioner och gåfvor öfver sin adel och sin familj. På femton år blef på sådant sätt utdelad en summa af ungefär 228 millioner ur statskassan. Konungens båda bröder hade uppburit hvar för sig i extra uppmuntran 14 millioner. När statskassans deficit var som värst, inköptes för konungens och drottningens räkning ett par lustslott till samma mindre betydande belopp per stycke. Polignacska familjen, Marie Antoinettes favoriter, uppbar endast i pensioner 700,000 livres; då detta var för smått, erhöill hertigen dessutom en lifränta af 120,000 och en gåfva af 1,200,000 livres till inköp af ett gods etc.

Så handskades »ancien régimes» patriarkaliska styrelse med folkets pengar. Ändamålet helgade i sanning medlen.

Öfverlemnande åt sina lägre tjenare att efterfölja den älsta kristendomens föreskrifter om ett apostoliskt lefnads-sätt i fattigdom, rufvade kyrkan öfver enorma rikedomar. En femtedel af hela Frankrikes jord, och dertill den frukt-

baraste och bäst bebygda delen, tillhörde kyrkan och uppskattades till ett värde af *fyra milliarder* livres med en afkastning af hundra millioner. Dessutom inbragte tiondet årligen 123 millioner.

* * *

»Orättfånget gods är lätt förgånget», den andliga och moraliska bankrutten öfvergick till ekonomisk och blef icke längre möjlig att hålla emot. »Ancien régimes» prunkande samhällsbyggnad störtade samman och dess fall var stort. I eldskrift, i blodskrift, med facklans, guillotins och hamrans tillhjälp ristade då de förtryckta för framtida förtryckare ett *mene tekel*, som för den dåvarande generationen blef på en gång en praktisk exeges af det gammaljudiska budet om hämnandet in på barnen intill tredje och fjärde led af fädernas missgärningar och af det jakobinska orakelspråket: »*on ne peut regner innocemment*».

Lafayettes minnesbild.

Af

Otto Sjögren.

Moritz Busch berättar, att Bismarek, då han en gång i Versailles hade Jules Favre till gäst vid supébordet, framhållit för denne, att följdriktig grundsatsstrohet vore ett fel i politiken; man borde rätta sig efter händelsernas gång och tjena sitt fädernesland i enlighet med omständigheterna, men icke i enlighet med sina åsikter. »Det är djupsinnigt, herr grefve», svarade Favre artigt, men han lät — berättar fortfarande dr Busch — derpå den »dumheten» följa: »Det är ändå skönt att se en man, som aldrig förändrat sina grundsatser.»

Store Bismarek, habile och reptilbehändig doktor Busch! Att vara sina grundsatser trogen, är nog helt säkert en stor »dumhet», då det främst gäller att vinna en hög samhällsställning, behålla de mäktiges gunst och samla en stor förmögenhet. Men den dumheten ha väl ändå många af mänsklighetens äldste och bäste män gjort sig skyldige till, ja den har adlat deras hela lifsverk och varit den nödvändiga föreställningen för deras uthållighet, då det gällt att skydda eller förkofra civilisationens dyrbaraste arf. Den dumheten har af makten ofta hårdt nog straffats, men den har äfven på annat håll funnit en belöning, som fullt berättigade Favre att säga: »Det är ändå skönt.» Man tänker härvid på John Milton, som med pennan mäktigt bröt väg för ett frigörelseverk, hvars grundsatser han sedan förblef trogen äfven i fattigdom och förföljelse, men också af sånggudinnan och efterverldens erkänsla fick en segerkrans, hvilken dr Busch kunde hafva skäl att afundas honom. Annu när-

mare till hands ligger erinringen om Lafayette, hvars namn är så nära förknippadt med minnet af år 1789.

Gilbert Mottier de Lafayette föddes den 6 sept. 1757 på godset Chavaniac i Auvergne. Kort förut hade hans fader, som var grenadieröfverste, stupat i slaget vid Minden; som nyintagen skolelev vid ett jesuitcollege förlorade han äfven sin moder. Det kalla, tystlåtna väsen, som plägar utveckla sig hos tidigt föräldralösa barn, blef äfven hans, men ståndaktig hängifvenhet för en vunnen lifsåskådning röjde sig också hos honom tidigt. Omständigheterna gjorde sitt till att brådsnabbt utbilda ynglingen till sjelfständig man. Genom morfadrens död, nästan samtidigt med moderns, blef han arfvinge till en betydande förmögenhet; redan vid 17 års ålder gifte han sig med den 15-åriga fröken de Noailles och blef derigenom mera befryndad med en högättad familj, som hade stort inflytande vid hofvet, och han blef genast officer vid regementet Nailles. Hans mäktige svärfar hade åt honom i beredskap en hofstjenst, som öppnade säker utsigt till en lysande carrière, helst hofstjensten då, liksom på vissa håll ännu, ansenligt ökade de militära befordringsmeriterna; men ynglingen begick nu sin första »dumhet», då han obevekligt vägrade att antaga det lockande anbudet. Jesuitkollegiet hade på honom såsom på så många andra öfvat en verkan, alldeles motsatt den åsyftade; det adertonde århundradets frigörelseliteratur blef bestämmande för hans lifsuppfattning, och han omfattade med ungdomlig hängifvenhet de nya idéerna. Djupast hade han blifvit påverkad af Montesquien. För dem båda hägrade framtidsidealet af en på medborgaredygd grundad republik; men der detta ej kunde ernås, skulle man eftersträfva en konstitutionel monarki, hvars författning uppdrog en skarp skiljegräns mellan de tre statsmakterna. En karaktersfast yngling, hos hvilken sådana grundsatser präglat sig in, passade ej till hofman.

Emellertid utbröt frihetskampen i Nordamerika och genom kongressbeslutet af den 4 juli 1776 upprättades den på erkännandet af de »mänskliga rättigheterna» grundade förbundsrepubliken. Hos Benjamin Franklins sträfsamma landsmän väntade Lafayette finna den medborgaredygd, som var förutsättning för det republikanska framtidsidealets förverkligande, och han beslöt att sjelf deltaga i deras kamp. Som hofvet ännu var obenäget för en brytning med Eng-

land, måste han i hemlighet göra sina förberedelser för utförandet. Han trädde sålunda i beröring med nordamerikanska agenter, värfvade på egen bekostnad ett antal franska officerare samt lät i Bordeaux köpa och utrusta ett skepp, som skulle föra honom och hans följeslagare öfver till den nya världen. Då inlupo från Amerika nedslående underrättelser, och frihetsvännernas mod sjönk. Men Lafayette blef orubblig vid sitt uppsåt och menade, att »ju svårare amerikanernes läge är, desto bättre behöfva de vår hjälp.» Han hade äfven att bryta de hinder, som upprestes af hans egen familj, som för ingen del gillade hans förhåfvande. Den 26 april 1777 afseglade han och anlände efter 7 veckors färd lyckligt till kusten af Karolina. De många tyskar, som samtidigt öfverfördes på engelska »transportskepp» för att undertrycka frihetsrörelsen i Amerika, tyckte nog, att de opraktiske unge männen på det franska skeppet begingo en kolossal »dumhet».

I början fick Lafayette ett kyligt mottagande från kongressens sida; men då han förklarade, att han »efter de uppoffringar han gjort väntade sig medgifvandet att få tjena på egen bekostnad och som frivillig inträda i republikens här», då ändrade sig med ens förhållandet. Han antogs och fick dertill, så ung han än var, generalmajors fullmakt. Kort derefter anlände Washington till Filadelfia. Mellan den 40-årige mannen och den 20-årige ynglingen knöts genast från början en innerlig vänskap, grundad på samstämmighet i tänkesätt och lefnadsriktning. Lafayette underordnade sig villigt under sin äldre erfarnare kamrat; han bemödade sig att inlära amerikanernes språk, antaga deras enkla lefnadssätt samt gifva alla en föresyn i sedesträng pligtrohet.

Förbundshären var emellertid ännu allt för klent ordnad för att kunna på fältet mäta sig med engelsmännens reguliera trupper. Slaget vid Brandywine (11 sept.), den första drabning, i hvilken Lafayette deltog, blef för republikanerna ett nederlag, i följd hvaraf kongressen måste utrymma Filadelfia. Då Lafayette sökte återföra de vikande skarorna, fick han ett skott i benet, i följd hvaraf han måste tillbringa 6 veckor på sjukbädden. Han vårdades i kolonien Bethlehem, som tillhörde de måhriska bröderna, hvilka nitiskt, men fruktlöst arbetade på den sjukes omvändelse. I stället var han nog syndig att uppfordra guvernören på

Martinique att under amerikansk flagg angripa de engelska öarne samt anhöll i ett bref till ministern Maurepas, att man måtte öfverföra amerikanska trupper till ön Ile de France för att derifrån angripa de engelska faktorierna i Indien. Tydligt gjorde han allt hvad han kunde för att för republiken förvärfva Frankrikes bistånd.

Nyss återställd från sin blessyr, fick Lafayette glädjebudskapet om framgången vid Saratoga, hvilken hade till följd, att Frankrike snart bestämde sig för deltagande i kriget. I nov. utkämpade han sjelf med framgång en liten drabbning mot lord Cornwallis nära Filadelfia. Kongressen förklarade nu, att den »med nöje skulle se markis Lafayette i spetsen för en division.» Han fick också en sådan jämte uppdraget att göra ett infall i Canada, men han stötte här på oöfverstigliga hinder. I början af följande året blef han af engelsmännen innesluten, och de engelske officerarne inbjödo redan damerna i Filadelfia till en supé, der man skulle få nöjet sammanträffa med markis Lafayette; men markisen betackade sig för den äran, ty han lyckades slå sig igenom. Nu kom den franska hjälpsändningen och nödgade engelsmännen att utrymma Filadelfia. På d'Estains flotta tjente grefve Curt Stedingk, i Rochambeaus här grefve Axel v. Fersen, båda svenska hofmän vid det franska hofvet; som rojalister af gamla stammen drogo de i fält med regementet royal suédois och med något tycke för den nordamerikanska fristaten blefvo de ej besmittade. Lafayette kom med dem ej i beröring, helst som han snart derefter anträdde sin hemresa.

För att hemföra honom utrustades »Alliance», republikens bästa krigsfartyg, och i jan. 1779 afreste han, efter att af kongressen hafva fått stora hedersbetygelser. Resan blef ej utan sina faror. De engelska matroserna, som utgjorde flertalet, sammangaddade sig till ett myteri för att lemna skeppet i engelsmännens händer, men kort före utbrottet blef anläggningen upptäckt. Med Lafayette i spetsen samlade sig fransmännen och amerikanarne på däck och höllo der en kamp, som slöts dermed, att 30 engelska matrosar lades i kedjor. I febr. anlände fartyget lyckligt till Brest. Lafayettes derpå följande hemresa var ett verkligt triumftåg; vid hofvet, i den förnäma verden, hos folket, öfverallt mottogs den 21-årige krigaren med lyckönskningar, erkännande och utmärkelser. Han sökte fåfängt förmå franska

regeringen att utrusta en expedition till Canada, men lyckades utverka ett penningunderstöd åt Washington, samt löftet om en större hjälphärs afsändande. Nu återvände han till Amerika och anlände i april 1780 lyckligt till Bostora. Under följande årets fälttåg förde han öfverbefälet i Virginien. »Den pojken skall icke undslippa mig», skref lord Cornwallis helt öfvermodigt i ett bref. Men det blef i stället den ädle lorden sjelf, som blef fångad och måste ingå kapitulationen vid Yorktown. I äran af denna framgång, hvarigerom fälttåget fick sin för nordamerikanarne glänsande afslutning, hade Lafayette en väsentlig andel; grefve Axel. v. Fersen må nämnas som en af deltagarne i denna bedrift. Kort derefter återvände Lafayette till Frankrike, der fredsunderhandlingarne tagit sin början, på samma gång man i förbund med Spanien ändå förberedde ett nytt fälttåg. Han afreste efter någon tid med trupper till Cadiz för att gå ombord på en derifrån utlöpande flotta, men fick der underrättelsen om den i febr. 1783 afslutna freden. Han gjorde följande året ännu ett besök i det nu erkänt sjelfständiga Nordamerika, der han öfverallt mottogs som hedersgäst och tillbragte några angenäma dagar hos Washington på Mount Vernon. Efter att hafva blifvit förklarad för »hedersmedborgare i Förenta staterna», återvände han i jan. 1782 till Frankrike. Af sin förmögenhet hade han uppoffrat 700,000 francs för den nya republikens frigörelse och i kampen därför hade han vid flere tillfällen spilt sitt blod.

Lafayette blef den levande förbindelseleden mellan den nordamerikanska frihetsrörelsen och den franska. På samma gång han ideligt brukade sitt inflytande till den nordamerikanska republikens förmon, medverkade han, hvarhelst det gälde att realisera frigörelsetanken äfven på andra håll. Med Washington hade han ofta samtalat om utsigterna till negerslafvarnes frigifvande, men för denne lågo utsigterna der till ännu långt borta. Hemkommen till Frankrike, köpte han för 120,000 francs en plantage i Cayenne för att befolka den med fria negrer. Ehuru med föga framgång, sökte han utverka en lindring i den hårda medfart, som öfvades mot de franska protestanterna. Under en resa i Tyskland blef han med välvilja mottagen af Fredrik II i Berlin och af Josef II i Wien. Mest fäste han sig vid Fredrik II:s bror prins Henrik, hvilken han fann ega »ett

redligt hjerta, menniskovänliga tänkesätt och förnuftig uppfattning af mänsklighetens rätt.»

I slutet af år 1786 såg sig konungen genom det tilltagande finanstrasslet nödsakad att låta sammankalla »les notables», och Lafayette var en ibland dem. De fördelades på 7 byråer, hvardera under presidium af en fransk prins; på Lafayettes byrå presiderade grefven af Artois, med hvilken han sålunda nu för första gången trädde i personlig beröring. Hvarken frihetsmannen eller reaktionsmannen förnekade sig här. Lafayette yrkade protestanternas fullständiga medborgarerätt, skatteväsendets förenklade, kriminalagens reformering och slutligen äfven riksständernas sammankallande. — »Huru, min herre;» utropade grefven af Artois, »begär ni riksständernas sammankallande?» — »Ja, monseigneur», svarade Lafayette lugnt, »och jag begär *mer än det.*»

Den 5 maj 1789 helsade konungen riksständerna välkomna; Lafayette var då en af adelsombuden för Auvergne. Den 8 juni begärde han ordet för första gången; det var för att understödja Mirabeaus uppfordran, att trupperna, hvilka hotade både nationalförsamlingen och Paris, skulle aflägsnas. I spetsen för en stor del af adeln förenade han sig med tredje ståndet, kleresiets flertal med Talleyrand i spetsen gjorde detsamma, och så kom nationalförsamlingen till stånd, oakadt hofvet dervid gjorde sura miner. Den 11 juli föredrog Lafayette sin berömda, efter nordamerikansk förebild gifna »förklaring af de mänskliga och medborgerliga rättigheterna», hvarigenom den nya författningen skulle få sin på erkända rättsprinciper hvilande grundval. Liksom han funnit republiken möjlig att förverkliga i Nordamerika, så fann han en konstitutionel författning efter de af Montesquieu uppställda grunderna bäst passande för Frankrike. I enlighet med den öfvertygelsen gick hela hans följande handlingssätt.

Den 14 juli försiggick Bastiljens stormning. Följande morgon gjorde konungen sitt besök i nationalförsamlingen, hvilket då var *hans* »gång till Canossa». I spetsen för en deputation från församlingen begaf sig Lafayette till Paris. Tröts den vunna segern fruktade man der ännu ett angrepp från truppernas sida. Derfor öfverlade man i Hôtel de ville om valet af en duglig befälhafvare för det nyinrättade nationalgardet. En af de närvarande sträckte då sin hand

mot Lafayettes byst, hvilken staden Paris 1784 erhållit till skänks af staten Virginia. Vinken följdes, och Lafayette utsågs enhälligt till nationalgardets befälhafvare. Kort derpå anlände han i spetsen för nationalförsamlingens deputation och mottog nu under de närvarandes lyckönskningar sin utnämning. Han drog sin värja och aflade på henne en ed »att egna sitt lif åt bevarandet af den dyrbara frihet, hvars försvar blifvit honom anförtrodt.»

Det var ej en lätt sak att bringa nödig sammanhållning och ingjuta ordningens anda i denna nyskapade stadsmilis, men Lafayette gjorde hvad möjligt var och mer än man kunnat vänta; han hade i spetsen för nordamerikansk milis haft en god förskola. Hans uppgift var dock nu betydligt svårare, ty nationalgardet skulle som ordningsmakt göra front mot omstörtningens och de vilda lidelsernas lössläppta krafter, som hade en upphetsad pöbelmassa till sitt förfogande och hotade dränka den lagbundna frihetsutvecklingen i blod. Han måste nu vara på sin vakt ej blott mot opålitligheten och intrigerna uppifrån, utan äfven mot anarkiens våldsmakt, som hotade nedifrån. Hans klandrare, som så gerna framhålla bristerna hos nationalgardet och dess befäl, må försöka att tänka sig sjelfva i hans läge.

För att hålla Lafayette skadeslös för de penninguppoffringar och det ansträngda, både dagliga och nattliga arbete, som den åt honom anförtrodda posten kräfde, anlog kommunalrådet åt honom en årsaföning af 120,000 och en skadeersättning af 100,000 francs. Men han vägrade mottaga både den ena och den andra. Han yttrade dervid: »Då jag vidhåller min vägran, är det icke för att spela ädelmodig. Jag skulle af det folk, åt hvilket jag helgat gods och blod, begära godtgörelse för mina utgifter, om icke min förmögenhet skyddade mig för brist. Den var betydande, den har räckt för två revolutioner, och vore en tredje för folkets väl nödig, så skulle samma förmögenhet äfven då stå till tjenst.» Herrar reptilmän finna säkerligen, att han har begått en ny stor »dumhet».

Man har klandrat Lafayette för bristande vaksamhet under uppträdena den 5 och 6 oktober. Lusten att haka sig fast vid biomständigheter förräder smågmatigt partisinne. I det hela skulle han väl befinnas förtjena erkännande för den åtlydnad, som han med sina svaga yttre hjälpmedel ändå visste förskaffa sig och för den själsnärvaro, hvarmed

han räddade de kungliga personernas lif. Oaktadt uppresningen redan kommit i fart, lyckades han qvarhålla den uppretade folkmassan i Paris från kl. 9 på morgonen till kl. 4 e. m. Då vid sistnämnda tid några tusen män och qvinnor uppbröto mot Versailles, satte Lafayette efter dem med nationalgardet, dock först sedan han vidtagit nödiga anstalter för upprättandet af ordningen i Paris. Anländ till Versailles, afstyrde han de våldsdåd, som redan börjat utföras på slottets borggård samt omintetgjorde anslaget mot konungens och drottningens lif. Hofvets mot honom afvoga stämning lät sig dock ej blidka. Då Lafayette med två följeslagare inträdde i slottet, utropade en herre: »Se der Cromwell!» — »Min herre,» svarade Lafayette, »Cromwell skulle icke hafva hitkommit med så litet följ.»

Med möda afstyrde han följande morgon ett tillämnadt öfverfall på slottet. Från en balkong höll han ett varmt förmaningstal till mängden der nedanför, och orden vunno gehör. Derpå framträdde han med drottningen, hvars lif var mest hotadt, fattade hennes hand och kysste den. Öfverraskad vid denna anblick, ropade folkmassan: »Lefve Lafayette, lefve drottningen!» Konungen, som befann sig i närheten, frågade då generalen, om han icke kunde göra något för de kungliga lifgardisterna, hvilkas lif också stod på spel. »Låt en af dem komma hit», svarade Lafayette. Det skedde, och han räckte då åt denne sin kokard samt omfamnade honom; »lefve lifgardisterna!» utropade då folkmassan med samma beredvilliga hängifvenhet. Från den stunden var faran för ytterligare våldsamheter förbi. Endast en man, som hade obruten själsnärvaro samt åtnjöt odelad och välförtjent aktning, var i stånd att öfva en sådan makt öfver den upprörda mängden.

Hofvets flyttning till Paris skedde i enlighet med Lafayettes önskan. Genom att hålla konungen under nationalgardets bevakning hoppades han å ena sidan förhindra våldsanslag mot hans person, å andra sidan också hindra honom sjelf att träda i närmare förbindelse med emigranterna och kontrarevolutionärt sinnade trupper. På samma gång var han en af dem, som ifrigast påskyndade arbetet på den nya författningen. Säkerligen var den 14 juli 1790, då man aflade ed på denna författning, redan innan den ännu var fullt färdig, en af de största glädjedagarne i hans lif.

Lafayette gjorde hvad han kunde för att förlika konun-

gen med det konstitutionella regeringssystemet, men deri lyckades han icke. Just som representant och främjare af detta system blef han föremål för hofvets, isynnerhet drottningens bittra, oförsonliga hat. Hans lojala hållning, hans rena karakter och hans oegennyttiga handlingsätt gjorde endast, att detta hat blef så mycket starkare och djupare. Vederbörandes ovilja riktas egentligen icke mot ytterlighetsmännen, hvilka genom öfverdrifter och våldsambheter kompromettera en folkrörelse. Nej, det djupa, dödliga hatet drabbar just de moderate och oförvitlige män, som med makten af sin personlighet hålla en sådan rörelse inom det rättmätigas gränser och på henne sätta prägeln af sin egen själs ädelhet. Konungens yttre vänlighet mot Lafayette var skrymtad och hans högtidliga löfte att erkänna den nya författningen hade han sannolikt aldrig haft för afsigt att hålla. Han förehade planer att fly till utlandet för att der under kungliga truppers skydd sätta sig i förbindelse med emigranterna och utländska furstar, särskildt med Gustaf III, som nu ville göra teatereffekt som den franska enväldsmonarkiens riddare, Genom flykten den 21 juni 1791 gäckade Ludvig Lafayettes vaksamhet, som kort förut dock vetat ointetgöra ett annat dylikt försök. Nationalgardets befälhafvare, som sagt sig vilja med sitt hufvud ansvara för konungens pålitlighet, råkade nu i den yttersta fara; Danton fordrade i jakobinerklubben hans hufvud. Lafayette och grefve Axel Fersen, de båda stridskamraterna från Yorktown sammanstötte här för andra gången. Det var just Fersen, som uttänkte sättet att gäcka Lafayettes vaksamhet; han hade låtit göra den stora obäkliga vagnen, deri konungaparet färdades, och lär sjelf hafva kört den från Paris. Bekant är, huru den hejdades i Varennes och huru konungen fördes tillbaka. Hade Lafayette sökt upprätthålla monarkien i Frankrike, så var Fersen, ehuru mot sin vilja, behjelpig att störta den. Ty genom konungens trohetsbrott blef förtroendet till det konstitutionela konungadömet ohjelpligt brutet, och utvecklingen gick sedan i afgjordt republikansk riktning.

Men Lafayette blef fortfarande konstitutionen trogen, ehuru den rådande meningsströmmen allt mera tydligt gick i motsatt riktning. Redan den 17 juli anställdes ett af hertigen af Orléans planlagdt demonstrationsförsök mot monarkien. En petition i sådant syfte skulle af en folksam-

ling undertecknas på »fäderneslandets altare». Lafayette ilade dit med nationalgardet. Folkmassan förskansade sig bakom en mängd vagnar, och en laddad bössa aftrycktes mot nationalgardisters befälhafvare, men klickade. Nationalgardet kastade sig öfver kärrorna, grepo skytten och förde honom till Lafayette, hvilken med förakt lät honom löpa sin väg. Tumultet förnyades snart i större skala på Marsfältet. Nationalgardet måste slutligen gifva eld, så att några stupade. Upploppet dämpades slutligen, men den revolutionära folkmassan och hennes ledare egnade nu åt Lafayette sitt vilda hat och kallade honom en blodtörstig tyrann.

Sedan konstitutionen blifvit fullt färdig och af konungen besvuren, ansåg emellertid Lafayette sin uppgift fylld och ville enligt Washingtons föredöme draga sig tillbaka till privatlifvet. Den 8 okt. 1791 tog han afsked af nationalgardet och återlemnade sin fullmakt i kommunalrådets hand. Varm erkänsla uttalade sig för honom: kommunalrådet slog öfver honom en medalj och skänkte honom Washingtons byst i marmor, nationalgardet förärade honom en hedersvärja, som var smidd af Bastiljens riglar. Vid afskedet yttrade han: »Jag återvänder nu till min hemort och skall lemna den endast för att försvara och befästa vår frihet, i fall denna skulle hotas; men jag hoppas, att jag länge får kvarstanna der.» Hoppet gick dock ej i fullbord, ty redan efter två månader kallades han åter i tjänst, denna gång mot de yttre fienderna. Tre arméer uppsattes, öfver hvilka Rochambeau, Luckner och Lafayette bestämdes till öfverbefälhafvare. I ministerrådet hade konungen motsatt sig Lafayettes utnämning. Ministern Narbonne yttrade då: »Om ers majestät icke utnämner honom *i dag*, så skall folkets vilja tvinga er dertill *i morgon*.» Och konungen gaf efter.

I sin här sökte Lafayette införa en fastare disciplin och lyckades äfven till stor del deri, men revolutionsyrans verkade i motsatt riktning. Innan ännu några krigshändelser af vigt förefallit, inträffade Tuileriernas första stormning den 20 juni 1792. Endast åtföljd af en adjutant, afreste då Lafayette ofördröjligen till Paris för att der genom sitt inflytande söka bereda upprättelse och skydd åt den hotade konungen. Helt oväntad anlände han den 28 juni och uppträdde inför lagstiftande församlingens skrank. I

starka ord uttryckte han sitt ogillande af de begångna våldsamheterna samt uppfordrade församlingen att låta åtala upphofsmännen till desamma. Presidentens svar blef, att man svurit upprätthålla konstitutionen och skulle veta skydda den mot hvarje angrepp. Lafayette aflade derefter ett besök hos konungen, som vid det tillfället var omgifven af sin familj. Vackra tacksägelser uttalades; upprepade gånger försäkrades, huru väl man förstod, att blott konstitutionen kunde bringa räddning. Och likväl yttrade drottningen afsides till madame Elisabeth, då denna sagt några erkännsamma ord om Lafayette: »Det är bättre att dö än att räddas af Lafayette och de konstitutionelle.»

Mot den i Paris rådande stämningen fann sig emellertid Lafayette kunna föga uträtta och reste därför (30 juni), uppfylld af sorgliga aningar, tillbaka till sin här. Han förberedde ett angrepp mot Mons i hopp att genom en lycklig krigsbedrift höja de konstitutioneles aktier; men företaget måste öfvergifvas, då Luckner nekade sin medverkan. Hans onda aningar besannades emellertid snart. En ny, för konungen ännu mer hotande stormning af Tuilerierna förbereddes. Lafayette förehade då en plan att föra konungen och hans familj till Compiègne för att der sätta dem under truppernas skydd. Men då konungen hörde Lafayettes namn i samband med detta anbud, blef det genast med köld tillbakavisadt; hatet mot frihetsgrundsatserna var starkare än sjelfupphållelsedriften. Man sade i Tuilerierna: »Vi veta väl, att Lafayette skall rädda *konungen*, men *konungadömet* skall han icke rädda.» Drottningen yttrade till och med, anspelande på tilldragelserna den 6 okt. 1789: »Det vore för sorgligt, om vi två gånger skulle hafva *honom* att tacka för lifvet.»

Hofvet ville sålunda hellre gå under än räddas af Lafayette, — och undergången kom. Den 10 augusti stormades Tuilerierna; tronen var störtad, konungen och hans familj fångar i Tempeltornet, hofvets herrar och damer försmäktade i trånga fångelser för att der inom kort finna döden under de ohyggliga septemberdagarne. Fåfångt väddjade Lafayette till sina trupper, bland hvilka omstörtningssandan också tagit öfverhand; han gjorde derigenom endast sin egen ställning ohållbar. Sålunda fann han sig nödgad att söka en tillflykt i utlandet, medan stormen rasade ut. Sedan han öfverlemuat sitt befäl åt Luckner, begaf han sig

med några vänner, bland dem Alexander Lameth, en afton hemligen öfver gränsen. Flyktingarne anlände till byn Rochefort, några timmars väg från Bouillon; de funno den redan besatt af en österrikisk postering, men sågo ingen fara deri. Men de blefvo snart på ett ganska ledsamt sätt tagna ur den illusionen. Lafayette blef igenkänd och vaktkommendanten förklarade då genast, att de resande måste hafva pass, undertecknad af kommendanten Moitelle i Namur, men lofvade att skriftligen göra hemställen derom till denne. »Lafayette! Lafayette!» ropade Moitelle, liksom utom sig af glädje, då han fick denna skrifvelse. Det säger sig sjelft, att passet förvägrades. I stället blefvo officerarne fängna afförda till Namur. Kommendanten derstädes underrättade Lafayette, att prins Karl af Lothringen skulle komma från Brüssel för att af de fängne inhemta närmare upplysning om Frankrikes angelägenheter. Lafayette svarade: »Jag vill ej tro, att man vill tillåta sig att till mig ställa frågor, som jag ej bör besvara.» Prinsen kom, men fick snart erfara, att han hade framför sig en man, som ej kunde förmas till förräderi.

Fångarne fördes nu under strängare bevakning till Nivelles. Der infunno sig regeringskommissarier för att lägga beslag på de skatter, som Lafayette naturligtvis skulle hafva tagit med sig; efter sig sjelf dömer man ju så gerna andra. Man hade emellertid här missräknat sig, och harmen deröfver bidrog väl i sin mon att förvärra Lafayettes öde. Fångarne skildes nu i tre grupper: de, som ej tillhört nationalgardet, frigåfvos; nationalgardesofficerarne inspärrades i Antwerpens citadell; men Lafayette jämte tre andra, som varit medlemmar af den konstituerande nationalförsamlingen affördes till Luxemburg. Från Luxemburg fördes de fyra sistnämnda fångarne, skilda från hvarandra, till Wesel. Man hade redan låtit dem förstå, att »Lafayettes existens var oförenlig med de europeiska regeringarnes säkerhet.»

I Wesel höllos de fyra fångarne inspärrade som grofva förbrytare; vakt stod posterad i sjelfva fängelsemuren, dörarna tillslötos med riglar och bommar, och ingen beröring med den yttre världen tilläts. Nu anlände en kommissarie med den preussiska regeringens skrifvelse, hvori Lafayette uppfordrades att gifva upplysningar och råd i och för kriget mot Frankrike, så kärt honom vore att röna en mildare behandling. Med förtrytelse afvisade Lafayette detta

tubbningsförsök. Nu utfördes fångarne till Magdeburg, i hvars ohyggliga underjordiska fängelsehål de måste tillbringa ett helt år. I maj 1794 affördes Lafayette till Neisse i Schlesien; Alexander Lameth blef deremot nu frigifven.

Med förflyttningen till Neisse inleddes Lafayettes utlemning till Österrike, der han skulle röna den hårdaste behandlingen. Afförd dit, inspärrades han i en af de afskyvärdaste fängelsehålorna i Olmütz. Vid inträdet förklarades för honom uttryckligt, att han aldrig mer skulle få höra något från sin familj och den yttre världen, ja att han ej längre egde qvar sitt namn, utan hädanefter blott betecknades med ett nummer. Fångens helsa, som redan i Wesel blifvit hårdt medtagen, tycktes alldeles brytas genom den osunda luften, den usla födan och den råa behandlingen i denna fasans boning; med knapp nöd fick han slutligen under bevakning af två vaktkarlar företaga en liten promenadfärd i friska luften. En amerikansk resande, i hvars fädernehem Lafayette bott, gjorde ett försök att befria honom, men misslyckades, och fångens behandling blef sedan ännu värre. Då anlände i sept. 1795 hans ädla maka, hvilken under skräckregeringens tid släpats från det ena franska fängelset till det andra och slutligen efter Robespierres fall blifvit frigifven. Hon fick audiens hos kejsar Frans och anhöll att få dela sin makes fängelse. Denna anhållan beviljades, men då hon nu vågade gå ett steg ännu längre och bönföll om den fångnes frigifvande, svarade kejsaren med iskallt hän: »Det bästa är, att ni vidhåller ert första beslut; det skulle jag också hafva gjort, om jag varit i ert ställe.» Sålunda fick Lafayette helt oväntadt återse sin maka, men deraf blef ringa tröst att hemta. Den svaga qvinnan kunde ej uthärda i det stinkande fängelsehållet, utan insjuknade. Hon anhöll då hos kejsaren om tillåtelse att få vistas åtta dagar i Wien för att der rådfråga en läkare. Svaret blef afslående. Hon fick väl frihet att afresa från Olmütz, men med detsamma måste hon också ofördröjligen lemna de österrikiska staterna och aldrig mera dit återvända. Med detta grymma alternativ för ögonen tvekade hon dock ej i valet; hon qvarstannade i Olmütz.

Förgäfvets sökte man emellertid bringa Lafayettes namn i glömska. Det fick en högre glans genom martyrglorian. Den ädle Washington, i hvars hus fångens son Georg fått ett faderligt mottagande, sökte både i Berlin och i Wien

göra sin inflytelse gällande till sin forne vapenbroders förmon. Ja, i engelska parlamentet höjde sig röster, som i rättvisans namn kräfde fångens frigifvande. General Bonaparte, som nu gick fram på sin segerbana i Italien, fick sin regerings uppdrag att vid ett kommande fredsslut återfordra Lafayette. Hans hotande, bestämda språk gjorde här som i andra fall sin verkan. Den 23 sept. 1797 öppnade det ohyggliga fängelset i Olmütz sina portar för Lafayette.

Han afreste nu med sin maka och några vänner till Hamburg, der han fann ett vänligt mottagande; på ett i hamnen liggande amerikanskt skepp föranstaltades till hans ära en glänsande fest. I Frankrike hade emellertid hans förmögenhet gått förlorad, och hans gods såldes. För tillfället kunde han ej dit återvända, utan lefde någon tid indraget i Holstein och sedermera i Holland. Först sedan Napoleon Bonaparte blifvit förste konsul, återvände Lafayette till Paris. I början stod han med förste konsulen i vänlig beröring, men detta förhållande ändrade sig snart. Napoleon sökte vinna Lafayette för sina planer och åt dem vinna förtroende genom att förknippa dem med hans aktade namn, men fann snart, att han missräknat sig. Lafayette var äfven i denna nya situation sina grundsatser lika orubbligt trogen.

Lafayette afslog den honom af förste konsulen erbjudna senatorsvärdigheten, men hade någon tid ändå personlig beröring med denne. Snart erforo dock båda, att deras grundsatser och syften ej kunde förlikas. Då konkordatet var i görningen, gaf Lafayette det rådet att »förklara alla kulter oafhängiga af staten och sålunda kalla den sanna religionsfriheten till lif.» Med en sådan ohjelpig »ideolog» kunde man ju ej komma till rätta. Vid den allmänna folkomröstningen öfver konsulatet på lifstid förklarade han att han »först då skulle rösta derför, när en konstitution antagits, hvilken tryggade den borgerliga frihetens och likställighetens grundsatser.» Nu upphörde hvarje beröring mellan frihetsmannen och militärhöfdingen. Under konsulatets och kejsardömet's tid stod Lafayette alldeles utanför det politiska lifvet; han lefde som privatman på landtgodset Lagrange, den enda återstoden af hans forna stora besittningar. Här fann han länge i lyckligt familjelif en ersättning för sina utståndna lidanden samt egnade sin verksamhet åt jordbruket och kommunala angelägenheter. Hans

makas död (1807) förde åter sorgen in i hans hem. »Enslingen på Lagrange» kände det än mera tomt omkring sig i ett samhälle, der den kejsrerliga militärdespotismen regerade. Men att den led mot sitt slut, det anade han och fann bekräftadt:

han såg på sitt ur, han bidde sin tid,
han satt som i djupaste frid.

Han upplefde det napoleonska kejsardömet fall genom tronafsägelsen i Fontainebleau och han såg det helt oväntadt återupprättas genom Napoleons återkomst från Elba. Men det gamla militärväldet var ändå fallet; Napoleon fann sig behöfva ett stöd hos sjelfva folket och syntes därför vilja acceptera det konstitutionela regeringssättet. Lafayette intog dock en reserverad hållning. Napoleon önskade ett samtal med honom och lät genom sin broder Josef anhålla derom, men Lafayette vägrade; han protesterade också mot den »additionela akten» af den 22 april samt afslog det honom erbjudna pärskapet, men han mottog sina medborgares på honom fallna val till en plats i deputeradekammaren. Tiderna hade mycket förändrats under de två decennier han hållits utanför det politiska lifvet, och sjelf stod han vid ålderdomens gräns, men sina politiska grundsatser var han orubbligt trogen. Med Napoleons framtidsplaner tog han ingen befattning, men han röstade för beviljandet af medel till kriget, emedan Frankrike blifvit angripet.

Den 21 juni hemkom Napoleon från Waterloo. Hans afsigt var att upplösa deputerade kammaren och antaga diktaturen. Kort före en session yttrade sakta en af ministrarne till Lafayette, att inom två timmar skulle ej mera någon deputerad kammare finnas. Genast vid sessionens början uppsteg då Lafayette i tribunen och yttrade: »Då jag nu för första gången efter en mellantid af många år höjer en stämman, som alla frihetens gamla vänner ännu skola igenkänna, så är det för att tala om landets faror, ur hvilka endast I kunnen rädda det. Nu är ögonblicket inne att samlas omkring den gamla trefärgade fanan af år 1789, frihetens, jämnlighetens och den allmänna ordningens fana, den vi måste försvara mot utländskt våld och inhemsk usurpation.» Han föreslog under allmänt bifall, att kammaren skulle förklara sig permanent, och att hvarje försök att upplösa den skulle straffas som högförräderi.

På aftonen ankom Napoleons bror Lucien, hvilken åtagit sig att med sin vältalighet inverka på de deputerade; han uppfordrade kammaren att icke sätta nationens ära på spel genom bristande trohet mot kejsaren. Då reste sig Lafayette och utropade: »Hvem vågar anklaga franska nationen för bristande trohet, mot kejsaren? Genom Egyptens sandöknar och Rysslands slätter, öfver 50 slagfält har denna nation följt honom troget och det är därför som vi nu begråta tre millioner döda fransmän!» Dessa ord gjorde en sådan verkan, att Lucien återtog sin plats, utan att få sitt tillämnade tal afslutadt. En komité, af hvilken Lafayette blef medlem, utsågs för att äfverlägga med ministerrådet; på hans förslag afsändes en deputation för att begära kejsarens tronafsägelse. Morgonen derpå, den 22 juni, blef också nämnda afsägelse gjord. Nu uppdrogs åt Lafayette och Benjamin Constant jämte fyra andra att begifva sig till de allierade monarkernas högqvarter för att der underhandla. Genom Englands sändebud meddelades till Lafayette de allierades fordran, att Napoleon skulle till dem utlemnas. »Huru, min herre», svarade Lafayette, »kan ni meddela något sådant till den, som varit fånge i Olmütz!» Vid sin återkomst fann han redan Paris i de allierades våld. Ett par dagar derefter stängdes deputerade kammarens dörrar och sattes under bevakning af preussiska soldater. Genom Lafayettes bedrifvande samlades en del af kammarens ledamöter hos Lanjuinais, den från skräckdagarne välbekante girondisten, och der uppsattes en protest, hvarefter ledamöterna i stillhet åtskildes. Lafayette drog sig återigen med brutna illusioner undan till Lagrange.

Först år 1819 inträdde han åter som medlem af deputerade kammaren och framstod då som en af den liberala oppositionens förnämste målsmän. Med ungdomlig värme bekämpade han då regeringens reaktionära sträfanden: han fordrade en oförfalskad jury, de landsförvistes återkallande och återupprättandet af ett nationalgarde; följande år var han jämte Lanjuinais en af den hotade pressfrihetens mäktigaste försvarare. Lika kraftigt uppträdde han 1823 mot franska regeringens snöpliga intervention till förmon för Ferdinand VII:s reaktionära tyranni i Spanien. Genom en af vederbörande ledd intrig låg han under vid det påföljande valet och var sålunda återigen utestängd från den politiska vädjobanan.

Han hade nu ledighet nog att efterkomma den honom långt förut gifna inbjudningen till ett besök i Nordamerika. I juli 1824 inskeppade han sig i Havre och anlände lyckligt till Newyork. Som nära 70-årig gubbe återsåg han nu det land, för hvars frigörelse han som 20-årig yngling kämpat. Han såg, med hvilka jättesteg utvecklingen derstädes gått under den mellantiden. Den för sin tillvaro mödosamt kämpande fristaten hade växt upp till en mäktig republik, de små, torftiga stadssamhällena hade blifvit praktfulla städer, industrien hade tagit en väldig ansats, odlingen hade gjort vildmarkerna fruktbarande, och stolta ångfartyg svängde sina skofvelhjul på floderna. Det utsäde, som han i sin ungdom varit med om att nedlägga, hade burit rika skördar, och den borgerliga friheten, alltjämt hotad i Europa, hade fått en tryggad fristad i Amerika. Det mottagande, som härstädes kom Lafayette till del, var den mest storartade hyllning; aldrig har någon konung eller någon segerande fältherre hållit ett sådant triumftåg. Lafayettes rundresa genom de särskilda staterna upptog 14 månader, hvar under de särskilda orterna täflade att gifva honom festliga uttryck af sin erkänsla. I Bankershill firade man i hans närvaro årsdagen af krigets början, i Yorktown högtidlighöll man dess slut, till hvilket han sjelf så kraftigt bidragit. Sedan presidenten till honom riktat gripande afskedsord, afseglade Lafayette på en nordamerikansk fregatt, som till äminnelse af hans första krigsäfventyr fått namnet Brandywine. Efter hans återkomst till Frankrike förärade honom Förenta stateruas kongress en summa af 200,000 dollars och dertill ett betydande jordområde.

Snart blef det Lafayette förunnadt att få upplefva sina grundsatsers seger äfven i sitt hemland. På morgonen den 27 juli 1830 läste han le Moniteur för den föregående dagen. Genast derefter afreste han till Paris, der revolutionen nu var i full gång. Den 29 mottog han ånyo befälet öfver det parisiska nationalgardet och förlade sitt högkvarter till Hôtel de ville, liksom fordom under den stora revolutionens dagar; här ville de mest exalterade hafva en republik med Lafayette i spetsen. Sjelf önskade han en provisorisk regering, tills folket i urförsamlingarne uttalat det afgörande ordet om den blifvande författningsformen. Men bourgeoisiefractionen i palais Lafitte arbetade för Ludvig Filips riksståthållarskap och eventuella konungadöme;

då man äfven här var beredd att skaffa erkännande åt folksuveränitetens grundsats, gaf Lafayette efter, mera för att bevara endrägten än af orubbligt förtroende till Filip »Egalités» son. Ludvig Filip gjorde nu sitt besök på Hôtel de ville, der han af folkmassan i början ganska kallt mottogs. Inkommen, mottog han af Lafayette den trefärgade fanan, hvarefter båda trädde fram till det öppna fönstret och visade sig för den på Grèveplatsen derutanför församlade mängden. Denna, som förut iakttagit en hotande tystnad, ropade nu blott: »Lefve Lafayette!» och tycktes ej vilja veta af hertigen. Men då Lafayette nu omfamnade Ludvig Filip, hade detta famntag samma magiska verkan som fordom handkyssningen i Versailles: bland den samlade mängden höjdes nu ropet: »Lefve hertigen af Orleans!» I Lafayettes famn vigdes sålunda Ludvig Filip till konstitutionel konung.

Under ett påföljande samtal gaf Ludvig Filip sitt erkännande åt den republikanska författningen i Amerika; »men», tillade han, »tror ni, att vi under nuvarande förhållanden böra införa den i Frankrike?» — »Nej», svarade Lafayette — »franska folket behöfver en af republikanska institutioner omgifven borgartron.» — »Deri är jag fullkomligt öfverens med er», utlät sig då hertigen med värma. Sålunda trodde sig den gamle Lafayette nu kunna om Ludvig Filips konungadöme yttra: »Detta är ändå den bästa af republiker.»

Som öfverbefälhafvare för Frankrikes alla nationalgarder stod Lafayette under borgarmonarkiens första år vid den nye konungens sida och hade tillfälle att ännu en gång göra den magiska makten af sin personlighet gällande för att ur den fanatiskt uppretade folkmassans händer rädda Karl X:s fängna ministrar. Då lugnare förhållanden inträdde och hans namn för mycket brukades som partifana, nedlade han sin befälhafvarevärdighet och återvände till Lagrange. Den 20 maj 1834 afled han, 77 år gammal. Hans med högtidlig sorgeprakt firade begrafning i Paris var hela nationens hyllningsgård åt den aflidne.

Trogen sina grundsatser, hade han för dem kämpat i två verldsdelar och i båda till slut sett dem segra. »Det är ändå skönt!»

Marie Antoinette*.

Af

Emil von Qvanten.

I den stora franska revolutionens nästan ändlösa porträttgalleri möter oss vid sidan af den stoiska madame Roland, den uppoffrande Charlotte Corday, en tredje qvinna, hvarken stoisk eller uppoffrande, hvars drag ej heller äro

* Ofvanstående porträtt från Marie Antoinettes glansperiod är grave-radt åt »Dagens Krönika» af Ida Falander efter fotografi af Wertmüllers berömda tafla i Svenska Nationalmuseum. Det andra af oss meddelade porträttet af drottningen har till original en pastellbild från 1791 af Kucharsky. Som synes, har sistnämnda originaltafla icke blifvit fullständigt utförd, utom hvad hufvudsaken beträffar: anletsdragen, hvilka, såsom

franska, men som likväl spelar en framstående roll i det väldiga revolutionsdramat.

Vi se henne öfverskrida franska gränsen år 1770, omgifven af uppvaktande damer och kavaljerer. Det berättades om hennes första nattherberge på fransk jord — ehuru denna berättelse måhända är en romantiserad uppgift — att tapeterna i hennes sofrum framställde mordscener. I Versailles, dit hon direkt begaf sig, firades hennes förmäning i bländande prakt. Bröllopsnatten framjade ett rasande oväder i slottets park. Natten derpå harkallade förmäningsskyfverkerierna i Paris en panik, som inom några ögonblick hopade högar af menniskolik på place Louis XV. På samma plats några och tjugu år senare föll Charlotte Cordays svärmiska, madame Rolands stolta och hennes eget högmodiga hufvud under guillotinenes bila.

Denna olycksfulla qvinna, vid hvars sjelfva ankomst till Frankrike ödet redan varslade, är Marie Antoinette, Ludvig XVI:s gemål, dotter till Maria Teresia, kejsarinna af Österrike.

Vi ha på Natiolmuseum i Stockholm ett originalporträtt af henne, måladt af Wertmüller, en svensk konstnär, som 1772 flyttade sitt staffli till Paris, der också en Hall och, ändå mera, en Roslin vunno ryktbarhet. Madame Campan, Marie Antoinettes första kammarfru, som skrifvit hennes memoirer, skall hafva yttrat, att hon föredrog Wertmüller framför alla öfriga sina porträttörer. Ifrågavarande afbildning förskrifver sig från 1785, alltså en tid då Marie Antoinette stod i sin yppigaste skönhet och förde sitt yppigaste lif, då slösaren Calonne kastade millioner åt hennes gunstlingar, och intriganten La Motte Valois invecklade

utgörande det sista porträttet af den olyckliga furstinnan, gifva en gripande bild af hennes aningar om det förestående olycksödet. I afseende på de öfriga porträtten, som alla graverats åt »Dagens Krönika» af G. Forssell, må nämnas att de äro utförda efter fotografier af de bästa original i Kongl. Biblioteket.

Rörande Dantons karakteristiska bild, efter samtida kopparstick, behöfva vi väl knapt påpeka, att fläckarne utgöras af kopparr. — Konungens porträtt är facsimile af ett kopparstick af J. Tamburine, efter originalmålning, 1787, af J. Boze. Charlotte Corday är återgifven efter en originalmålning från 1793 af Vestier. Mirabeaus ståtliga drag förskrifva sig från ett kopparstick af Fiesinger efter originalteckning af J. Guérin. Marats bödeluppsyn är förevigad 1793 i originalteckning af Boze o. s. v.

hennes och kardinal Rohan i den vidunderliga halsbands-historien.

Lamartine porträtterar henne i sin berömda Girondisternas historia sålunda. Hon var reslig, högväxt, smärt. Hennes hals, som fritt uppsteg från skuldrorna, antog alla de sköna böjningar, som gifva åtbörderna det egentliga uttrycket. Man anade qvinnan hos drottningen, hjertats ömhet under majestätet. Hennes cendréblonda hår var långt och silkeslent. Hennes höga och något kullriga panna förenade sig med tinningarne genom den fina båglinie, som åt detta tankens säte förlänar hos qvinnan ett uttryck af älsklighet och finkänslighet. Ögonen hade en klarblå färg, som påminde om nordens himmel eller Donaus böljor. Örnäsan med de öppna, lindrigt svällande näsborrarne vittnade om sprittande sinnesrörelser och mod. Munnen var stor med bländhvita tänder och habsburgska, d. v. s. framskjutna och tvärt afskurra läppar. Hennes småleende var tankfullt, intelligent. Och öfver dessa drag låg den obeskrifliga glans, som strömmar från blicken, från anletets skuggor och dagrar och insveper det hela i ett nät af strålar, likt den varma, glänsande ljusdunst, hvori de af solen upplysta föremålen simma, med ett ord det högsta hos skönheten: idealiteten, som gör henne på en gång lefvande förklarad och jordiskt lockande.

Ställa vi oss framför Wertmüllers bild, erhålla vi ett något olika intryck. Hos den ståtliga figuren med den väldiga cheveluren framträder någonting öfvervägande materiellt och sinligt i de mättade formerna, de stora ögonbågarna, de breda läpparne. Den glänsande blicken, det talande småleendet uttrycka mindre finkänslighet än njutningslystnad, mindre tankfullhet än själfbelåtenhet. Örnäsan är mera svällande köttig än ädelt djerf.

Första gången Marie Antoinette framträder inom historiens skarpa ljusring, spelar hon med i en scen, full af tjusande behag. Det var år 1762, då tonkonstens underbarn, Wolfgang Mozart, första gången besökte Wien. Maria Teresia och hela hennes familj voro musikaliska. Hennes far, kejsar Karl VI, spelade så skickligt klavér, att hofkapellmästaren Fux trohjertadt försäkrade honom: »Ers majestät kan i sanning fylla min plats som kapellmästare», hvartill kejsaren svarade: »Jag tackar honom, min käre kapellmästare Fux, men jag är belåten med den plats jag redan

har.» Maria Teresia sjelf skall ha sjungit förträffligt, och hennes fyra äldsta döttrar sjöngo och spelade, såsom musik-historikern Burney berättar, »ganska bra för att vara prinsessor.» Här var lille Mozart som barn i huset, klef upp i den feta kejsarinnans knä, tog henne om halsen och kysste henne, och blef kyst och smekt tillbaka. Men i synnerhet fäste han sig vid yngsta prinsessan, Marie Antoinette, som å sin sida ej tycktes okänslig för hans beundran. Snilletts och barnaoskuldens förenade makt öfverunno sjelfva hof-etiketten. För att dock all god ordning ej skulle åsidosättas, erhöill lille Wolfgang galadrägt: guldgalonerad frack med utstående breda skört och uppslag, ned till knäna gående väst, en liten, trekantig hatt, och värja vid sidan. Dertill pudradt hår, som slöt i en stor pung i nacken. Då hände sig en dag, när han sprang omkring i hofsalarne, ledsagad af de båda yngsta prinsessorna, att han halkade och föll på det bonade golvet. Den äldre prinsessan låtsade ej om missödet, men Marie Antoinette skyndade ibrigt att hjälpa honom upp. »Ni är god», sade han, »jag vill gifta mig med er». Hon ilade genast att förkunna detta åt sin moder, som kallade på Wolfgang och frågade om orsaken till det smickrande anbudet. »Min tacksamhet», svarade den lille högtidligt. Marie Antoinette var då sju år. Hon föddes den 2 nov. 1755. Hennes odödlige friare var blott sex år. När Mozart 1778 andra gången besökte Paris, hade Marie Antoinette i fyra år varit Frankrikes drottning. Hon gynnade med sitt inflytande Gluck i dennes epokgörande konstnärstvekamp med Piccini. Gluck hade varit hennes lärare i musik. Men sin älsklige beundrare från barndomsdagar hade hon redan alldeles förgåtit. Mozart tillbragte sex månader i Paris under misräkningar, förödmjukelser, umbäranden och sorger, utan att ens ha fått tala med henne. Ätminstone finner man ej hos Mozarts båda förnämsta biografer, Oulbicheff och Jahn, minsta antydning om, att han rönt någon hågkomst från hennes sida. Jahn anmärker blott, att Mozart icke lyckades från Wien skaffa sig introduktionsbref till henne.

I Louvres historiska samlingar förevisas en autograf af Marie Antoinette. Man ser stora, illa ritade bokstäfver på ett stort pappersark. Redan det yttre af denna »styl» ger intrycket af föga vana vid pennans öfningar, tankens och intelligensens idrotter. Detta intryck bekräftas också

af den opartiska forskningen. Skingrats hafva både strål-
 glorian, hvarmed det monarkiska nitet, och nattmörkret,
 hvarmed det republikanska hatet omgifvit henne. I stället
 för en ny Messalina, hvilken på sjelfva tronen efterträdt en
 Dubarry bredvid tronen, eller en ny sainte Geneviève,
 hvarmed himlen benådat martyren Ludvig XVI, finner man
 en förflugen kokett, ett sjelfkärt sinne, ett ytligt hjerta, ett
 tomt förstånd, som har en fix idé, den att kunglighetens
 heliga prerogativ är det rena godtycket, ehuru tidens
 läror voro helt andra. Till dessa karaktärsdrag, som
 knappast skulle låtit henne spela någon roll, komma en
 naivt glädtig inställsamhet, som bedårade dem hon ville
 vinna, och en lidelsefull hallstarrighet, som ej hyste rin-
 gaste betänkannde att blottställa eller oppoffra andra. Det
 var dessa två senare egenskaper, som i förening med hennes
 ytlighet och förflugenhet gjorde henne så farlig i den ställ-
 ning hon intog, utan förstånd om den omgifning, dit hon
 flyttats, utan begrepp om de faror, af hvilka hon omgafs,
 utan känsla för det land, hon ville beherska, och tilläggom,
 utan kärlek för den man, hvars tron hon delade. Det
 sista kan man dock knappast förebrå henne. Ludvig XVI
 var ej en man, som kunde inge en qvinna med hennes
 skaplynne passion, knappast fördragsam vänskap, så oer-
 hördt prosaisk och däsigt som hau var. Hon försmådde
 honom emellertid icke. Hon blef moder till fyra haus barn,
 och hon åtog sig benäget att vara hans ställföreträdare i
 ett mycket viktigt afseende.

Det land, som upptagit henne, det hof, hvaraf hon der
 omgafs, voro sedan århundraden tillbaka galanteriets hög-
 säte. De franska konungarne räknade nöjet bland sina hög-
 hetsrättigheter. *Le roi s'amuse* var hans allrakristligaste
 majestäts valspråk. Henrik II öfvertog sin fars, Frans
 Is, älskarinna, Diane de Poitiers. Henrik IV:s älskarinnor
 voro oräkneliga. Under Ludvig XIV tillhörde de kung-
 liga mätresserna sjelfva hofkulten. Ludvig XV slutligen
 upptog en hetär från gatan och gaf henne grefvinnetitel.
 Med drottningarna deremot förhöll det sig något annor-
 lunda. Äfven den sedliga dygden borde ju företrädas af tro-
 nen, som, enligt konungarnes åsigt, var den gode Gudens af-
 glans på jorden, och så föll denna del af den kungliga re-
 presentationsskyldigheten på deras lott. *Ne touchez pas
 à la reine*, hette det här. Vi påstå icke att någonting ab-

solut af dem presterades; men också det relativa eger sin betydelse på denna ofullkomliga jord. Henrik IV lät skilja sig från sin gemål Margareta af Valois, hans brud från Bartholomeinatten, emedan hon allt för uppenbart gick honom själf i vägen. Genom en egendomlig ersättningslag hände det emellertid också, att, om någon af konungarne undantagsvis afstod från *sitt* prerogativ, detta genast öfvergick på drottningen. Ludvig XIII t. ex. upptog sin tid företrädesvis med jagten och sina hofmän. Han vardt bland konungarne den relativa sedligheten. Strax visste hofskandalkrönikan att berätta om hans gemål Anna af Österrike. Hon hade, så godt hon förmådde, öfvertagit hans rättigheter. Denna hemlighetsfulla konjugala jemvigtslag för troninnehafvarne i Frankrike lurade på Marie Antoinette. När den utlevade Ludvig XV dött i skräck och fasa, erhöll Frankrike åter en dygdig konung på tronen. Ludvig XVI var anspråkslös, tillbakadragen, ren till sina seder. Det hof, som räknade sina traditioner från en Frans I:s, en Henrik IV:s dagar, som uppnått sin blomning under Ludvig XIV och satt frö under Ludvig XV, miste ännu en gång den legitime föraren. Det vände sig derföre helt naturligt till den unga, glada drottningen, och hon vardt snart dess svärmande vise. Hon höll sig med gunstlingar; hon deltog i hasardspel och besökte vanryktade maskeradlokaler, under det Ludvig XVI satt ensam hemma och roade sig med att vara låssmed. Likasom myggen och knottet stimma i solens nedgångstimma, så *l'ancien régime's* anhängare kring Marie Antoinette, måhända i förkänslan af att natten för dem stundade; och hon å sin sida begick i detta sällskap dårskaper, hvilka drevfos så långt, att hennes mor, bror och gamle lärare gjorde henne förebråelser. Det fins dock knappast bevis på, att hon verkligen var sin gemål otrogen. Sjelfva öppenheten i hennes excentriciteter vittnar deremot. Derjemte låg i hennes koketta lynne större benägenhet att mottaga beundrans rökoffer än gifva sig själf. Slutligen talar också för henne Ludvig XVI:s rörande tillgifvenhet och förtroende.

Denna tillgifvenhet, detta förtroende gjorde hon sig emellertid till godo ytterligt hänsynslöst. Hon lade Ludvig på det ynkligaste under hälen på sin lilla toffel, och visade detta helt öppet. Hon ryckte medlidsamt på axlarne och hånlog åt *ce pauvre homme*. Hon skickade efter honom,

då han satt i sjelfva ministerkonseljen, och tvang honom genast ändra beslut. Och hvad värst var, hon gjorde detta, då han fattat eller höll på att fatta ett nyttigt beslut. Ludvig XVI egde med all sin inskränkthet och viljeslapphet en del solida egenskaper. Han hade ett visst kunskapsförråd, ett visst mått välvilja. Men dessa kapaciteter lågo så att säga afsöndrade i slutna fack, utan enande samband, utan initiativförmåga. För att komma i rörelse och samverkan, måste de få en impuls utifrån. När Ludvig befann sig i sällskap med dugligheten och redbarheten, en Turgot, en Malesherbes, lifvades han af arbetslust och uppriktig välvilja mot sitt folk. Då var han färdig att begränsa civillistan och lindra skattebördorna för dem, som trycktes ned till jorden deraf. Då var han färdig att erkänna folkets rätt till reformer i statsskick och statsförvaltning. Men just dessa ögonblick passade Marie Antoinette på för att afbryta länkarne i Ludvigs idékedja, stoppa in dem i de olika facken och derefter gifva dem ett helt annat samband, en alldeles motsatt riktning. Nej, lefve den äkta, allra kristligaste monarkien med guds nåde, lefve den flödande civillistan, lefve det oinskränkta kungliga godtycket, det var hennes lösen. En begränsning af civillistan vore ju tillika en begränsning af hennes egna inkomster, och detta ville hon minst af allt gå in på. Hon behöfde penningar, mycket penningar till hofvet, till gunstlingarne, till sina fester, sina nycker, till himlen vete allt hvad. Folket! Hvad hade hon att göra med folket? Hon hade öfvertagit den oförfalskade kungarollen, nöjets legitima rätt, och gemålen, den enfaldige stackars mannen, var hennes verktyg att af- och tillsätta ministèrerna.

Jemför man närmare Marie Antoinette, Ludvig XVI:s gemål, och Anna, Ludvig XIII:s gemål, kan man knappast betvifla sanningen af buddisternes och teosofernes lära om själavandringen, individernes reinkarnation genom periodiskt förnyad födelse och död, innan anden ingår i evighetens sollugna Nirvana. Allt, karaktär, ställning, roll, ända till yttre typ, antyder en succession af samma jag. Må man döma! Anna skildras som ovanligt skön. Dock tillägges det, att hennes underläpp på habsburgiskt sätt sköt framom den öfre, och att en grannlaga skulptör kunnat önska »litet mer finhet i näsans form». Bådas män voro, oförblommeradt att säga, medelmåttigt begåfvade idioter. Båda hyste de

föga känsla för det land, hvars drottning de voro. Anna konspirerade med sin bror, konung af Spanien. Marie Antoinette gick sin moder Maria Teresias ärenden i österrikiskt intresse. Båda kämpade tappert för kunglighetens prerogativer. Men här visar sig en olikhet, beroende af den olika tid, på hvilken de uppträdde. Anna är lyckosammare än Marie Antoinette. Hon befäster i förening med Richelieu och Mazarin den kungliga enväldsmakten. Hon har tidsandan för sig. De många store våldförde staten, misshandlade folket. Kungamakten tvang dem till undergifvenhet, till ordning. Detta öfverensstämde med det allmänna samhällsgagnet, den allmänna rättskänslan. Derför kunde Anna dö i sin kungliga purpursäng, och hennes son, Ludvig XIV, triumferande förkunna: »staten, det är jag», hvilken sats Ludvig XV interpreterade med att han »erhållit sin makt omedelbart af Gud och var den enda rättskällan i riket.» När Marie Antoinette uppträdde, var ställningen förändrad, tidsandan en annan. Det oinskränkta konungadömet hade uppfyllt sin mission och egde nu att, såsom moren, gå. Man hade erfarit, att det oinskränkta konungadömet gjort sig i sin ordning skyldigt till maktmissbruk. En sådan makt kunde icke vara en omedelbar öfverlåtelse från Gud, kunde icke vara rättskälla. Rätten kunde ej heller vara en enda persons oinskränkta tillhörighet. Rättens idé lefver lika ursprungligt i alla människors bröst, ty alla människor äro bröder och likar. Det är den allmänt menckliga rättsidéen som fritt grundlagt staten, och af denna idé är statens öfverhufvud representant, såsom verkställare af de lagar, statsmedborgarne gemensamt gifva sig. Han är den offentliga lagens förste tjänare, icke dess upphofsman och herre. Men rätt är icke annat än rättvisa. Staten är alltså laga formen för den frihet, den broderlighet, den likställighet, hvilka betinga alla dess medborgares gagn och sällhet.

Denna nya uppfattning, som framgick ur adertonde seklets humanitetsfilosofi och låg på botten af alla de fordringar på reform, franska folket nu gjorde, förstod Marie Antoinette icke. Hon trodde att hon ännu lefde i Frondens tidehvarf, att en Voltaire, en Rousseau, en Condorcet, en Brissot, en Lafayette, Sieyès, Mirabeau, Danton, Robespierre icke voro farligare än en Scarron, en Broussel, en Beaufort, en Gondy. Hon trodde sig ha att göra med en

öfvergående åskskur, och såg icke, att hela djupa hafvet stormade kring henne. Hon fortsatte blindt sin kamp för en sak, som redan var moraliskt död. Hon dukade naturligtvis under och blef slutligen ett blodigt offer för den öfverretning, hon sjelf väsendtligen framkallat.

Må man dock ej missförstå oss.

Vi bekänna oss till den historiska skola, som ser i revolutionens skräckgerningar och blodsdomar en oundviklig följd af den gamla monarkiens utsväfningar. Vi medge icke, att den sedliga lagen verkar på samma sätt som den mekaniska, att brott framkallar alltid brott, ondt alltid ondt, liksom utvecklingen af ett visst kraftmått alltid medför samma kraftverkan. I så fall vore ju också ondt och godt två parallelt löpande kedjor, utan öfvergångar, utan inflytande på hvarandra. Så förhåller det sig icke. Den sedliga utvecklingen framgår omedelbart ur själens hemlighetsfulla djup, der ondt och godt äro blandade, men der det goda alltid är lagen, samvetet, det onda alltid förvillelsen, domen. I flere tusen år har denna lag, detta samvete bjudit att vända ondt i godt, att förlåta dem oss skyldige äro, att öfva barmhertighet äfven mot våra fiender. Enligt denna lag måste revolutionsmännen svara vid historiens dombord. Men denna lag, som härstammar från himlen, bjuder också att taga hänsyn till handlingarnas innersta motiv, till eggelserna och frestelserna, som öfverrumpla det ofullkomliga människohjertat midt under dess skönaste sträfvan. Det är en jurylag.

Det fins en gammal historia om en bonde, som slog med sin yxa ihjäl en onaturlig moder, som för att rädda sig kastat sina barn åt vilddjuren. Bondens gerning var grym, besinningslös. Men dess motiv var en berättigad afsky. Bonden är revolutionsmännen, den onaturliga modern är l'ancien régime, i hvars famn upplysningsidéerna vuxit. Den gamla utlevade monarkien ville offra åt undergången sitt eget barn, den lifsvarma nya tiden. Som en dämonisk Sibylla stälde Marie Antoinette sig i vägen för revolutionens kämpar, den nya tidens målsmän. Hon hotade, lockade, bedrog, förrådde dem, tills de råkade i en vild yra. Hon kunde dock lika litet besegra deras sak, som de kunde böja hennes hallstarrighet. Men

den förra var mensklighetens, den senare tillhörde endast en kast.

När Marie Antoinette efter årslångt fängelse den 16 okt. 1793 besteg schavotten, dit man haft grymheten föra henne i en öppen kärra och en nästan trasig dräkt, råkade hon af våda trampa bödeln på foten. »Ack, för-låt mig, min herre», sade hon till honom, »jag gjorde det icke afsigtligt». Hon bibehöll ännu hela den naiva inställsamhet, hvarmed hon förut beherskat sin omgivning. Den täcka blomma, som i denna fras sprang fram öfver hennes läppar, likasom hos sagans prinsessa, var ock all den prydnad, som bestods henne i döden. Hvad tänkte hon väl på i det sista ögonblicket? Männe på Trianons glada park? Männe på den ridderlige svensken, Axel Fersen, som sökt rädda henne? Männe på sin första hängifna beundrare, lille Wolfgang, som hon dittills förgätit?

Bilan föll. Bödeln upplyfter hennes hufvud vid håret, bär det kring schavotten och visar det åt folket. Men ur den skälfvande bålen stiger hennes vredgade vålnad med blodångan i skyn, samlar sig långsamt, sväfvat tillbaka mot Tuillerierna och sätter sig som ett grått töcken vid ingången till trädgården. Derifrån ser den, huru tåget mot guillotinen allt mer växer. Der komma girondisterne, Marie Antoinettes ovänner, som störtade monarken, emedan hon ej velat göra den konstitutionel. Der kommer den vördnadsvärde Malesherbes, hans dotter och hennes barn. Der komma blodsmännen, Danton, Robespierre, S:t Just, Couthon. Vålnaden ser deras hufvuden falla, och en hatfull rystning skakar dess töckenformer. Derefter ser den statsformer falla: direktorium, konsulat, kejsardöme, restaurationsmonarki, borgarekonungadöme, igen republik, på nytt kejsardöme och så åter republik. Generationer framträda och försvinna. Åren pösa upp som lätta bubblor på tidens breda flod och sjunka tillbaka. Redan är seklet fylldt sedan den stora revolutionens utbrott, och man bereder sig i Paris och hela Frankrike att fira dess minne, och Frankrike har inbjudit hela Europa att komma till sig. Det gråa töcknet sitter kvar på sin plats, hatfullt spejande på förberedelserna till festen. Då knallar plötsligt ett skott på jagtslottet Meyerling i Österrike. Ett sorl af förvåning flyger genom Europa. Maria Teresias ättling, arfvingen till Österrikes, Ungerns, Sieben-

bürgens, Böhmens, Mährens, Galiciens, Slavoniens, Kroatiens, Tyrolens troner, har skjutit sig. Vålnaden vacklar. I nästa ögonblick lyfter den sig blixtnabbt i skyn och försvinner.

Men minnet lefver.

Det sekel, som till evigheten flyr,
Sin saga täljer för den tid, som gryr.

Ludvig XVI.

Ludvig den sextonde föddes såsom tredje son af dauphin, Ludvig XV:s son, i Versailles 23 augusti 1754, erhöll vid födseln titel af hertig af Berry, blef efter faderns död 1765 presumtiv arfvinge till kronan, bortgiftes vid sexton års ålder med Maria Teresias fjortonåriga dotter, Marie Antoinette, besteg tronen, när Ludvig XV år 1774 i följd af sina utsväfningar ej kunde längre hålla i hop, blef slutligen afsatt den 21 september 1792, ställes inför nationalkonventets domstol, dömdes till döden samt halshöggs den 21 januari 1793. Hans föregångares missgerningar och hans egen hållningslöshet i samverkan med hans börd och tidshändelserna för öfrigt läto honom i franska folkets historia till sin egen och sitt folks olycka spela en mer ingripande roll, än hvad hans personlighet egentligen kunde göra troligt. Naturen hade gifvit honom anlag att bli en hederlig och skicklig handtverkare, han råkade emellertid att bli konung. Att det var att grundligt förfela sin kallelse, visade historien och det framgick oförtydligt vid en blick på hans porträtt och beskrifningen af hans inre och yttre menniska.

Hans intelligens var medelmåttig, om han ock lär ha lyckats förvärfva goda insigter i geografi och naturvetenskaper. Låssmedsyrket och jagten voro dock hans hufvudintressen. Utseendet var alldeles blottadt på majestät och elegans och han gjorde ett öfvervägande vulgärt intryck, hvartill de klumpiga fasonerna, den tafatta, disgraciösa hållningen, den starka fetman och dästheten kraftigt bidrogo. Bakom denna vulgära prägel märktes dock en fond af godhjärtighet och hygglighet, liksom hans enskilda vandel utmärktes af en sedlig renhet, hvarigenom han såväl som i de andra

båda egenskaperna bjärt afstack från sina föregångare och sin omgivning. Medan hans svaghet ådrog honom folkets förakt, stöttes af hans dygder adeln ifrån honom, och han stod främmande och likgiltig för nationen.

Det mest utpräglade karaktärsdraget hos honom var hans obeslutsamhet och svaghet, och hans deraf föranledda tvära omkastningar fingo ofta en förvillande likhet med svekfulla, falska beräkningar. Han kunde nog gifva sitt samtycke till reformförsök, men egde aldrig mod och fasthet att understödja dem som arbetade på genomförandet. Konung, bigott, uppfostrad af jesuiter och i själ och hjerta med religiös ömhet omfattande det förflutnas, den gamla monarkiens traditioner, blef han i mångt och mycket framåtskridandets, och de nya idéernas afgang motståndare, och utan att känna dem och, äfven om han känt dem, ur stånd att bedöma dem, föraktade han dessa nya idéer, som ensamma voro i stånd att, med fast besinning, men radikalt genomförda rädda Frankrike.

Hans godhet bestod ofta i oförmåga att säga nej till de privilegierade och till sin omgivning. Hvad gjorde väl det, att det enorma slöseriet med pensioner och kontanta gåfvor ur statskassan utarmade folket och stred mot gifna löften, mot att hans goda hjerta skulle behöfva lida af att nödgas säga nej till någon hofman, som behöfde pengar, eller till någon hufvudman för någon adlig familj, som uppördes öfver hindrandet af någon enda af de orättvisor, som utgjorde ancien régimes väsen, eller som behöfde ett »lettre de cachet» för att bli befriad från någon obekväm familjemedlem.

Trots grunddraget af rättskaffenhet i sin karaktär begick han, närmast under inflytande af drottningen, en serie handlingar af obestridligt fosterlandsförräderi och svek mot högtidligt afgifna löften; han blef derigenom reaktionens chef, och sammansvärjande sig med emigrerade adelsmän och främmande monarker, stämplade han mot sitt eget lands frihet och bestånd.

I olyckans dagar bar han sitt öde med ett lugn och en värdighet, som i hans lifs sista stunder i viss mån spredo ett försonande, ett förskönande skimmer öfver den föregående långa perioden af oduglighet, svaghet, obetydlighet och inskränkthet.

Äfven af fransmän, som varit passionerade vänner af den franska revolutionen, ha uttalats klander öfver konventets beslut att bringa den fångne konungen af daga, i stället för att ha honom fångslad eller landsförvisad. Såsom Carlyle anmärker har den saken ett helt annat utseende senare, än den hade i Frankrike under den då rådande förvirringen. Såsom fången vore han en hemlig medelpunkt för ändlösa komplotter; landsförvist och han vore en öppen medelpunkt för dem. »Hvarför slå den fallne? frågar nutidens högsintheit, som befinner sig utom all fara. Han har fallit så djupt denne en gång höge man; ingen brottsling eller förrädare, långt derifrån, men den olyckligaste af menckliga solesismer, som, om han skulle dömas efter den abstrakta rättsvisans grundsatser, måste väcka det djupaste medlidande hos sina domare och under tårar frikännas.

»Så talar den tillbakablickande högsintheiten; men den närvarande, framåtblickande rädslan? Läsare, du har aldrig månadtals lefvat under rasslet af preussiska galgrep, aldrig varit med i en nationel Saharavals, då tjugufem millioner i förtviflans raseri rusa till gränsen för att bekämpa Braunschweig Det franska folket har genom en förtviflad ansträngning af alla sina krafter, liksom genom ett under af vansinne, lyckats fälla till marken en den fruktansvärdaste Goliat, stark och väldig af tio århundradens växt, och kan ej, fastän hans jättkropp ligger utsträckt på marken, bunden med segelgarn och pinnar, vara viss på, att han ej skall resa sig upp igen och förgöra dem alla, att segern ej är en dröm. Skräcken har sin skepticism, den underbara segern sitt hämdraseri.»

E. T.

Biografiska notiser till porträtten.

»*Attionio*, hvad klang i det slaget!
Tronerna darra vid genljudet än —
Thorild, *Rousseau* sitta med här i laget,
Sjelfva *Voltaire* käns tydligt igen.»

Då vi citera dessa ord af »Dagens Krönikas» utgifvare vid Publicistklubbens nyårsmiddag i Stockholm den 19 Januari 1889, vilja vi härmed blott i all anspråkslöshet påpeka, att högtidlighållandet af revolutionsjubiléet redan en längre tid varit påtänkt af »Dagens Krönika», och att sålunda hvad som meddelas i detta häfte blott utgör *början*. Såsom citatet antyder, är meningen att hågkomma äfven de framstående män i Sverige, hvilka känt sig särskildt berörda af den stora omhvälfningen. Våra läsare hafva sålunda att emotse en serie bidrag i ämnet af ännu flere framstående författare än de nu i häftet uppträdande. Förutom dessa utförliga biografiska och historiska artiklar, har Red. af D. Kr. ansett sig böra låta alla i häftet meddelade porträtt redan nu åtföljas af åtminstone några korta notiser, förbehållande sig att efter råd och lägenhet återkomma såväl till dessa personligheter, som till andra stormän af ett eller annat slag, hvilkas verksamhet står i samband med revolutionen, t. ex. *Voltaire*, *Rousseau*, *Diderot* och *D'Alembert* m. fl. Ämnet är rikt och manar till fullföljande. — Vi anföra emellertid nu några biografiska data öfver dem som denna gång icke kunnat bli utförligare hågkomna.

Georg Jacques Danton, revolutionstidens kanske förnämste statsman, född 1759, var 1788 advokat i Paris. Af kolossal kroppsstorlek och begåfvad med stentorstämna, deltog han i början af revolutionen i de revolutionära rörelserna samt utöfvade stort inflytande på folket på gatorna. Det blodiga upploppet den 10 Augusti 1792 (stormen på Tuillierierna), som gaf franska kungadömet nådestöten, lededes af honom. Sedan lät han utnämna sig till justitieminister och blef för en tid Frankrikes mäktigaste man. Men nu nalkades den tyska hären. Danton ansåg att man borde skrämja rojalisterna för att hejda fienden och i den historiskt namnkunniga septembermassakern år 1792 aflivades en mängd inspärrade rojalister till ett uppgifvet antal af 1,089. Han invaldes i konventet och afgick — jemte *Lacroix* — som kommissarie till Belgien, der han enligt ett ofta upprepadt, men ej fullt bevisadt påstående gjorde sig skyldig till stora utpressningar. 1793 genomdref han i konventet upprättandet af revolutionsdomstolen och blef s. å. ledamot af välfärdsutskottet. I detta medverkade han till girondisternas fall. Men slutligen utbröt i full låga fiendskap mellan honom och Robespierre. Danton häktades den 31 Mars och afrättades den 5 April 1794. — Beträffande Danton hafva vi förhoppning att längre fram erhålla en framställning, som kommer att göra rättvisa åt hans stora egenskaper.

* * *

Honoré Gabriel Victor Riquetti de Mirabeau, berömd fransk talare och politiker, var född 1749 och eignade sig som ung åt militärståndet, men öfvergaf det sedan han kommit i oenighet med fadren samt bannlystes till en småstad. Här författade han i hemlighet sin »*Essai sur le despotisme*». Han inspärrades nu på slottet *If* och derefter på fästningen *Ioux*; flydde sedan till Holland, men upp-

täcktes och fördes till slottet Vincennes. Der skref han sina »*Lettres originales à Sophie écrites du donjon de Vincennes*». Sedan han återfått friheten kom han efter åtskilliga resor och många äfventyr 1786 till Paris. Revolutionen fann i honom en hängifven anhängare. Som ett bevingadt ord citerar man hans svar den 23 juni 1789 på konungens befallning om nationalförsamlingens upplösning: »Nous sommes assemblés par la volonté nationale, nous ne sortirons que par la force». I December 1790 blef han president i jakobinklubben, samt i Februari 1791 president i nationalförsamlingen, der han använde hela sitt inflytande till att försona folket och hofvet. Dervid kom han dock i en skef ställning, som på ett drastiskt sätt sammanfattats i liknelsen om »Herkules vid spinnrocken». Grundade miss-tankar gjorde sig ock derjämte gällande, att han låtit inverka på sig af hofvets penningar. Mirabeau dog den 2 April 1791.

*
*
*

Jean Paul Marat, född 1744 i Schweiz, uppträdde till en början som språklärare i England, derefter som läkare i Paris. Framför allt var han lysten efter ära som skriftställare; men hans arbeten rönt ingen framgång och han ansåg sig derföre vara förföljd af hemliga fiender. Vid revolutionens utbrott 1789 trodde han tiden äntligen vara kommen för honom att spela en framstående rol, visade sig som den mest rasande demagog och jakobin samt utgaf sedan December 1789 tidskrifterna »*Le Publicist parisien*» och »*l'Ami du peuple*», hvarigenom han blef den parisiska pöbelns afgud. Mordscenerna i September 1792 voro till en del hans verk, och i följd deraf blef han deputerad från Paris i konventet, der han häftigt uppträdde mot girondisterna, föreslog Robespierre's diktatur, fordrade 270,000 hufvuden och konungens afrättning, samt utmärkte sig dagligen genom en omättlig blodtörst. Mordscenerna i

Januari 1793 voro till största delen hans verk. Han föreslog äfven den fruktansvärda lagen mot misstänkta, till följd af hvilken 400,000 människor arresterades i Frankrike. Slutligen uppmanade han som jakobinklubbens president folket att mörda girondisterna. Den 13 Juli 1793 dödades Marat af Charlotte Corday.

* * *

François Joseph Maximilien Isidore Robespierre, diktator under franska revolutionen, var född 1758, studerade juridik i Paris och praktiserade sedan som advokat i Arras, der han blef president i akademien. 1789 valdes han till deputerad för Arras i nationalförsamlingen, och uttalade sig för de demokratiska idéerna. Här frågade ingen efter honom, hvarföre han uppträdde för det lägre folket, skref i avisorna och blef derigenom pöbelns gunstling, samt förvärfvade sig namnet »den obesticklige». I September 1791 blef R. offentlig anklagare vid kriminaldomstolen i Seinedepartementet, men nedlade snart detta embete och visade sig nu ofta i Jakobinklubben samt utgaf äfven en tidning: »*Le défenseur de la constitution*». 1792 i September valdes R. till ledamot af nationalkonventet och nu började den bedröfligaste delen af hans verksamhet. Redan i början af konventets sittningar föreslogs han af Marat till diktator. Med ifver arbetade han för konungens dödsdom och genomdref den hufvudsakligen. Derpå förföljde han girondisterna och störtade dem i Juni 1793, hvarefter han som president i välfärdsutskottet herskade oinskränkt. Till slut skilde sig likväl både nationalkonventet och välfärdsutskottet från honom. Den 27 Juli 1794 anklagades han i konventet, man beslöt hans häktning och han afrättades den 28 Juli.

* * *

Marie Anne Charlotte d'Armans Corday föddes 1768 i Normandie. Sedan Robespierre's motståndare efter händelserna den 31 Maj 1793 (Girondisternas fall) flytt till Normandie för att söka hjälp hos befolkningen, fattade hon — som redan förut genom studium af historiska och politiskt sociala skrifter var hängifven revolutionens idéer, men afskydde dess blodtörstiga ytterligheter — beslut att befria sitt fosterland från några af »terroristerna». Hon reste 1793 till Paris och begärde företräde hos Marat. Efter att tvenne gånger sökt honom förgäfvades, skref hon ett bref, i hvilket hon utlofvade upplysningar om det då oroliga Caen. Man insläppte henne i det ögonblick Marat skulle stiga ur badet. Han frågade henne om de upproriska församlingarna, och i det ögonblick han sade: »alla dessa måste på schavotten», stötte hon en dolk i hans hjerta. Charlotte Corday guillotinerades den 17 Juli.

Ett sanningsvitnes undanflykter.

Några ord om Dr C. D. af Wirséns försvarsskrift mot Volontaire.

I den åt hvarjehanda misskända storheter egnade tidningen »Vårt Land» har dr C. D. af Wirsén tagit till orda den 27 sistl. februari med anledning af Volontaires uppsats i vårt februarihäfte om literaturschavotterna i Posttidningen och Vårt Land. Med en rörande naivitet förklarar sig hr Wirsén icke vilja svara någonting på det hvarom frågan egentligen är, nämligen om besagda literära schavotter. Deremot utbreder han sig vidlyftigt om ett och annat som icke står i egentligt sammanhang med ämnet, nämligen om sin uppfattning af Boccaccio och af Paul de Kock, i hvilket afseende hr W. förmenar sig vara misskänd af Volontaire. På detta sätt tror sig hr W. möjligen skola anses rentvagen äfven i fråga om hufvudsaken eller sin verksamhet som kritiker öfver den nutida literaturen.

För att omöjliggöra en sådan uppfattning hos alla tänkande läsare skola vi nu komma med *bevisen*. Volontaire utlät sig med sin egendomliga stilistiska förmåga, dels i den ironiska dels i den allvarliga tonen, öfver hvad han behandlade såsom bedröfliga fakta. En annan skriftställare, som antagit signaturen *Volunteer*, har gjort sig den mödan att genomgå flera årgångar af de båda ifrågavarande tidningarna, för att med oemotsägliga citat och hänvisningar styrka, huruledes hr Wirsén sköter sin sjelftagna uppgift såsom öfveruppsyningsman på svenska parnassen. Volunteer skrifer som följer.

Hr Wirsén uppträder alltid som korad stridsman för ljus, han talar om »kampen för *renhet* och *üdelhet*»* som sitt partis sak, som svikes af alla och en hvar, hvilka ställa en annan

* Kursiveringarne i citaten äro af mig.

Volunteer.

synpunkt på värld och människor. W. som ganska ofta naivt kallat sin konstfulla lyrik en bygdens dotter, liknat den vid »trastens sång i furuskog», som ej varit rädd att påstå sig uppträda i folkets namn, i sin kritik vill han »för vitterhetens ära kämpa mot ett storordigt barbari» (Vårt Land, 87, n:o 173), för han »det tänkande Sveriges» talan, den lilla minoritets som inväntar sin slutliga seger, då literaturen vändt från sina irringar tillbaka »till sitt lugna, kontemplativa skönhetsideal», som den okände A. Haraldson uttryckte sig för 6 år sedan i Ur dagens krönika. Han inväntar segern, gör sitt för att bereda jordmånen. Han slår sina fiender djerft i ansigtet (»det fins en ädel harm», hans egen [P. T. 84, n:o 112]). Enligt deras (fiendernas) kodex är »radikalism och förnekelse» det enda rätta (Posttidningen, 1887, n:o 287), men kring det häfdvunna, bestående, goda stå »*vännerna af det ädla, rena och upphöjda*» som en fast sköldborg. Han är glad att tillhöra den lilla intelligensmajoriteten, han citerar »stolt, morsk och käck» (som det heter i Storhertiginnan) Changarniers berömda uttryck: »Ils sont six mille, vous êtes trois cents: vous voyez bien que *la partie est égale*» (Posttidn. 84, n:o 152). Men han låter äfven ganska ofta framskymta den åsigt att han är förföljd, häcklad därför att han för det ädlas, renas, upphöjdas fana. »I våra dagar», står det i V. L., 87, nr: 287, »då de konservative och de troende ofta smädas» »fordras *mer mod, mer karaktär* för att försvara organisk utveckling och ädla traditioner än att försvara allehanda förändringar». Han nämner sällan dessa förändringar utan att tillägga epitetet »af tvifvelaktigt värde», han bedyrar oupphörligt att anorledes tänkande äro osjelfständiga och svaga, medan modet, karaktären fins hos försvararne af det häfdvunna, hvilket också i sjelfva verket aldrig förgäfves påräknar bistånd af de gamle, som brusa upp vid hvarje försök att skaka på auktoriteten, och af den kompakta majoritet, som finner allt bra sådant det är. En oändlig fond af mod och styrka tarvas sannerligen för att vara en röst för vårt lands stora konservativa parti, som har sitt stöd i konung, ärkebiskop, svenska akademien, alla trogna ämbetsmän, alla rättsinniga medborgare! »De unga», jag citerar den okände A. Haraldsons ord, »hafva mindre förtroende till ofelbarheten af egen uppfattning och våga därför ej säga att deras ideal alltid skola vara de högsta.» W. försäkrar gång efter gång

att han och hans meningsfränder ha rätt. Vi måste väl tro det. Han skref om några bondenoveller (i V. L. 1887, n:o 173) att de »uttala ej hela sanningen». Hvilken människa har uttalat hela sanningen, hvilken är så säker att ha funnit den, att han djerfves stämpla andras ärligt tillkämpade och med uppoffringar tillkämpade åsigt som falsk, oredlig, framställd i akt och mening att förleda de trogne till affall?

Realismen är »den mot alla högre och ideala såväl lifsom konståskådningar fiendtliga riktningen». Den skall »under en tid lyckas tillbakatränga en *ädlare* uppfattning» (P. T. 85, på nyåret).

Anspråkslöshet är ej en af W:s förtjenster, som synes af detta citat. Stridsmannen för renhet, ädelhet har endast hån och dryga sarkasmer mot dem, som gå den s. k. tidsandans ärenden; den nedlåtande ironiska ton, som genomgår flertalet af hans kritiker af nyare svenska böcker, ger något ytterst obehagligt åt hans artiklar, obehagligt för dem som ej se det ofrivilligt löjliga, som här och der framträder. —

Hvilka fordringar på en kritiker C. D. W. uppställer, skall jag omtala i uppsatsens slut, sedan jag först sett efter ibland hans egna kritiker, hvilket exempel han framställer för andra kritici.

Hvad han begär af en konstnär, följaktligen äfven af en pennans man, har han flerstädes uttalat, särskildt i Posttidn. 1885, der han sjunger:

»O lycklig han, om han sig helt försänker
I helga syners, helga drömmars haf
Och mer på himlen, än på jorden tänker...»

Föga är det, icke sant, att undra på, att han som hyser en sådan tanke om konstnären, han som förebrått en verklighetsskildring (i Postt. 85, n:o 132) att »der finnes ej en aning om något osinligt», han som i sina egna dikter berättar om en verklighet som är ej vidare verklig, att han ej skall kunna vara med, då hans samtidingar i sin blindhet envisas att berätta om rama verkligheten utanför egen dörr, om simpla människor, som sannerligen ha endast ganska obetydliga anlag att på skuldrorna få hvita, viftande vingar, och som dertill möjligen berätta med en tendens, så låg, föraktlig som denna: att äfven dessa simpla människor ha en viss rättighet att få bli verksamma, nyttiga,

således äfven lyckliga varelser, och detta redan innan de utbyta denna jord med den tillkommande.

När jag stannar framför min bokhylla och blicken faller på Hippolyte Taine, Bourget och andra moderna kritici, när jag derefter bläddrar i C. D. W:s urklipp, då tänker jag på de båda jernvägarne, som ifrån en station divergera. Det ena dubbelspåret går rätt fram mellan åkrarna och öfver ån, det andra svänger in i skogen, hvart och ett aflägsnar sig allt mer och mer från det andra, förlorar mycket snart det andra ur sin åsyn. Den europeiska literaturen och kritiken söka helt andra mål än dem, för hvilka den svensk-svenska stugusittaren ifrar. Den förra går, helt och hållet obekymrad om den lille W., den bana, tidsandan utmätt. Han lever omgifven af klassiska auktorer, i sin studerkammare, der svenska akademiens bordstudsare mäter tidens gång, han lägger *sin* estetiks alnsticka på vår samtids tankearbeten, hvilka spegla samma samtids själstillstånd, och själf blöter han och stöter han som käringen med skinpelsen i sagan sina stereotypa, gång efter gång återkommande uttryck af harm, förakt för det som nu skrives och tänkes.

Den dumma fordran att kritikern skall förstå det som den behandlar, vara anatom, att han skall »*non ludere, non lugere sed intelligere*», föraktar C. D. W., hvilken praktiskt tillämpat och, enligt sin försäkran, så länge han förmår hålla bläck i sin penna, skall tillämpa *sin* idé, att kritikern är till för att upphöja eller nersabla, säga sin åsigt om saken, varna en lättrogen allmänhet för farliga böcker eller, hvilket händer tyvärr allt för sällan, uppmana henne att köpa de böcker, hvilka råkat anslå någon sträng hos kritikern. Men härom härnedan!

I mina samlade tidningar finner jag endast en gång af W. en mening sådan som denna, yttrad om Kellgrens skrifter (Postt. 85): »Sådan den är (samlingen) är den dock så betecknande för sin författare, att man der har skalden Kellgren hel och hållen till alla hufvuddragen af personlighet och snille».

Jag trodde icke mina ögon, när jag läste dessa ord. Jag måste se efter — jo, sannerligen stod der ej C. D. W. under kritiken! Och jag kände mig manad att tala högt till tidningshögen framför mig: »Tänk, om du, min vän C. D. W., kunde och ville blifva så konsekvent som du anses vara! Om du ville se dina samtida genom samma glasögon, som

du begagnar, när du sätter dig i din gungstol att förnöja dig med de klassiska vännerna! Om du äfven hos dem, som ha oturen att ännu lefva, kunde fröjda dig åt att i en bok finna hennes författare »hel och hållen»! Tänk om du verkligen började för en gång att söka efter författaren i boken! (Det gör du visserligen, men på ditt särskilda sätt.) Tänk om du i en bok skulle söka dess själ, ingenting annat, du som aldrig gifvit en koncis, klar framställning af en berättelses karaktär, då den ej framställt dina egna åsikter. Du hänger dig upp på åsigheterna, du liksom din Personne anser att man för länge gjort sig skyldig till detta fel: att bedöma estetiska arbeten efter estetisk måttstock. Kellgren ville du »intelligere», dina samtida dömer du från din höga ståndpunkt. »Det är det, som gör skilnan så stor»! Nu sätter jag mig att skriva! — — — — —

Jag tror på fullt allvar att herr W. måtte föra ett betydligt träkigt lif. Med otrolig ihärdighet fortsätter han år efter år, utan rast och ro, att läsa alla nyutkommande böcker af svenska författare, likaledes en hel del af de utländska. Han läser, han skrifver sin kritik — ett par artiklar i veckan — gracerna delade mellan Vårt land och Post-tidningen.

Flertalet af kritikerna blifva, som hvar man vet, ett nedgörande; att kritikern under sådana förhållanden ej kan hålla humöret uppe, bör anses vara minst sagdt ursäktligt. Också knorrar han i så godt som de allra flesta af sina uppsatser öfver tidens, tidsriktningens ondska, hans vrede faller tung öfver den »tendens» han spårar i de olycksaliga böckerna, han mättar sin öfverlägsna ironis alltid ackurat lika hvassa pilar mot dessa hjeltar och hjeltinnor, han i böckerna tvingas träffa och höra. Han kallar med nöje »den ädle Grane», »den ädle X», »den ädle Y», *dessa hjeltar*; tro de på frane, så kallad, således »den af princip deras »deras heliga sak», och skulle de ha något att strida emot äfven inom sig sjelfva, så svänger han sitt ironiska gissel öfver detta sanningskraf hos tokarna — de barnsliga tokarna! — För att nå »sanningen» — sådana ord citerar herr W. gerna — kunna dessa förvillade begå sådana brott som att upplösa olyckliga äktenskap, tveka att anlägga prestkappan, då de nämligen ej ha tron, ja, de kunna till och med ha fräckheten bekänna, att de ej tro på ett lif efter detta, men att de just derföre vilja egna sina samlade krafter åt denna

jord, åt medmänniskorna, åt en framtid af mera allmän lycka än den, människoslägtet nu har att glädja sig åt. En lifsuppfattning af detta slag (formulerad skönt af J. P. Jacobsen i Niels Lyhne sid. 184—5) kallar W. hånande en »ädel lifsuppfattning», han brännmärker med epitetet ädel dessa personer, som deras författare aldrig ämnat till »ädla» hjeltar, men till människor af kött och blod, liksom vi andra, med fel, svagheter, älskvärdheter, goda sidor.

W. är förklarad ovän till hela detta samfund, hvarmed han blifver tvungen idka umgänge, då han sitter läsande vid skenet från flitens lampa, vid det akademiska urets knäppningar. På så sätt söker han författaren i en bok, att han gång efter gång, af princip, synes det, eftersom det oupphörligt upprepas, förblandar honom med personerna i boken. Detta händer alls icke endast i de fall, då en författares tendens klart uttalas af någon person i en bok, utan äfven då personerna alldeles tydligt tala för egen del. W. som sagt att »ett godt barnasinne är ändå det bästa i världen» (V. L. 87, n:o 280), hur ofta klagar han ej öfver att människorna ej ha tron, att halfhet, svaghet i karaktären är vanligt. Just det samma finner han att en hel del författare af dem han häcklar säga i sina böcker om och om igen. Men när de teckna människor utan tro, karaktärssvaga naturer, människor med ansatser till det goda, men som ej ha kraft att stå emot utan sälja sig till världen, då fordrar han en gång för alla, att desse skola framställas ej sådana de äro med förtjenster och fel, utan såsom enbart dåliga människor skall hvar och en otrogen skildras. Träffar han (som till dömes i *Hårdt mot hårdt* af Mathilda Roos) en stark natur, som icke har den kristna barnatron, så utdömer han *författaren* som tecknat en dylik för att förvillna sina läsare. Han behandlar aldrig dessa personer (»den ädla A.», den ädla B.» med sin »heliga sak») som om de kunde utgöra prof på huru människorna, hur de samtida tänka, tala, tro, han anser naivt, att det är ett par sedeslöse unga män, hvilka sjelfva kalla sig verldsförbättrare och pösa af sjelfkänsla, att det som sagdt är ett par spolingar, utslupna för tidigt ur skolan, som af kitslighet, öfvermod, obetänksamhet, satanisk lust att förderfva sederna hos vår ungdom, åstadkommit denna vrångbild af den herrliga världen, gjort hvitt till svart, då det varit fråga om alla, som ha någon makt (och följaktligen äro dåliga människor), och svart till hvitt, då

det blifvit tal om de missaktade verldsförbättrarne. »Vi ha haft nog af feg undfallenhet och ömklig kurtis för detta slags literatur, hvars vapendragare så oafåtligt strött rosor öfver hvarandra, att ingen behöfver falla dem i handtverket», hette det i Postt. 83, 11 mars.

Som sagdt, måtte vara ett tråkigt göra att ideligen, en privilegerad spögubbe, svänga piskan. Herr W. gör det likväl med en omiskännelig ehuru vemodsblandad glädje. Någon gång, när han känner det kusligare än vanligt att literaturen är så »besmittad», så kan han visserligen klaga öfver att det som är hyggligt är så tråkigt, det pikanta så ofta maskstunget (V. L. 87, n:o 173), att anständiga böcker gemenligen äro tråkiga medan de roliga och qvicka böckerna äro oanständiga (Postt. 85, n:o 65). Ja, stackars C. D. W. »hvarför är den goda dum, hvarför är den kloka ond, hvarför är allt en trasa?» frågade törnrosskalden på en tid, då ingen naturalism ännu förargat väktarne i vårt land. Någon enda gång — tyvärr väl sällan — kan formen i en ung mans prosa gifva honom ett litet nöje, såsom då han får göra citat af Levertin — (»för löje egna sig förträffligt hans skapelser» — Postt. 85) — eller får täfva med Budkaffen i att grina åt Ola Hanssons tillkrånglade idiom.

Som ett motgift intager han då styrkande droppar från utlandet. Historiska och teologiska arbeten berömmar han ibland med värme, det kan till och med hända att han får syn på en roman sådan som Daniele Cortis, en författare som Salvatore Farina — föga påaktad numera af sina landsmän — att han får tillfälle att lagerkröna tronskalden Tennyson, som han finner odödlig. Någon gång har han tyvärr funnit äfven utländska författare hörande till den besmittade skolan, men då är det alltid angenämt att kunna påpeka de obetydliga förtjensterna, de stora felen i en italiensk roman, som få eller ingen hemma haft bildning nog att läsa och som aldrig torde bli öfversatt till vårt språk, eller att i tid varna vår ännu oförderfvade publik från att läsa de mindre moraliska fransmännen. Hos dem ser herr W. (har åtminstone sett) likväl en del förtjenster. Jämför jag hans kritik om Emil Zolas *Germinal* (Posttidn. 1885) med hans dito af *Hemsöborna* af Strindberg (V. L. 87, nov.), så finner jag att han visserligen med välbehag framhåller den »smuts» han funnit i båda dessa böcker, allt det råa, grofva i deras innehåll. Men han har alls icke varit oberörd af det för-

tjenstfulla i *Germinal*, hvilket han äfven påpekar, medan han finner att i *Hemsöborna* »objektiviteten får snart vika för begäret att säga en del grofheter», hvarpå han troget håller sig till dessa grofheter, assisterar vid den bekanta scenen sid. 153, der han får tillfälle att hålla sig för munnen — men berömmet öfver det genomfriska i skildringen betraktad såsom en helhet är så snävt som möjligt, det inskränker sig nämligen till ett högkyrkligt myndigt löfte om syndernas möjliga förlåtelse, i fall syndaren vill göra fullständig bot och bättring, — detta arbete befans vara långt ifrån nog i den vägen.

»Un curé est une Providence pour le village», sade Fleury i tiden. I denna kritik uppträder kritikern såsom den mäktige hämnaren, som ock har magt att förlåta.

Äfven i *Bel-Ami* af Guy de Maupassant finner han förtjenster. Boken är fastän »*mycket dålig*» »i åtskilliga afseenden mycket väl skriven» (Posttidn. 1885, n:o 132).

Han är frikostig på loford åt en del utlänningar, *Cherbuliez* — hvars ståndpunkt likväl ej kan tillfredsställa djupare sinnen — kallas mästare, *J. P. Jacobsen*, hvars sträfvan och riktning herr *W.* naturligtvis högeligen ogillar och som han kallar »vilesekommen», får vara en stor skald, fastän »kärnan är maskstungen» i hans dikts hesperiska frukt (Postt. 85, 4 maj), *Turgeniew* får heta »den store mannen» (Posttidn. 85, januari) och — hvad som kunde väcka förundran, om det sades af någon annan — *Georg Ebers* påstås vara en utmärkt författare. Angående denne alsterrike men ytlige bokfabrikör, i hvars romaner historiska kläder omhölja moderna personer, ganska klumpigt presenterade, träffar man i Posttidningen n:o 147 för nämnda år en egendomlig men betecknande jämförelse, som måste citeras med kursivstil: »*Hos Ebers*», skriver *W.*, »går man alltid på säker grund, *Flaubert* uppskrufvar och öfverdrifver».

Ebers, *Georg Ebers* upphöjd på *Flauberts* bekostnad!
 »Grosser, schöner Gott! Du lächelst, o mein ewiger Vater!»
 sa' *Heine* till *Apollo*. — — — — —

Af våra skandinaviska gränländers litteratur finner *Wirsen* naturligtvis föga uppbyggelse. *Camilla Collet* fick »godkänd» för den tid, hon skref *Amtmannens döttrar*, men har sedan låtit bitterhet och orättvisor föra sig på afvägar. Om

Ibsen heter det 1885 (i Posttidn. n:o 70) »den som förrrat sig så som Dukkehjemmets och Gengangeres författare». — W. är ändock glad öfver att Vildanden »ej egentligen innebär moraliska missvisningar» (Postt. 84, 19 nov.) men då han talar om Fruen fra Havet, som är »om ingalunda direkt omoraliskt, dock stötande och ej rätt finkänsligt» måste han förebrå Ibsen att han »obesväradt ingår i antydningar om sexuella frågor» (11 dec. 88), ord som tyckes blifvit i misshugg öfverflyttade från en kritik af professor Ribbings stora succés-bok, men som verkligen gälla Ibsen denna gång. — På Alexander Kielland är hr W. i yttersta grad förgrymmad.

De danske realisterna skrifva med det mål för ögonen »att väcka kotteriets handklappningar» (V. L. 87, nr 173), kunna alltså icke vinna hans bifall.

Det fins dock en enda dansk man, som gjort Wirsén till sin vän, broder. Det är Drachmann. Herr W. jublade vid Drachmanns bekanta affall — ordet är inkorrekt, jag vet det, men hoppas att det ej skall missförstås — och han jublar ännu i dag deråt liksom åt Gjellerups ej så litet viktiga oafhångighetsförklaring mot dr Brandes, i hvilken W. ser en tyrann, den der håller bunden med jernkedja en hvar, som vill räknas till det danska författarskrået.

Det har fallit mycken snö, sedan Drachmanns brytning med »partiet» 1883, det förefaller nu icke så litet löjligt att läsa W:s jubel öfver att Drachmann »börjat tröttna vid realismen», vid frihetsapostlarna, vid dr Brandes, »som fordrar blind underkastelse och som har skymford mot en och hvar, hvilken går sin egen väg». Om Drachmanns fäktning mot det parti, dit ingen någonsin tvingat honom sluta sig (han fäktade noga taget mest emot sig sjelf, mot sin egen karaktärslöshet), är det nu så dags att tala, ett faktum torde det emellertid vara att han ej blifvit en större skald efter brytningen, att det bästa, det mest sjelfständiga, han diktat, tillhör just den period, då han, som W. tror, gick i ett för honom förhatligt ledband, den tid, då han ännu ej »vågade visa sjelfständighet», då han ännu ej »skakat från sig besvärliga band». Det som i W:s innerligt belättna långa redogörelse för brytningen (i Postt. 83, 10 mars) är bäst, är i alla fall följande rader: »Man torde äfven kunna förespå, att de väderflöjelsnaturer, hvilka aldrig motsätta sig den tillfälliga tidsopinionen, utan när denna är ultrarealistisk, ge-

nom realistiska bravader *köpa sig** ett flyktigt loford af *lika osjelfständiga* smakdomare, nu när ett omslag synes vara börjadt, sjelfva skola, alldeles i öfverensstämmelse med sitt skaplyne, slå om».

Det var elakt sagdt af herr W.; han har dermed dels i meningens början opåtanckt gifvit just den osjelfständiga Drachmann en släng, dels pikat dem af sina landsmän som, då opinionen bland dem, hvilka ha makten att belöna, blifvit fiendtlig mot realism, följt denna stämning, slagit sig på operoslig diktning af det slag, svenska akademien plägar uppmuntra. Någon af de förkättrade realisterna fins dock, mig veterligt, ej bland dessa praktiska naturer, hvilka enligt W. så väl förstå att uppfatta tidsandans kraf och rätta sig derefter.

»Drachmanns inre utveckling», säger Wirsén (Posttidn. 85, n:o 138)» erbjuder *likasom C. V. A. Strandbergs* en . . . tillfredsställande anblick». Jaså! Liksom Talis Qvalis, frihetsmannen, som hamnade i Posttidningen! Hos Drachmann betecknade omslaget »förädling och frigörelse», hos Talis antagligen äfven frigörelse, från ungdomsidealen, ungdomshoppet. — — — — —

Den icke-svenska literaturen har sålunda gifvit herr W. en viss ersättning för den tydliga olust, som hans oeffterrättliga landsmän ingifva honom. Han kan, tycks det, omöjligt hålla dem i tyglarne, hålla dem i oskyldighetens tillstånd gent emot moderna tankeströmningar. »Det är angenämt, att för någon gång kunna till läsning anbefalla ett skönliterärt arbete», biktar han med anledning af Stindes Borgarfolk (Posttidn. 85, n:o 244). Det är sällan hans landsmän gifva honom den angenäma sysselsättningen. Det är då N. P. Ödman utgifver några ganska torrt nedskrifna minnen från en ganska frisk ungdomstid, då C. A. Melin sjunger om *Prinsessan och svennen*, eller då han om det »milda och rena» klöfverbladet *Viktor Moll, Anna A., Charlotta Lindbom* eller *Lindholm* (hvad fruntimret hette), får gifva betyg på »en stilla, rik innerlighet» — — — »stillä vemed, elegisk sorgbundenhet» etc. etc. Eller då statsrådet Gunnar Wennerberg med bister patriot-uppsyn framslungade sina dikters fjerde hand, »rikt på kärnlyriska och fosterländska dikter af förblifvande värde».

* »*Köpa sig.*» Kurs. fortfarande af Volunteer.

Bland det unga Sverige träffar W. likväl lyckligtvis ett par »ädra företeelser», medan ännu »den usla literaturen frodas och pöser» (P. T. 10 dec. 88). Det är en kritikers främsta pligt att »erkänna allt framspirande godt», (farliga ord i W:s mun!) »det är många gryende krafter, som behöver kärlek för att blifva hvad de böra och kunna» (P. T. samma n:r). Der träffas i främsta ledet skalden Moll, som framlägger *Moderskärlekens myster*, om hvilka dikter W. skrifver (Postt. 84, n:o 300): »Kritiken skyr att kallt granska dem, ty de äro, såsom det i första sången heter om moderns tankar, när hon väntar det första barnets ankomst till världen: *allt för ljufva att röra vid*». W. tillägger derpå »*Jag älskar mest sådana böcker*». *Mest!!* Då står nog Moll bredvid Homer på W:s bokhylla. — —

Det är icke en gång nog med männens förvillelser. Utan äfven kvinnorna skrifva. Ännu 1887 förundrar sig W. öfver att kvinnor taga i försvar de realistiska tendensskrifter, hvilka på senare tid öfversvämmat oss (Postt. 87, nr 284). Detta år fans (se samma tidningsnummer) fyra författarinnor, hvilka herr W. erkänner: fru Carlén, Claude Gerard, fru Nyblom, fru Kerfstedt. Fru Kerfstedts framställningssätt får ej godkändt, men Claude Gerards fantasier, som ej äro inrangerade bland realistböcker, anser W. för literatur; han blundar till och med på tal om dem för de mindre anständiga ämnen, de ibland behandla. Jag antar likväl att herr W. glömt den långt före Fröken Julies dagar diktade berättelsen om huru betjenten blef hennes nåds älskare och som sådan lefde ett angenämt lif (i »Dagdrifverier och drömmier»), glömt förslaget, på fullt allvar framkastadt af författarinnan sjelf, att upprätta en själfmordsmaskin för dig och mig, då vi bli lefnadströtta, glömt . . . ja, jag gitter inte tänka tillbaka till dessa historier.

När W. hudflängt en eller flera böcker, när artikeln lider mot sitt slut, har författaren två känslöstämningar att ännu genomgå. Först som dessert ytterligare några ironiska rader, så öfverlägset stukande som möjligt är, lydande ungefär som så: Dessa nya arbeten »lära, efter hvad det förljudes, vara hvar på sitt sätt utmärkta» (Postt. 85, 12 maj) eller: »antagligen skall Tavaststjernas ifrågavarande berättelser lofprisas på många håll. Anmäla ren unnar dem hjertligen denna lycka» (V. L. 88, n:o 17) . . . eller annat i samma goda uppsåt. Och så allra sist ett litet stänk af vemod

på hela anrättningen: — »och är för egen del böjd att vedomodfullt upprepa romarskaldens ord» etc. etc.

Härligt visade W. med hvilken smak och stilistisk finness han förstår den svåra konsten att sluta stycken (hvarom törnrosskalden skrifvit), då han (i V. L. n:o 2, 88) skref en artikel om våra tidskrifter; efter att ha »behandlat» Finsk tidskrift uppstämmer han följande slutrefräng:

»Och därför vänder sig ock *det tänkande Sverige* gerna från hela denna anspråksfulla *vensterpublikations* målsmän och gynnare till sin gamle gunstling, den barnafromme, renhertade, snart 70-årige Topelius. I hans sånger finna vi något som är värdt att älska, något oskuldsfullt och innerligt, något som kommer från hjerta till hjerta och som därför gladt ung och gammal.»

»Halmstadlax och fortepiano!» som magister Bläckstadius utropade — eller som en af Brauns militärer var grof nog att utlåta sig till en kadett i tentamen: »Herrn rör i hop loppor och surkål, tobak och långa ormar och stora maskar och kattfläsk.» — — — — —

Nämnda artikel om tidskrifterna är långt ifrån det nyaste från W:s penna — säkert dock det mest utmärkande, han på senaste år skrifvit. Särskildt visar det hur han gått framåt och vunnit ännu fastare mod och skarpare blick än någonsin. Lektor Personnes uppträdande var för honom ett tidens tecken, nu var stunden inne att hugga in med alla vapen emot de filisteer. Han vädrade venstermän och vensteridéer, radikaler, omstörtare, skolungdomens sedeförderfvare på håll, der ingen misstänkt något dylikt, sökte ock efter förmåga ränsa de svenska tidskrifterna från hvarje miss-tanke om att der kunde finnas någon vensterpenna bland bidragarne. I Nordisk tidskrift medverkade en så hänsynlös och så grön medlem af det unga Sverige som Robinson (53 år gammal). Han hade ett par värdiga kamrater i hrr Nordensvan och Erdmann. När man läste deras uppsatser i Nordisk tidskrift, förklarade herr Wirsén, så kunde man tro att det var »Ur dagens krönika» man höll i sin hand — det var förstas det mest ettriga herr W. kunde yttra om letterstedtska organet.

Han lyckades på några omvägar fördrifva de tre. Egen-domligt nog har *den* historien ej i sina detaljer blifvit of-

fentliggjord — man tycker eljes att de utstötte borde försvarat sig och ej med tystnad tält en sådan behandling.

Tyvärr blef glädjen äfven något blandad, i det Nordisk tidskrift i stället för hrr R. och N. förskaffade sig bidrag från herr Schéele i Upsala, ty Schéeles kritik var »löslig» och W. fruktade att han kunde ha något sinne för tidens s. k. strömningar. Att herr Schéele en eller annan gång yttrat något ord om Wirsén, som denne tagit ogunstigt upp — och det behöfs vid Gud icke mycket för att ådraga sig W:s onåd — det vill jag svära på, kommer ihåg att jag läst någonstädes, jag mins icke hvar, något af S... e om C. D. W. Denna ger *alltid* igen, det ha vi haft bevis för.

Finsk tidskrift var en stor syndare. W. räknade upp några de värsta förseelserna: man hade tillerkänt Kielland originalitet, man hade förklarat att Strindberg var modig och hade en »fruktansvärd talang», hade öfver hufvud visserligen ogillat dennes senare alster men ogillat dem allt för lamt och ej träffat kärnpunkten i saken etc. (När W. yttrade (Postt. 83, 11 mars) »vi hafva haft nog af halftokiga sömngångarbilder...», då var det en kritik öfver *Sömngångarnätter*, som träffade »kärnpunkten i saken»). Hufvudanfallet gälde tidskriften såsom vensterorgan — »ett ensidigt vensterpartis åskådningssätt har fått afspegla sig» i tidskriften. Slutklämnen blef: läs icke Finsk tidskrift, läs Topelii dikter!*

Han kunde tryggt tillagt: och läs ej våra svenska tidskrifter utan läs Viktor Moll.**

Jag är tyvärr alls icke inne i Finska förhållanden, men att Finsk tidskrifts och särskildt C. G. Estlanders der publicerade inlägg i literära frågor mången gång varit mycket värdefullt, det har jag sett. Just genom att denna tidskrifts kritici lefvat i lä af vår dagsopinion, ha de ibland kunnat bedöma literära rörelser (Strindberg till dömes) med ett lugn,

* Det var ej många veckor sedan Vårt Land fylde nära nog en hel spalt med gensaga mot samma rabulist-tidskrift, därför att den vågat yttra någon mild anmärkning mot W. Det är onekligen oerhördt att man ej vill låta honom regera enväldigt.

** Detta skrifvet naturligtvis *sans comparaison* mellan Sylviadiktaren och kgl. sekter Moll. Jag nämde den senare här blott därför att W. förklarar sig högt »älska» »sådana böcker» som herr Molls dikter, »allt för ljufva att röra vid». Han har för öfrigt rätt deruti att vår värld såge annorlunda ut, om det ej funnes författare af annan ull än den pjunkige kongl. sektern.

en oväld, sådan hvarken det unga Sverige eller herr Wirsen kunnat tillägna sig.

Men på herr W:s don Quixotiader är detta vädrande efter »venster» hitintills kulminationspunkten. Han döljer numera ej sin hersklystnad, sin harm öfver att det fins flera synpunkter än hans — lustigt var hans uttryck på tal om Stella Cleve »vi vilja aldeles icke här i Sverige hafva någon Goncourtliteratur» (V. L. 29 sept. 88), hvarvid hans »vi» onekligen är anspråkslöst — han uppträder obesväradt och dömer sin öfverman A. U. Bååth, i hvars dikter han icke med bästa vilja kan finna något »vackert och tilltalande» (V. L. 87, n:o 291 om Marit Vallkulla); och när en välmenande poetissa skrifer ett poem, deri hon besvär idealskalden att upphöra med att fälla domar öfver en tid, han är jäfvig att döma därför att han icke förstår den, då svaras hon med ett anonymt poem i den utmärkta tidningen Vårt Land, ett poem deri det heter — — —

»Hon tillhör släktet Anser» etc.

»Den gamla gåsen» etc. etc.

W. hade en gång några år förut förklaradt att »vi hafva haft nog af . . . rimmade smädelser» (Postt. 83, 11 mars). Och i Vårt Land för 27 febr. 1889 skrifer han: »Undertecknad har för sin del alltid föredragit öppnad visir och utsättande af namnet». — Hr Wirsen klagat öfver förmenta osanningar af Volontaire — men hvad skola vi efter dessa afslöjanden kalla hr Wirsen sjelf, måhända en sanningens apostel? Vi öfverlemna åt våra läsare att sjelfva afgifva svaret.

En bortgången humorist.

2.

Några supplerande minnen af F. H—n.

(Eftertryck förbjudes.)

Lektor Holmgren, som med hela sin själ var fästad vid sin vetenskap, både fordrade och vann de sakkunnigas allmänna aktning för hvad han i denna vetenskaps intresse verkat. Likväl utlät han sig ofta i samtal med laici med en viss skenbar ringaktning om de kära föremålen för sina studier, undersökningar och samlingar, kallande dem med ett gemensamt namn *flugor* eller *bobbor*. Deraf uppkom namnet »Flugis», som, om han sjelf ej uppfann det, likväl af honom godmodigt accepterades. Hur han stafvade det, ses i det följande. Stundom kunde ock hända, att han skref det med grekiska bokstäfver.

* * *

— — — — —
»Det har Flugis mig sagt,
då jag såg honom sist
och han blåste på käpp»

sjunger Sehlstedt i någon af sina visor. Uppenbarligen var för den glada sångaren Flugis, blåsande klarinett på käpp, ett synnerligt roligt minne. Och med hur många är ej detta förhållandet! Det var också verkligen kostligt att se och höra Holmgren, när han med käppen för munnen och denna formad som på en trumpetare klämde ur sig långa rader af de ljudligaste klarinettoner. Käppen var naturligtvis med endast för illusionens skull, och tonerna

frambragtes uteslutande med munnen. Och det var *verkliga* klarinettoner, så verkliga, att äfven personer med högt utveckladt musiköra kunde taga miste och anse dem framlockade ur en riktig klarinett. Detta hände en gång den bekante musikediktören R. Då han en sommarafton befann sig med några vänner i öfre våningen på Blå porten, hörde han plötsligt klarinettoner från den nedra. »Det var mig en huggare att blåsa», utropade han, »undrar, hvem det kan vara.» Den saken blef snart utredd. Den ypperliga klarinettisten befanns vara ingen annan än Holmgren, som hjertligt gladd sig åt att hafva med sin härmningskonst kuggat en riktig musiker. — Förutom klarinetten kunde äfven flöjten med de ljufvaste toner komma fram (kåppen på tvären), hvilka småningom sänkte sig till klarinetternas nästoner.

Högst kostlig var äfven Holmgren, när han spelade sina så kallade »bondorgler». Var han i sitt rätta esse, utförde han, helst om han kom sig för dermed oombedd, detta musikaliska konststycke på ett sätt, att åhörarne »lågo dubbla» under paroxysmer af skratt. Med den trygga, högtidliga minen hos en bondorgelnist satte han sig till pianot och lät med tillhjälp af detta och ett skarpt frustande med läpparna en psalm gå af stapeln. Hvarje frustning återgaf en motsvarande ton i melodien, och det hela lät icke olik en psalm, utförd på en gammal orgel med temligen bristfälliga blåsbälgar. På slutet, då »församlingen instämde», kommo tonerna djupt ur den exequverandes strupe.

Orsamarschen utförde äfven Flugis ofta på sitt egna vis, i det han, efter att för öfrigt hafva spelat stycket på piano med omisskänlig musikalisk talang, frambragte de tre sista tonerna genom att lika många gånger hastigt sätta sig på hela klaviaturen — något som gjorde ett högst komiskt intryck.

Den bortgångne humoristen var bekant för sitt gästvänliga väsen. Han mottog gerna besök och tyckte om att, halfiggande på sin soffa, prata bort en aftonstund vid ett glas tillsammans med en eller par vänner. Gick det för lång tid om mellan besöken, kom icke sällan en skriftlig påminnelse från Flugis. Såsom prof på, hur dylika inbjudningar voro affattade, må här meddelas följande skrifvelse, aflåten till författaren af dessa rader strax efter H:s återkomst från en utflykt till Norrland:

»Gudomlige broder!

På samma gång jag beder dig med budet återsända de norrländska tidningarna, frågar jag äfven vänligast, om du icke skulle känna dig benägen att titta hit och afproffa ett nytt slags strupsmörja, som en spritförädlare just nu haft godheten sända mig till benägen afsmakning. Jag har mycket att berätta från min resa i går till kontinenten, der rättor och möss med en förtviflad ifver förfölja invånarnes produkter. Ännu icke torr hvarken ut- eller invändigt, beder jag dig komma hit för att värma genom ett godmodigt snick-snack. Om du kan lyckas i dina bemödanden att väcka L., så kan du ju också med det samma ruska på honom och vända hans steg hitåt, ty det bör ju vara egalt, hvar han snyter sin aftonperla.

Din tillgifne
Phlougis.» *

Flugis hade ett egendomligt sätt att redan vid första sammanträffandet »ta» folk. Härpå blott ett exempel. Första gången bjuden på middag hos utgifvaren af *Dagens Krönika*, infann han sig vid utsatt tid, men ringde icke på vid tamburen, utan knackade i stället på köksdörren. Händelsen ville, att värdinnan sjelf, som icke kände H., kom och öppnade. H. frågade, om det vore här d:r A. bodde. Ja, det var det, men han kunde icke taga emot, då han just i

* Utgifvaren af »Dagens Krönika», som på somrarne bland sina grannar i Stockholms skärgård räknade lektor Holmgren, erhöil förlidet år en biljett, som passar att anföras i sammanhang med ofvanstående och lyder:

Björkvik d. 17/8 88.

»Käraste Broder!

Af den lilla vänliga helsning (pr visitkort), som jag erhöil med E., fann jag till min stora glädje att du är kry och lifvad. E. trodde att du skulle helsa på mig 'ett litet tag' och deröfver blef jag hjertligen g'ad. Jag väntar dig den 21 (Josefinadagen), men har blott sill och potatis att bjuda dig på.

Varorna äro slut,

Fast jag ej är absolut.

Mycket har jag att tala vid dig om och roligt vore det att grädda en pannkaka åt Rzs m. fl. Många helsningar från din tillgifne

Phlougis.»

dag hade några herrar till middagen. »Det var bra det, då kan jag få mig en bit med», utlät sig Flugis, klippande skålmskt med ögonen och klef dristigt på. »Ack, det är bestämdt lektor Holmgren, välkommen!» Och H. var sedan dess en ofta förekommande och alltid gerna sedd gäst i huset.*

Ett bland de roligaste upptåg, som berättas om Holmgren, var ett högst originelt Killeparti, som af honom vid ett tillfälle anordnades. Förhållandet var följande.

På en bjudning sammanträffade han med en af sina äldre bekanta, ingenjör B., hvilken i likhet med H. sjelf icke var road af kortspel. B. fann därför, då de flesta af gästerna voro ifrigt sysselsatta med att draga sin spader, tillställningen tråkig och gaf H. del af sina känslor. Denne förklarade sig dela dem, men föreslog, att de bland gästerna som icke redan voro engagerade vid spelborden skulle för att fördrifva tiden taga sig en liten oskyldig Kille. Det var B. med om, och likaledes de öfriga »löshästarna».

»Nå, då slå vi oss ned vid det här bordet», förklarade H.

»Men det är ju fullt af buteljer och glas — en hel uppsättning för toddyvirke», invände B. och de öfriga.

»Alldeles riktigt... Men begriper ni inte, att allt det der är Kamfioleken, och just därför ska vi sitta här.»

Man begrep icke alldeles saken, men skrattade och slog sig ned. »Nu skola vi först blanda», upplyste H. och tillagade oförtöfvadt sin toddy, ett exempel, som de öfriga icke voro sena att följa. »Och så ger man.» Alla stälde toddyglasen framför sig. »Är du nöjd?» sporde H. sin granne. Ja, det var han, och så voro äfven de öfriga, sedan

* Vid ofvannämnda middagsbjudning, tillståld på Marcellus-dagen 1881, var ett ganska brokigt sällskap församladt af bekanta personligheter, bland hvilka må nämnas innehafvaren af signaturen *Marcellus*, n. m. redaktör *Bergstrand*, som då nyss väsentligt deltagit i grundandet af »Dagens Krönika», vidare författarinnan *Mattis*, bildhuggaren *Frithiof Kjellberg*, ledamoten af Första Kammaren *Bengt Rääf* (son af Ydre-drottens) samt kaptan *Almqvist* (son af skalden C. J. L. A.) och fröken *Crusenstolpe* (dotter af politikern-statsfången). Tack vare förnämligast Holmgren, var denna tillställning en af de gladaste i sitt slag. — Denna gång var Flugis i släpuniform, gråklädd från topp till tå, men vid ett annat tillfälle hos samma värdfolk tyckes han hafva »sträckt upp» sig, att döma af följande lakoniska biljett till svar på en bjudning:

»Vi ska' ha roligt af tusan böflar,

Jag kommer i skatstjert och becksömstöflar.»

de tagit första smutten. Men H. sjelf var icke nöjd med sitt »kort». Han hade funnit sin toddy något svag. »Jag går i leken», förklarade han och tog sig en påspädning.

Nu började alla förstå spelet och förklarade att det var det trefligaste Killeparti de varit med om. Man fortsatte det samma i muntraste stämning. Man »bytte», d. v. s. man klingade. Der vankades »svinhugg», d. v. s. man klingade laget om först medsols och sedan motsols. Ju »nöjdare» man var, dess djupare sjönk toddyn i glaset. B. fann spelet i högsta grad roligt och originelt, och som han ofta hade Kucku, var han mycket nöjd och drack i förhållande dertill. Den som smuttat ut sitt glas förklarades vara »död», men gick ofördröjligen in på ny appell, d. v. s. lagade sig en ny toddy.

Men spelet, hur trefligt det var, kunde ej aflöpa, utan att en och annan kände sig något medtagen. Värst deran var B., som när supén förklarades serverad, befanns insomnad på en soffa. »Jag tror, du dog riktigt», yttrade H., i det han sökte väcka honom, »och det fastän du så ofta hade Kucku.»

Holmgren var, såsom man lätt förstår, ingen vän af nykterhetsfantasterna och lemnade sällan något tillfälle obegagnadt att ge dem på pelsen. I ett fall tog han dem likväl i försvar. När nämligen en gång en af hans vänner beklagade sig öfver, att man nu mer, tack vare goodtemplarnes agitation, icke kunde få köpa mindre än en *liter* spirituosa, svarade H.: »Det tycker jag om dem för — för nu får jag alltid så mycket af den sorten, när jag skickar att köpa.»

* * *

Mestadels oförarglig i sitt skämt, väckte han sällan ond blod, när han i ett gladt lag riktade ett eller annat speord till sina vänner. Dessa speord voro i allmänhet, äfven de, ganska godmodiga. Så t. ex. det infall han hade, att kalla en af sina vänner, hvilkens mun var något egendomligt bildad, för Muntegummeri. Utan elak mening, blott af ett infall frågade han på ett publicistmöte, då han blef varse en tidningsredaktör från mellersta Sverige, bekant för sina röda åsichter och sitt onekligen något demagogiska utseende, om denne vore — Hjert eller Tektor.

Lyckad sjelfironiker, uttalade H. ofta anmärkningar, vittnande om säker människokänedom. När han en gång t. ex. af en bekant, en förmögen man, vardt bjuden att åka med honom i en fin kalesch, utropade Flugis: »Jo, jag tackar jag! Åka i kalesch! Jag känner redan, hur jag börjar drygna till.»

Holmgrens historier fingo icke alltid tagas för kontanta. De buro icke sällan en omiskänlig prägel af att vara »gjorda», åtminstone hvad de roligaste pointerna beträffar. En historia af detta slag, men som väckte stor munterhet, när den af honom omtalades, må här finna plats. Bjuden på stor tillställning hos redaktör W. hade han på vägen dit, så berättade han, råkat med ena foten snafva mot något hvasst föremål med den påföljd, att stöfveln ramponerades på ett högst betänkligt sätt. Han styrde då sina steg till den store skomakaren Fj. och bad honom hjälpa honom ur den knipa, hvori han råkat. Fj. beklagade sig vara ur stånd dertill, då han icke bland sitt skodonsförråd hade några stöflar, tillräckligt stora att passa för »hr professors» fötter. Flugis hade emellertid varit enträgen, och slutligen erinrade sig Fj., att han hade ett par stöflar, inlemnade till lagning, från statsrådet B. De borde vara tillräckligt stora, och då de icke behöfde skickas till statsrådet förr än om ett par dagar, kunde hr professorn få låna dem. »Och kan ni tänka er», berättade H., »jag gick hela natten i statsrådet B:s stöflar, och stora voro de tillräckligt, ja, så stora, att jag kunde vända fötterna i dem. De riktigt generade mig, så statsrådsstöflar de voro.»

En literär farisé.

»En literär farisé» kan man med skäl kalla herr Torelius i »Vårt land», denna hyperkritiska tidning, som, seglande under prestadömets svarta flagg, så ofta afgifvit lysande prof på både sanningskärlek och kristlig fördragssamhet.

I sitt nummer af d. 7 dennes slår herr Torelius sig för sitt bröst och säger: »Herre, jag tackar dig att jag icke är lik redaktören af Dagens Krönika, som presenterat den synderskan Mary Vetsera för den svenska allmänheten, eller Daniel Fallström, som i väklingande vers* lofsjunger äktenskapsbryterskan!»

Och så uppstämmer artikelförfattaren en väldig jeremiad öfver dessa usla moderna författare, dessa usla förläggare och sist, men icke minst öfver de usla bokhandlare, som icke åtnöja sig med att endast sälja psalmböcker, predikningar och postillor, utan äfven tillhandahålla allmänheten en literatur, som gör denna syndiga värld tiofaldigt syndigare att vistas i för en kristlig dagbladsutgifvare. Staccars bokhandlare, om herr Torelius finge hållas! — då skulle de snart bli tunna som löfblad och falla den allmänna barmhertigheten till last på gamla dagar. Men då stode nog herr Torelius och alla Vårt Lands-professorerna och toge emot dem med öppna armar och sa': »ni har varit redliga bokhandlare, mina herrar, ni har skött er affär som det egnar och anstår en rättskaffens köpman — gån in till det fattighus, som vi för eder och edra likar tillredt hafva!» Men som

* Detta måste till och med »Vårt Land» erkänna!

våra bokhandlare och förläggare inte finna det just så angenämt att ha fattighuset, helst hr Torelius', i perspektiv och hela världen inte kan spåka sin lekamen året om med psalmer och predikningar, så sälja de med glädje både moderna *hoc est* osedliga romaner, diktsamlingar och annan osedlig litteratur, och herr Torelius får knyta näfven i byxfickan.

För öfrigt — vi fråga bara! — betraktar icke herr Torelius »Vårt Land» som en affär? — nå om så icke är, hvarför delas då icke hela upplagan ut gratis? Men se herr Torelius gör nu i en s. k. kristlig tidning och därför finner han det icke så galet, att det blefve ett godt geschäft. Icke heller hr Wirsén lär gratis utdela sina rimmade uppbyggelseskrifter? Men för vår del finna vi det mera opassande att slå mynt af religionen än besjunga en qvinna, så olycklig som t. ex. Mary Vetsera. »Kasten icke första stenen!» det tyckes herr Torelius i sin blinda fariseism hafva glömt.

Att nu inlåta sig i ett estetiskt resonnemang med hr Torelius vore för visso bortspildt bläck och möda, annars skulle man ju mycket lätt kunna bevisa att århundradets störste skald Byron, eunuckmoralen till trots, i »Don Juan» icke tvekat att besjunga äktenskapsbrottet, och Dantes Francesca da Rimini, om man nu vill gå riktigt tillbaka till den gamla goda tiden, står ju också som ett glänsande exempel i litteraturhistorien. Låt oss för öfrigt höra, hvad en af våra förnämsta skönliterära kritici, sedermera biskop *J. H. Thomander* yttrar i ämnet. Såsom teologie docens vid Lunds universitet — således en auktoritet som herr Torelius väl icke djerfves underkänna — skrifver Thomander till sin ungdomsvän, skalden Dahlgren i de på tryck utgifna breffen:

»Sedan hvilken tid har man beslutit att efter tio Guds bud döma om en ny estetisk förtjenst? Den sköna äktenskapsbryterskan i »Don Juan» har i Angelika (tragedien »Manfred») sitt fullkomliga motstycke, en karaktär som i qvinligt moralisk skönhet, åtminstone i skaldens idé, icke öfverträffas af Desdemona. Den otrogna enkans oändligt sköna bref till sin älskare tyckes i synnerhet hafva väckt vissa recensenters förargelse. *Tro de då på fullt allvar, att en brottslig kärlek, icke ens i den stund då den pliktar för sitt brott,*

är i stånd till någon upphöjning i tanken, kan vara stor, innerlig, till och med ädel?»

Biskop Thomanders ord — en fint bildad prestmans och kritikers skarpa protest mot literära fariséer af herr Torelii skrot och korn — kunna väl om någonsin tillämpas just på kronprins Rudolfs och Mary Vetseras tragiska öde. Och man skall vara aldeles förblindad af andlig högfärd och renons på all känsla, för att sätta sig ner och döma på rak arm, låt vara en brottslig, men så lidelsefullt hängifven kärlek som deras.

Och därför att vi nu vågat låta baronessan Vetseras porträtt åtföljas af ett poem — ty att intaga *porträttet* var väl ingen så himmelsskriande synd, då alla Europas förnämsta illustrerade tidningar efter oss gjort det samma — ett poem, som, efter hvad »Vårt Land» säger, »i välklingande, men till sin tendens vämjeliga strofer nedlägger sin hyllning för äktenskapsbryterskans fötter» — *derför* utöser nu »Vårt land» öfver Dagens Krönika sin heliga vredes skålar och ställer oss till räkenskap för bristande moral.

Det är verkligen högkomiskt! Och det är tendensen i Daniel Fallströms poem, som framkallat detta hr Torelii blix och dunder. Hr Torelius måtte då ha läst Fallströms dikt på samma sätt som en annan viss hög, af presterna ännu erkänd potentat läste bibeln. Ty tendensen framgår ju tydlig och klar af sista strofen i dikten:

En saga om att kärleken,
beledd och hänad af vår tid,
går stundom hämnande igen
och skördar unga lif dervid.

Det är för denna af tidens materialism förorättade stormakt Rudolf och Vetsera falla offer; kärleken är den guddom, som vårt blodlösa, egoistiska slägte oupphörligen skymfar genom att vid äktenskaps ingående allt för sällan ta den med i räkningen, och som därför, för att straffa och hämna, stundom går igen i hela sitt majestät och tvingar världen att se, att kärleken likväl är den starkaste.

Detta är nu »den vämjeliga tendens», hvarom »Vårt Land» ordar, och som förskaffat denna tidskrifts utgifvare beskyllningen att vara vinningslysten, osedlig — ja, gud vet allt hvad! Det är således därför, att Daniel Fallström i sin dikt predikar idealism, hyllar kärleken som det star-

kaste och högsta i lifvet — hvilket väl äfven anstode det ideellas *sjelfslagne* riddare, hr Torelius — det är derfor denne i »Vårt Land» torsdagen den 7 mars anno 1889 slår sig ostentativt för sitt bröst och säger: Herre, jag tackar dig, att jag icke är lik den *Ahnfelt!*

Hr Torelius, hr Torelius, hvad skola edra läsare och de kristliga ynglingarna säga — hvar i all verlden har ni gjort af ert hufvud och er moral?

Stjernan i moln.

Ett Tegnérsminne

af

Paul Fritz Mengel.*

Då Tegnér, som under sitt samtal med fruntimmer ofta yttrade sig frivolt, under den sista riksdagen han bevistade vid en supé hos pastor primarius d:r Z. Pettersson till värdinnan talade så »fritt», att det väckte allmän indignation, ansågo Tegnérns vänner nödvändigt, att han måste återvända till sitt hem i Vexjö. Men dertill lät han ej förmå sig.

Snart visade sig omisskännligt, att Tegnér var sinnesrubbad. De tillkallade läkarne förklarade enstämmigt, att då han ej ville återvända till sitt hem och någon asyl för sinnessjuka ej fanns i Stockholm, borde en lokal anskaffas, der han kunde väl vårdas utan att finna sig bevakad, men ej få tillgång på portvin, som han länge till öfvermått förtärt.

Men hvar finna en sådan bostad? Derom rådslogs flere dagar utan framgång, tills knuten löstes af lifmedikus P. O. Liljevalch, som i egenskap af öfverfältläkare bebadde en vacker våning i en byggnad, belägen i parken, som omger Garnisonssjukhuset. Liljevalch stälde denna våning och sitt tjenstefolk till Tegnérns disposition, och L. flyttade sjelf upp i ett litet vindsrum.

* Den 14 sistlidne Februari nedskref Mengel denna lilla skizz, som han lemnade till en vän, hvilken stält densamma till vår tidskrifts förfogande. Den 21 i samma månad föll pennan för alltid ur gamle Görans hand. Säkerligen är denna skizz den sista uppsats, som flutit ur denna penna.

Ann. af Red. af Dag. Kr.

Men då allt var ordnadt för Tegnér's dityfytning, uppstod en ny svårighet, den, huru en af Tegnér antaglig förvändning för afflytning från hans bostad i Storkyrkobrinken skulle uttänkas. Den svårigheten löstes af Heurlin — sedermera biskopen — på ett fyndigt sätt med biträde af Tegnér's hyresvärd, som var vaktmästare i Presteståndet. Denne sade sig hafva upptäckt, att hans hustru (det var en äldre människa) gått och blifvit — pin kär i Tegnér, och han bad därför att hr biskopen skulle flytta, eljes vore han, vaktmästaren, »besluten att förkorta sitt lif». Tegnér försäkrade, att han aldrig haft smak för gamla fruntimmer, men då vaktmästaren blef mera enträgen, lofvade Tegnér att flytta, om vaktmästaren kunde anskaffa en annan bostad. Jo, det kunde han, och dagen derpå tog Tegnér Liljevalchs våning i besittning.

I alla rumman fann han en mängd böcker i skåpen och på borden; han blef förtjust, trodde sig vara i sitt hem och fröjdade sig öfver att i hans ställe »satt nu käringen (biskopinnan Tegnér) i Presteståndet och pratade dumheter».

Han sysselsatte sig omvexlande med läsning och skrifning. Liljevalch, som dagligen besökte Tegnér, erfor, att det var för honom likgiltigt, hvad han läste, och att det mesta han skref förstörde han genast. Men vid ett besök erhöLL Liljevalch som gåfva ett nyss färdigt epigram, hvarjemte Tegnér underrättade, att han skulle skrifva flere i samma genre, »den enda, i hvilken han vore mästare.»

Detta poem — originalet fans qvar i Liljevalchs samlingar vid hans död, men kom derefter sannolikt i Tegnér'ska familjens ego — hette: Impromptu till en sjöman*. Derunder stod: »Esaïas Haraldsson Tegnér. Skrifvet på mitt Golgatha, i min arrest på Kungsholmen (i mitt eget hus). Ur författarens: Samling af Fria, Lösa och Lösaktiga vers i 15 pentader. Tryckt i Vexjö på Tegnér'ska boktryckeriet. Säljes till förmån för boktryckaren Lars Hiertas enka och barn, sedan han dränkt sig i trycksvårta af egen tillverkning.»

* Poemet röjer ej ens den minsta oreda i tankgången. Det är med hänsyn till bildprakt och qvickhet äkta tegnérianskt, men den ohöjlda, blossande sinnlighet, som genomgår stycket, gör, att dess framläggande inför hvilkens som helst ögon måhända ej är lämpligt.

Ann. af Red. af Dag. Kr.

Paul Fritz Mengel

såsom radikal riksdagsman.

Af J. N. Nyman.

1.

»Tiderna förändras och vi med dem», säger ett klassiskt bevingadt ordspråk, men det borde hafva tillagt, att högst få äro de, som lyckas följa med sin tid. För att ej tala om de stora snillena, siarne och vissa oroliga hjernor, som gå tiden i förväg — hvilket kan leda till mycket betänkliga följder för dem sjelfve — är kanske, när allt kommer omkring, flertalet så funtadt, att det kommer efter sin tid. Sådant hör på visst sätt till naturens ordning, just därför att de fleste öfverleva sig sjelfve. Hur många äro väl de, som på en gång lyckas bibehålla, hvad man kallar för deras ungdoms ideal, och omdana dem efter sin egen utveckling, efter ändrade yttre förhållanden och forskningens framsteg? Icke så, som skulle de, hvilka handla på detta sätt, vara i hvarje fall de lyckligaste eller hafva den bästa utsigten att undgå tadlet. De äro de klokaste; se der allt. Men man klandrar dem, om ej för annat, så för att vara opportunist, och det tillmålet kan stundom klinga lika illa som vare sig »nyhetsmakare» eller »reaktionäre».

Bland dem, som i allt lyckats foga sina åsichter efter de ändrade tidsförhållandena, var ju icke Paul Fritz Mengel; mången torde tvärt om finnas mest böjd att beteckna honom såsom afgjordt reaktionär, åtminstone i politiskt afseende, och förklara, att han mycket illa lyckats följa med sin tid. Var det, i så fall, tiden som gått »för fort», eller Mengel, som kommit på efterkälken? Eller var både det ena och andra händelsen, så att divergensen kom att bli så mycket större? Orätt vore kanske

att på rak arm och obetingadt besvara frågan i någon af dessa riktningar. I hvad mån någon sanning kan ligga i det ena eller andra af nyss nämnda omdömen, skall kanske visa sig i dessa anteckningar vid ett — i förbigående sagdt, mycket intressant — studium i bondeståndets protokoll och det öfriga riksdagstrycket från den tid, då Mengel tillhörde den andra statsmakten. Så mycket må dock sägas i förväg och till Mengels försvar, att redan såsom radikal, eller kanske snarare »gammalliberal», medlem af bondeståndet röjde han en fördragsamhet mot olika tänkande och en måttfullhet, som ty värr i allmänhet ej höra till dygderna hos herrar framstegsmän. Och om han med åren bortlade och icke ens ville kännas vid sin ungdoms öfverdrifter, så skulle han, liksom så många andra, kunnat försvara denna omsadling och tacka försynen, därför att han blifvit klokare med hvar dag. Detta är ju visst icke något fel, utan tvärt om. Det klandervärda vid sådana fall ligger uti, om man kastar ut barnet med badvattnet. Men helt och hållet kastade Mengel aldrig sin mannaålders åsigtter och känslor öfver bord.

*

När Paul Fritz Mengel i oktober 1856 gjorde sitt inträde i bondeståndet, kom han med ens att intaga den i yttre måtto mest framskjutna platsen bland »de hedervärde» eller, såsom de stundom titulerades i ceremoniösa tal, Sveriges »redelige danne-män». Upsala läns representanter stodo då främst i förteckningen, och öfverst bland dem satt Mengel såsom representant för Håbo, Åsunda och Trögds härader. Ståndsbröderne hade emellertid tvifvelsutan andra skäl att helsa den nykomne med förtroende. Ett bevis derpå gäfvo de genast, då de insatte honom såsom förste suppleant i konstitutionsutskottet. Också fick han snart rycka in såsom deltagare i utskottets arbeten, vid förfall för någon ordinarie ledamot. M. kom sålunda att vara med om den förberedande behandlingen af de mycket viktiga grundlagsändringsförslag, som stodo på dagordningen, och deltog i affattandet af det högst märkliga dechargebetänkande, hvarmed utskottet blef färdigt på våren 1857. Dessutom invaldes han bland de ledamöter, som — en från hvarje län — borde »upptaga och bereda ståndets egna besvär och angelägenheter».

Händelserna skulle snart visa, att ståndet icke missträknat sig på den nye »brodern Mengel». Han kastade sig med ens

midt in i de pågående striderna för reformer i allmänhet och förbättrandet af jordbrukarnes ställning i synnerhet. Med sina två länskamrater, S. Ödman och J. Persson, förenade han sig i deras motioner om lättnader i jordbrukets bördor, så t. ex. om remonteringskyldighetens öfvertagande af staten, upphörandet af kungs- och kronoskjutsskyldigheten i fredstid m. m. och uppträdde sjelf såsom motionär icke blott i liknande syfte, utan äfven i det mer positiva: att på hvarje sätt verka för jordbrukets höjande.

Riksdagen hade knappast varit samlad i två veckor, förr än Mengel blef i tillfälle att visa sin skicklighet såsom debattör, och det på ett sätt, som tillskyndade honom en verklig triumf. J. Lekberg från Nerike hade motionerat om upphäfvande af k. förordningarna den 19 Dec. 1827 och den 13 Juli 1853 ang. hemmansklyfning och jordafsöndring. Den sistnämnda förordningen var således alldeles ny och för öfrigt framkallad af en riksdags-skrifvelse till k. mt, men hade redan visat sig såsom ett stort misstag och väckt starkt missnöje genom de hinder, den uppstälde för möjligheten, att en fader skulle kunna klyfva sitt hemman i hur små lotter som helst mellan sina barn. Man tog alltså för gifvet, att inom bondeståndet ej en enda röst skulle höja sig mot Lekbergs yrkande om rätt till obegränsad hemmansklyfning. Men Olof Larsson från Gefleborgs län öfverraskade ståndet med att göra opposition, då motionen skulle remitteras — i förbigående sagdt, hörde remissdebatter då till ordningen, äfven vid de mest obetydliga förslag. Han trodde nämligen, att den obegränsade hemmansklyfningsrätten skulle leda till jordbrukets ruin och minska tillfällena till arbetsförtjenst m. m.

Då tog Mengel (den 5 Nov. 1856) ordet och försvarade med både skicklighet och värme hvad han kallade för rätten att förvärfa och behålla hur liten jordtorfva som helst. Han slöt sitt anförande med följande reflexioner, hvilkas slutmening är kursiverad äfven i ståndets protokoll:

»Antager man emellertid, att hvad som är rättvist, äfven är nyttigt, så skall lagstiftningen angående hemmansklyfning och jordafsöndring bli ytterst enkel. Då jag nu anser hvarje af lagstiftningen upprest hinder för jordegendomens klyfning eller afsöndring vara stridande mot den naturliga rätten och följaktligen orättvis, så önskade jag, att bondeståndet måtte såsom allmän regel uttala den grundsats, att en hvar är berättigad att, på bästa sätt, försörja sig och de sina på så liten eller stor jordrymd som helst.»

Tre namngifna och »många» andra ledamöter skyndade att

instämman, och under den fortsatta diskussionen återopade sig de flesta talarne på hvad Mengel yttrat. P. Sahlström från Stockholms län förklarade, att han delade »de nu af Mengel uttalade åsikter.» J. Linder från Skaraborgs län omtalade, att då förordningen af den 13 Juli 1853 kungjordes i rikets kyrkor, »gick en isande förskräckelse genom nationen, som derigenom såg sig dömd att frångå icke allenast de mindre hemmansdelar, som den kunnat förvärfva eller fått i gåfva, utan äfven dem, som man ärfvt.» P. Jönsson från Jönköpings län hemställde, om ej O. Larsson ville återtaga sitt anförande, ty i denna fråga borde bondeståndet vara af en gemensam tanke och icke genom oenighet gifva något vapen i händerna åt de öfriga stånden, som nog i alla fall skulle motsätta sig reformen. »I hufvudsaken», tillade P. Jönsson, »är jag ense med Mengel, som på ett enkelt, men synnerligen tillfredsställande sätt uttryckt åsikter, hvilka tillämpning skulle innefatta ett kraftigt medel till vårt älskade fosterlands förkofran.» Förre v. talmannen P. Eriksson från Vermlands län yttrade: »Jag får endast tillkännagifva, att jag fullkomligt delar de uti förevarande ämne af ständsbrodern Mengel uttalade åsikter.» Jonas Andersson från Östergötlands län sade sig fullkomligt instämma »i Lekbergs motion och de yttranden, särdeles Mengels, hvilka i anledning deraf här blifvit afgifna.»

Debatten var ej slut dermed, utan uppblussade åter med anledning af en genom N. Svensson från Kristianstads län väckt motion i samma syfte, i hvilken alla de skånska ständsbröderna förenat sig, utom Ola Månsson, som dock hyste afvikande åsigt endast i fråga om en detaljbestämmelse.

Oaktadt O. Larsson sälunda kom att stå ensam, ville han ej »ta till baka», utan sökte försvara sin opposition dermed, att den afsåg endast den obegränsade hemmansklyfningen. Förgäfvets uppbjöd Mengel å nyo sin vältalighet och påminte om, hurusom vid den nästföregående riksdagen *en* medlem af ståndet hade genom sin opposition brutit enhälligheten och gifvit medstånden ett skäl att förkasta förslaget om skyldighet för den s. k. privilegierade jorden att deltaga i byggandet af prestgård och tingshus. »Sedan ett betydligare antal af ståndets ledamöter instämmt med Mengel», och sedan P. Jönsson tillagt några ord »ehuru till en stor del förekommen af Mengel», slöt denna remissdebatt, hvarunder den nykomne brodern från Häbo härad fullständigt tagit ledningen inom det hedervärda ståndet.

Den nu skildrade episoden utgör en ganska god tidsbild och leder osökt till jemförelse med de åsikter, som sedan allt

mer gjort sig gällande. Tiderna hafva nu så ändrats, att staten sjelf vill på bästa sätt främja uppkomsten af ett större antal »små» jordegare genom att efter hand försälja de mindre kronoegendomarne, vare sig hela eller styckade.

Mengel skulle emellertid redan samma dag vinna ännu en triumf. Detta inträffade under en annan remissdebatt, rörande presterskapets lönerereglering — en fråga, som länge förts på tal af många motionärer, i synnerhet inom bondeståndet, men ej fick sin lösning vid denna riksdag, utan först vid 1859—1860 års, hvilken i hufvudsak antog den af k. m:t föreslagna lönereregleringen.

Nu hade J. Persson från Blekinge län motionerat om en skrifvelse med begäran om tillsättande af en komité för uppgörande af förslag till allmän aflöningsstat för presterskapet. Motionen framkallade ett skriftligt memorial af D. Danielsson från Jönköpings län, hvilken påyrkade en skyndsam förbättring af adjunkternas löner, till 200 rdr banko årligen. Två länskamrater instämde, hvarefter Mengel uppträdde. Han ansåg J. Perssons motion vara af särdeles stor vikt. Icke synnerligen skonsam mot de högvärdige, var M. sjelf mest hägad för den radikala reformen, att presternes löneinkomster skulle ingå till staten, som då finge mer än tillräckliga medel att kunna verkställa en rättvis lönerereglering. Pastorerna uppgifva, anmärkte tal., sjelfve sina inkomster och sätta dem nog icke allt för högt, men kunna ej dölja, att de stå sig godt, hvaremot komministrarnes ekonomiska ställning är allt utom afundsvärd. Att således en eller annan pastor var missbelåten med den föreslagna jemkningen, borde icke förefalla underligt. »Komministrarne åter, om de ock nu önska den, hoppas dock på framtiden och att en gång i sin ordning blifva pastorer, och då glömma de gerna den tid, de varit komministrar. Jag påminner mig, huruledes vid ett, för icke så länge sedan, uti ett visst stift hållet prestmöte åtskilliga öfverläggningsämnen ganska grundligt och vidlyftigt diskuterades i flere timmar; men när frågan angående det lägre presterskapets aflönning slutligen förekom, ville tiden ej räcka till, utan mötet afslutades under bön och sång samt med en måltid.»

Tio namngifna »m. fl.» ständsbröder instämde i detta humoristiska anförande.

I nästan allt öfrigt hyllande 1850-talets liberala åsigt, var Mengel äfven lifligt intresserad för försvarsväsendets stärkande, i synnerhet genom utsträckning af värnplikten. Regeringen försökte, såsom känt är, oupphörligen plästra på landförsvaret och hade nu föreslagit åtskilliga ändringar i utskrifningssättet och

med afseende på rätten till lega samt en framflyttning af beväringens åldern. Naturligtvis uppstod härom en remissdebatt inom bondeståndet. Det bästa anförandet bland alla, som då höllos, var Mengels. Han påminte om, att alla pligter ej voro fyllda dermed, att beväringens ynglingarne uppvisades inför landshöfdingen och regementschefen och underginge 14 dagars exercis; sedan återstode möjligheten, att leken kunde bli allvar. För denna eventualitet vore materialet — beväringen — godt, men dess öfning otillräcklig. M. trodde, att öfningen skulle medföra bättre resultat vid 22—23 års ålder. På det skarpaste ogillade han tillåtelsen för beväringens ynglingen att sätta legd karl i sitt ställe.

Dessa åsikter fick han snart tillfälle att närmare utveckla inom ståndet. En af dess medlemmar, N. Olsson från Malmöhus län, väckte motion om skrifvelse till k. m:t med begäran om tillsättande af en komité, som borde utarbete förslag till försvarsverkets reorganisation genom minskning i den stående hären, men utsträckning af värnpligten. Gent emot de invändningar, som mötte denna motion, uppträdde M. till dess försvar. Ville man minska den stående armén, så borde man vara betänkt att trygga landets försvar på annat lämpligt sätt. Beväringen kunde nog »vara rätt behändig att skjuta med löst krut», men dermed vore vi ej betjenta i oroliga tider. Motionen afsåg att trygga landets sjelfständighet; beklagligt var då, att den rönt så mycket motstånd. En talare hade beskärmat sig öfver bl. a., att motionären velat utsträcka värnpligten ända till det fyrtiofemte året; men för gotlänningarne räckte värnpligten redan till fyllda femtio år, och dock klagade öns invånare icke öfver denna börda. Genom en nationalbeväring, ställd bakom eller jemte den stående armén, blefve det möjligt att försvara vårt land med dess 350 mil långa kuststräcka, och vi finge då äfven det billigaste försvar, man kunde åstadkomma.

I ett af sina anföranden i detta ämne bemötte Mengel en inom ståndet gjord invändning mot försvarets grundande på allmän värnpligt. Man hade talat om den afund, som skulle uppstå grannar emellan derigenom, att der fyra eller sex söner funnes, desse skulle samtliga bli soldater och försvarare af den härd, der icke några pojkar funnes till. »Detta», sade M. skämtsamt, »kan hjälpas på sådant sätt, att man förser sig med pojkar i alla härdarne; men skulle också detta ej kunna ske, så är det dock min öfvertygelse, att pojkarne icke skulle knota i försvaret för den härd, der sådana saknades.» Hvarför hade då åtskilliga främmande land ännu ej infört nationalbeväring? Jo, detta berodde

ej på folken sjelfva, utan på de styrande, som alltid ansett det vådligt att lära folket försvara sig.

*

Sjelf var Mengel ganska flitig motionär inom ståndet. Den första motion, som han der väckte, är märklig, icke just genom sin kläm, hvori begärdes ett anslag å 50,000 rdr banko till låneunderstöd för uppförande af ändamålsenliga spanmålstorkningsanstalter, men så mycket mer genom sin motivering, hvars innehåll bildar en den skarpaste motsats mot de numera så vanliga, dystra skildringarna öfver svenska jordbrukets betryck, öfversvämningen med utländsk spanmål o. s. v.

»Erfarenheten har», så skref Mengel i sin motion af den 19 Nov. 1856, »redan visat, att Sverige äfven i medelgoda år producerar spanmål utöfver landets eget behof. . . Under de sistförflutna åren har landtbruket varit i högre grad gynnadt af en liflig och lönande spanmålshandel än under någon föregående period.» År 1854 hade utskjeddats sammanlagdt 1,024,000 och år 1855 ej mindre än 1,722,000 tunnor spanmål. Denna utskjeddning tillskyndade landet en vinst af minst 35 millioner. Detta för Sverige så gynsamma förhållande framkallades dels af de svåra missväxterna i åtskilliga andra europeiska stater, dels af kriget mellan vestmakterna och Ryssland, ty derunder ej endast ökades spanmålsförbrukningen inom de krigförande staterna, utan äfven de icke krigförande nödgades inrätta stora spanmålsmagasin, i och för möjligen inträffande krigseventualiteter, dels slutligen deraf att Rysslands hamnar voro blockerade, så att spanmålsutförseln derifrån hämmades. Följden blef att den svenska spanmålen banade sig väg till trakter, der den förut varit föga känd; den blef eftersökt och högt betald i verldsmarknaden. Men sedan kriget och krigsrustningarna upphört och årets skörd visat sig god i nästan hela Europa, befunno sig spanmålsprisen i fallande; en stiltje eller rättare sagdt en återgång till de normala förhållandena hade inträdt. Efter åtskilligt ordande om nödvändigheten för oss att söka bringa jemnvigt i vår handelsbalans, hufvudsakligen genom en ökad spanmålsutförsel, kom motionären slutligen till att rikta uppmärksamheten på behofvet att förbättra den exporterade varans kvalitet genom inrättandet af spanmålstorkningsanstalter i de större exporthamnarne.

Motionen afstyrktes af utskottet och föll äfven i bondeståndet.

Ehuru då nästan ännu mer benägen än nu att kasta allt möjligt på staten, fann man dock, att de föreslagna, gagnande torkningsanstalterna icke öfverstege, hvad den enskilda företagsamheten mycket väl kunde gå ut med.

Mengels första motion vann således ej framgång. Men deremot hade han god lycka med åtskilliga andra förslag. Hans m. fl. riksdagsmäns särskilda motioner om höjning i postskjutlegan ledde sålunda till riksdagens skrivelse af den 27 Jan. 1858 om postföringens framtida skiljande från jordbruket och gästgiveriskjutsen och lindring dessförinnan i nämnda besvär. M:s motion om ändringar i skiftesstadgan bidrog i sin mån att framkalla ett riksdagsbeslut ang. ersättningen åt gode män vid landtmäteriförrättningar. Likaledes framgick en skrivelse till k. m:t såsom följd af M:s motion om kontroll och beskattning å utländska brandförsäkringsbolags verksamhet i Sverige. Glömmas bör ej heller hans verksamhet för djurskyddssaken. Dittills fans i detta ämne blott en mycket ofullständig lagbestämmelse; den stod införd i byggningsbalken, hvarest i 22 kap. 2 § stadgades ansvar å den, som »sargar annans få». Men deremot var lagligen tillåtet att pina »annans få» på hvord annat sätt som helst än genom sargande, och sitt eget »få» fick man sarga och pina efter behag. De motioner, som nu väcktes, vid 1856—1858 års riksdag, af Mengel och fem andra riksdagsmän, bland dem tre i bondeståndet, ledde till rikets ständers skrivelse af den 22 Juli 1857, med anhållan om ändring af nyssnämnda paragraf, så att för »uppenbar grymhet i behandling af egna eller andras kreatur» straffet skulle blifva böter från och med 5 t. o. m. 100 rdr rmt.

M. väckte vid denna riksdag sammanlagdt elfva motioner; bland dem förtjenar, förutom de redan omtalade, att ytterligare nämnas det af C. H. Anekarsvärd inom adeln väckta och af M. såsom egen motion upptagna radikala förslaget om öfverflyttning af skyldigheten att fortskaffa resande, så att det i stället för ett enskildt åliggande skulle förvandlas till ett statens bestyr. Oaktadt denna motion torde åtnjutit rätt stora sympatier inom bondeståndet, kunda den ej leda till önskad påföljd.

*

Under diskussionerna om dessa och andra förslag framstod M. alltid såsom en nitisk kämpe för reformer, men mot alla försök, som från ett eller annat håll kunde göras att hämma den

fria verksamheten, vare sig arbetets eller ordets. Så t. ex. när en välmående ståndsbroder, Olaus Eriksson från Göteborgs- och Bohus län, motionerat för att hindra den då pågående utvandrigen af svenskt arbetsfolk öfver gränsen till Norge, uppträdde M. kraftigt mot slika sträfvanden. En arbetare borde ega full frihet att söka sitt uppehälle, der han kunde få den bästa arbetsförtjensten. Förslaget vore dessutom omöjligt att tillämpa; man kunde nog få en lag på papperet, men knappast uppställa nog stark gränsbevakning att hindra arbetare att söka sin utkomst i Norge.

Några år förut hade vederbörande företagit ett af de mest hotande angrepp, som någonsin riktats mot 1812 års tryckfrihetsförordning; det var dock lyckligtvis så groft tillyxadt, att det svårligen kunde motse någon framgång. Det innebar nämligen ingenting mer eller mindre än upphäfvande af Tryckfrihetsförordningens egenskap af grundlag, naturligtvis i det allt för genomskinliga syftet, att denna lags, enligt vederbörandes tycke, allt för liberala stadganden skulle kunna omstöpas med samma lätthet som hvilken civillag som helst. Visserligen hade den k. propositionen härom antagits till hvilande vid 1853—1855 års riksdag, men intet tvifvel rådde, att förslaget skulle falla, då det förekom till slutligt afgörande i December 1856. Icke minst inom bondeståndet var motståndet starkt. Öfverläggningen hade pågått en lång stund, då M. uppträdde. Det torde, sade han, knappast vara möjligt att öka antalet af de skäl, som ensamt inom detta stånd blifvit återopade mot den ifrågavarande grundlagsändringen. Tal. ville därför icke upptaga tiden med ett försök härtill. Han ville blott fästa uppmärksamheten vid hvad som yttrats om de missbruk, till hvilka en del af den periodiska pressen eller närmare bestämdt den s. k. skandalpressen skulle gjort sig skyldig på den senaste tiden. Med denna tids skandalpress, hvars förvillelser tal. beklagade, ansåg han det dock icke vara på långt när så farligt som med den skandalpress, hvilken uppkom och fortlefde under de närmaste åren efter det nya statskicket införande 1809.

»Jag menar», sade M., »de vid denna tid utkommande tidningarne Nya Posten, Räfvarne, hvilken tidnings bittra utgjutelser ansågos hafva framkallat de oroligheter, som slutade med Fersenska mordet, Allmän Politisk Journal m. fl., för att icke tala om dem, hvilka af den bekante Grewesmöhlen utgåfvos, nämligen Åskådaren, Trumpeten eller Krigsförklaring mot allt ondt, Nyttan och Nöje m. fl. Om Grewesmöhlen, hvilken såsom känt är, genom tjenliga medel var vunnit på högsta ort, och nämnde författares verksamhet såsom politisk skriftställare yttras uti de Bergman- von Schinkelska Miunena, att han kunde anses såsom 'en

förträfflig bulldogg, väl tjudrad och styrd af regeringen'. — Nu frågas, om icke yttringarna af den tidens skandalpress med skäl kunna anses mer föraktliga än de, för hvilka den nuvarande tiden debiteras, särdeles om i betraktande tages, att den äldre skandalpressen alltid beskyddades af regeringen; men det synes man numera icke vilja ihågkomma, af farhåga naturligtvis för välgrundad erinran derom, att regeringen, så länge skandalpressens utgjtelser icke riktades direkt mot henne sjelf och hennes åtgöranden, såg genom fingrarna med missbruken, och först när hon såg sig sjelf angripen, fann strängare ansvarsbestämmelser af behovet påkallade. Jag röstar för afslag å den kungl. propositionen.»

Att denna skulle förkastas af bondeståndet, var så mycket oundvikligare, som detta stånd kommit till riktig insigt af, att om Tryckfrihetsförordningen degraderades till civillag och sålunda blefve beroende på tre stånds beslut, så skulle det sannolikt i många och kanske de viktigaste fallen bli de tre andra stånden, som bestämde öfver tryckfriheten, i strid mot bondeståndet.

Fru Charlotte Strandberg och Sjunde Budet.

*Några etisk-estetiska hugskott.**

»Du skall icke stjäla!»

Naturligtvis fick Lotta Linderoth läsa katekesen som liten stumpa, då hon på 30:talet gick i skola i Stockholm, innan hon vid 14 års ålder antogs som elev vid k. operaballetten, den puppa, ur hvilken den tiden alla storheter och icke — storheter utvecklade sig. Men ack hur illa den lilla måtte lärt sig sjunde budordet!

Gudinnan Iduna har med fasa gjort den upptäckten, att ett af hennes äpplen sedan längre tid varit bortstulet. Hvem har väl knipit det, om icke fru Charlotte Strandberg, som nu vid sin afgang från scenen säges ha testamenterat frukten jemte alla sina roller åt en älskad svärdotter?

Ty förklara mig miraklet utan tjuveri, miraklet, som fru Ch. St. vid sin afskedsrecett gjorde, att försätta 1889 års publik nästan 40 år tillbaka i tiden genom att, en sextio års gumma, förskapa sig till en ung, munter af lif och lust och fågning strålande säterjanta med blod så varmt, med sinne så friskt som hon vore »på sitt adertonde år. Hemligheten torde kanske till en del ligga deri, att *hjärtat* aldrig blifvit äldre, *men* — men vi hålla ändå på vår sjunde buds-teori — nej, sannerligen det går utan Idunas äpple, men gick gjorde det, och det med glans.

Det var en högst egendomlig fläkt från fordom, som betog konstvännen vid denna prestation, den 60-åriga Charlotte Strandbergs 20-åriga Betly, i och för sig ett evenemang, som man aldrig sett maken till på vår hundraåriga operascen.

Det var en fläkt från ett förgånget, så stark och stämmings-

* Förutom en uppsats om franska repertoaren på Dramatiska teatern af Volontaires hand, hafva vi äfven från honom erhållit en operarevy, hvilka båda artiklar utrymmet nödgar oss att spara till ett följande häfte.

Red. anm.

full, att man kände sig frestad nypa sig i armen för att känna efter, om man ej drömmer, drömmer sig tillbaka till den 14 Oktober 1850, då mamsell Linderoth f. f. g. uppträdde i Alphyddan!

Ah! de elektriska drufklasarna försvinna med elektrisk fart, den undanpetade kronan sänker sig strålande och majestätisk öfver amfiteatern och parterr, damer i snäfva, rynkiga kjolar, ännu oanfuktade af kejsarinnan Eugenie's tokiga krinolin, med hvita teaterkappor, herrar i höga kragar och smala pantalonger fylla logerna, hvaraf den kungliga återtar sina af en senare tid borttagna impo-santa royauténs emblemer, den eldiga Jacopo Foroni svänger med glöd sin liffiga staf (andra tider, andra seder — ack!), kung Oscar II försvinner som en blixst ur k. logen, en mörklockig, vacker, ung sjöofficer med drömmande blå ögon och melankoliska, tankfulla blickar träder i hans ställe, nu kommer kung Oscar, — men det är Oscar den I, ännu obruten af åren, bildskön elegant, chevaleresk.

Man har nyss sett en ny fransk komedi, »Ett knäfall», spelad af hrr Nygren, Hedin, Fredelius, fru ar Billing och Bergmansson (Zelma Hedin), man har skrattat åt Svante Hedin i »En bengalisk tiger», jemte honom gubben Wennbom, för aftonen replacerande Lars Kinmansson, som började dra sig tillbaka vid denna tid — afskedsrecett samma år i December, då mot denne åldrige Papageno f. f. g. spelade den unga, vackra Papagena-Linderoth — den fina och elegantia Aurelie, fru Berg-Bergmansson och — hvilken täck liten pignärta, mörka ögon, skalkande min, lilla Lolotte, i hvardagslag Lotta Linderoth. Ridån sänker sig öfver Svantes sista roliga replik; »Jaha, jaha, hvar och en har nu sin smak», man skrattar och småpratar liffigt under mellanakten, herrarne diskutera Louis Napoléon och Cobden, då går ridån upp öfver Alphyddan, Olle Strandberg gör sin entré, den hurtige Daniel med sin klara, nordiska tenor. Man finner honom dock ej så glad som förr, men hvem kan undra på det, blott för några få månader sedan förlorade han genom döden sin unga, gudasköna och älskliga maka, Aurora, Jolantas, Fenellas idealiska tolkarinna. Denna maka — dock här kommer den andra, bevars väl, nej, jag menar lilla Lolotte kommer igen, nu klädd till säterjänta, röd och hvit, glad och käck. Hur sjunger hon? Vi lemna ordet åt hufvudstadens strängaste musikjurist. Prof. Bauck dömde:

»M:lle Linderoth är helt ung, presenterar sig ännu anspråkslöst under benämningen elev; håller aktrisen emellertid hvad eleven lofvat, kan både publik och teater lyckönska sig. M:lle

L:s röst är en sopran af frisk och metallisk timbre samt af icke obetydlig höjd; hennes höga toner äro de vackraste, mellanregistret något matt. Detta låter förbättra sig genom studier och genom att behandla de höga gränstonerna varsamt, högeligen att rekommendera åt unga stämmor. Hennes intonation visar ett lyckligt öra, hennes föredrag god uppfattning, som lofvar ganska vackra resultat, när det naturligt känsliga stadgat sig till smak. Genom deltagande i smärre talpjeser har M:lle L. förvärfvat en viss scenisk vana, hennes spel som Betli utmärker sig för mycken naiveté och lifighet. Fortgår hon, som hon börjat, på den under så goda auspicer beträdda banan, så har man utsigt att omsider en gång få subrettfacket på ett tillfredsställande sätt återbesatt. M:lle L. måste sjunga sin arietta da capo och framkallades efter pjesens slut.»

Nåå, spådde gubben Bauck rätt? Blef det något af mam-sellen-eleven? Blef hon denna première-soubrette utan like på vår svenska scen, den nyttigaste, behagligaste, fitigaste af alla sina rivaler i branchen?

En öfverfyld, entusiastmerad salong, berg af lagrar och rosor, dånande bifallsrop, applåder, närduksviftningar, löjen och tårar och inropningar utan tal ha i februari 1889 besvarat frågan.

* * *

Ack ja, ty vi äro i Februari 1889, icke i Oktober 1850, det kan ej hjälpas. Nej se — ah, så fort det går — den unge sjöofficern i k. logen grånar, kung Oscar I försvinner, med honom kronan — teaterns välförståendes, Olle Strandberg kryper ihop till lille hr Nilsson, hr Nygren — nej, men hr Nygren, var inte han med 1850? Jo visst, redan då spelade en hr Nygren prost i Vermländingarne — alltså, men nej! Det var Johan Mathias Christopher, icke Helmer, som väl knapt ens var påtänkt den tiden.

Uddman var då ännu relativt — *smal*, sjöng med bravur sin Max, der han debuterade 1844.

Men nu är han död och alla äro döda. Döda, döda — alla, Fredelius, Nygren, Elma Billing f. Ström, gubben och gumman Wennbom, Olle, Zelma Hedin — Hedin? Ah! en ljuspunkt i dödsörskret — *Svante* lefver ju, och med hvilket *lif*! Än i dag spelar han ju samma roller, Cerfeuil, Piccolet, Chamonflet; *Svante* Hedin och det glada, roliga och soliga lifvet, de hänga ju så ihop, att hr Hedin säkert aldrig dör, särdeles när det ej blef af i höstas. Nej, ännu om en 3, 400 år (läs: tre

till fyrahundra år) fröjdar hr H. våra efterkommande med sin odödliga komik, talande med saknad om sin goda kamrat Charlotte Strandberg, som endast efter 45:årig vistelse vid teatern förhastade sig och tog afsked i den späda åldern af 9 och 50. Om fru Strandberg knipit ett af Idunas tre äpplen, hvem om icke hr Hedin har knipit de två andra?

Alltså — hr Hedin utgjorde enda påminnelsen om debuten för fru Strandberg, liksom han i kommande århundraden helt säkert skall göra det för fru Strandbergs dotterdöttrars dotterdöttrars barn, när de, 60-åriga gummor vordna, taga afsked af sin publik. Med lätta, ungdomsspänstiga steg skall då hr Svante leda fram de åldriga, darrande gummorna på scenen, sedan arrangeras en fest för dem och hålla ett stort tal om deras uråldriga förfäder, förklarande att ur-pappa Olle lika litet var en myt som ur-mamma Charlotte en legend, utan att han kände den förre redan som ungdomsfrisk, serenadsjungande student och den senare som liten näpen balettunge, som började öfva för Anders Selinder och Alexander Fuchs sina första »pas de basque med vändning» vid den tid, »då jag, mina herrar och damer, jag, som här står, hade äran att på k. teaterns tiljor debutera som Tebaldo i Romeo och Julia, den 17 April 1845, d. v. s. nu på håret 2 dagar och 3 veckor och — och 400 år sedan.»

* * *

Bety (Alphyddan), Marcellina (Fidelio, Barberaren, Figaro), Cherubin, Susanna (Figaro), Papagena, Tärnorna (Trollflöjten), Zerlina (Fra Diavolo, Don Juan), Anna (Friskyttan, Vermländingarne), Blonde (Enleveringen), Urbain (Hugenotterne), Alice (Robert), Markisinnan (Regementets dotter, Marco Spada, Kungen har sagt det), Stephano, Gertrud (Romeo), Siebel, Martha (Faust), Mazetto (Sylvia), Henriette, fru Bertrand (Muraren), Lady Pamela (Fra Diavolo), Ursula, Perronella (Svarta Dominon), Carlo (Hin Ondes Andel), Diana (Kronjuvelerna), Lisa (Vermländingarne, Hertig Magnus), Fru Ragnhild (Bergtagna), Alison (Mästerkatten), Erik (Ungmors Kusin), Fru Sganarelle (Läkaren mot sin vilja), Ortrud (Lohengrin), Fatima (Oberon), Zulma (Estrella), Hedvig, Jemmy (Tell), Jenny (Hvita frun), Emilie (Målaren och modellerna), Benjamin (Josef), Nancy (Martha), En hustru (Hårt mot hårdt), Ingrid, Prostinnan (Tillfället gör tjuften), Mirza (Lalla Rook), Lilla (Elviras sagor), Ritta (Zampa), Rispah (Quentin Durward), Georgette (Villars' dragoner), Cecilia, Margaretha (Gustaf Wasa), Orsino (Lucrezia), Jeanette, Mathilde (Joconde), Clotilde (Norma), Maddalena (Rigoletto), Elvira, Giovanna (Ernani), Lulli (Lulli), Sophie (En egendom till salu), Didier (Fronörerna), Maria (Czar och timmerman), Elizetta (Hemliga giftermålet), Grefvinnan (Trumpetaren), Bobinette (Pathelin), Fru Page (Muntra fruarne), Antonio (Richard Lejonhjerta), Sofia (Nya Garnison), Flora,

Anna (Den Vilseförda) — samt Valentin (Fortunios visa), Den sköna Helena och Anna Stina (Riddar Blåskägg) — se der så vidt vi i en hast kunnat erinra oss en del af fru Strandbergs roller, hvilka kanske äro hälften flertaligare än denna bråkdelen, så mycket mer som fru S. innehafte en mängd talroler, alltifrån »Hittebarnet», »Barnhusbarnen» (Fanny), »En bengalisk tiger» m. fl. i sin ungdom till den gamla hexan i Gustaf III:s »Bedragne Pascha» vid k. teaterjubileet 1882.

Som man ser, har fru S. under dessa tvenne tjog år icke legat på latsidan, helst som hon ibland af intresse för saken uppträdde i kören, som statist o. s. v. Sällan eller aldrig har hon sändt återbud till repetition eller representation, aldrig kommit för sent, tidigt nere i sin loge, gladt pratande, aldrig intrigant och svår mot rivaler (annat än med sin öfverlägsna talang), anspråkslös, tjänstvillig, förnöjsam, glädligt enkel och god — se der den enkla sanningen om denna konstnärinna såsom människa och kamrat vid vårt lands främsta konstanstalt.

Som konstnärinna är *friskhet* och *behag* de egenskaper, som beredt fru Strandberg hennes lycka och gjort henne till — som Aftonbladets utmärkte musikbedömare mycket korrekt säger — »en af de mest typiska subretter vår k. scen någonsin egt».

Nyss anförda utdrag ur fru S:s repertoire gifver en — om ock ofullständig — föreställning om hennes mångsidighet och användbarhet.

Ehuru Alice (Robert) och Ortrud (Lohengrin) lågo stiek mot sängerskans skaplynne, hade hon dock i den förstnämnda flera lyckade moment såsom entrén i akt I, breftiraden i den andra, fästmanskupletterna med inledande småkoketta recitativ i den tredje, om ock fortsättningen af operan blef henne öfvermåktig. Som Ortrud ansåg N. D. A:s stränga Q. henne »ganska skickligt lotsa sig i land», hvilket ej är litet sagt om ett så horribelt parti, så i alla afseenden illa liggande för sängerskan.

Redan 1853 fick fru S. ett primadonnaparti inom opéra-comique, Martha, och, trots Julie Berwald föregått henne, skördade hon här stort bifall, »tecknade själsstriden under duon utmärkt», fick bissera folkvisan o. s. v. I Nancys parti, som hon sedan öfvertog, var hon dock onekligen mer hemma, ehuru de låga alttonerna ej ville lyckas henne så väl som för fröknarna Boye och Bournonville. Zulma, Susanna, Elizetta och Zerlina i Fra Diavolo höra jemte Martha till de större på samma gång känslofulla som pikanta partier fru S. utfört, Susanna redan 1853, der hon tog revanche för ett mindre lyckadt uppträdande som Cherubin, deri sängerskan likväl, trots konkurrensen med så vackra och farliga rivaler som frk. Boye, Hilda Sällström, Mina

Gelhaar och sist sin egen köttsliga dotter Anna, tid efter annan varierande med Susanna, frade stora triumfer ända till år 1874, då hon öfvergaf både flickan och pojken och egnat sig åt gumman Marcellina.

Pojkroler intaga en särskild plats inom fru S:s repertoire: Cherubin, Jemmy, Siebel, Carlo, Urbano, Stephano. Om också den svåraste af dessa Cherubin brast något i poesi och lyftning, så gafs rolen i öfrigt med öfverlägsen qvickhet och eld, Carlo med öfverraskande god koloratur, Urbano litet vräkigt och blaseradt elegant, som sig borde, Siebel och Jemmy känslofullt, men aldrig sentimentalt — den väl afvägda blandningen af känsla och ysterhet skänkte i allmänhet åt dessa pojkar rikt konstnärligt intresse, som i förening med en käck, liffig ton, ett lämpligt, skalkande och täckt minspel, en förförisk apparation skall verka — fasligt för fru S:s efterträderskor i långa tider.

Dessutom kärnan af fru S:s repertoire: Betlirolerna, oftast sekundära, men med fru S. aldrig förgättna, antingen klassiska som Zerlina eller Blonde, romantiska som Anna eller Fatima eller fransyskt lifiga som Jenny, Diane, Mirza, Ritta, Jeanette, Georgette, Lilla, Sofia och hvad allt de heter, lifiga småmysande små töser. De tjänster fru S. gjort svensk operadiktning äro ej få, derom vitna Berens Lulli och Quinault, Jacobsons Ungerns kusin och prof. Hallstenius flesta operetter, ur hvilka hennes friska, skålmska »Jag skapades ej till nunna minsann, dertill är jag mycket för glada» gjorde så erusorisk effekt.

Om hennes Offenbach-repertoire nämna vi ingenting, hänvisande hvad i denna tidskrifts musikafdelning derom är sagdt på tal om Vasateaterns repris af »Sköna Helena» våren 1888.

Deremot några ord om hennes pligtrogna utförande af fyllnadspartien såsom Ursula (Svarta Dominon) Clotilde (Norma), Anna (Den vilseförda), partier hvilka väl utförda knappast märkas, men hvilka illa gjorda skulle märkas — irriterande.

På äldre dagar har fru S. med glans lupit in i gummfacket. En liten förstudie dertill yppades redan 1857, då fru S. kreerade fru Page i Nicolais Muntra fruvar, sedan med samma framgång repriserad 20 år derefter. Ladyn i Fra Diavolo fick fru S. redan i sin gröna ungdom, om denna skall vara ung eller gammal, kan man ha olika meningar. Lorden sjunger ju att hon är »bedårande — på afstånd blott» och Markisens låga brinner väl artificiell, men lilla Zerlina, en feminin, säger ju: Se der en dam, så ung och vacker. Efter tretio år spelade fru S. ånyo sin lady, som fått en pendant i den koketta markisinnan i

Spada. Fru Ragnhild 1874 invigde ett ännu äldre skede, dit Markisinnorna de Moncontour och von Streckenfelt snart sällade sig. Samtidigt sjöng fru S. visserligen Siebel och Tellsgosse, men snart nog fetmade hon ifrån dessa roller och mognade till deras mam-mor eller tanter, Martha och Hedvig. Anna i Vermländingarne, spelad med sådan lycka på 50- och 60-talet, blef 1879 till sist svärmor Lisa, arrendatorskan Jenny oldfrun Margareta, Cherubin Marcellina, pagen amman o. s. v. Men allt med bibehållen vigör — utmärkt karakteriseringstalang, gemytlighet och komisk styrka, på senaste tiden också en aristokratisk finess, som förr saknades (t. ex. i Regementets dotter).

Som vis-sångerska har varit och är fru S. ypperlig. En sann njutning är att höra hennes »pojksvisor», det må nu vara Geijers »Sliparpojke», Pacii soldat- eller Lindblads skjuts-pojke, ja, t. o. m. prof. Nybloms älskvärda »Grindpojke». Särdeles Lindblads mästerliga visa blef i fru S:s mun ett helt litet situations-måleri med friska tallskogar, guppande raphöna, traskande Grälle, ljudliga pisksmällar och en liten knubbig rosenkindad tjuvpojke till körsven med klingande rop, som eka långt in i skogens dunkla grönska.

Men — jag kommer nu tillhaka till mitt sjunde bud — att kunna så illusoriskt framställa sådana ungdomssprittande känslor, när man snart har sina modiga sextio år på nacken, det är ju uppenbar stöld och tjufveri från ungdomsgudinnans arsenal. H. S. B.

Hittills har jag nu endast att från den glada, den *goda* glada sångens vänner tillropa fru Strandberg hennes svågers: Tack för god vakt! Och tillönskande Sveriges Dejazet en glad och glad, fridsäll livvets afton kan jag ej bättre sluta, än lem-nande ordet till en skald, som sjöng till en sångare, begge hen-nes hjerta nära och kära:

»Lef glad, lef lycklig på din ära
Och på din inre harmoni!
Men då du sjöng i dar, i unga
För oss, och luft som ingen ann,
Så har i dag jag velat sjunga
En strof för dig så godt jag kan.
Den röst, som nått din barndoms öra
— Fast länge se'n på välljud tom —
Jag trott du gerna skulle höra
På tröskeln till din ålderdom!»

Volontaire.

Grefvinnan Zoë.

3.

Under ett par dagar förvandlades nu Räflinge till högkvarter. Expeditionen förlades på nedre bottnen; det var ett ständigt kommande och gående af adjutanter, ordonanser och officerare af alla grader. Utanför slottstrappan gick dag och natt en soldat på post, och Zoë vaknade om morgonen vid att reveljen gick i lägret på andra sidan parken.

Vid frukosten var grefvinnan aldrig närvarande, men gjorde deremot les honneurs vid middagsbordet. Och det var glada middagar med mycket vin, mycket skratt och många befängda qvickheter, skjutna ut i luften i kapp med champagnebuteljernas korkar.

Den ljusa, rymliga matsalen erbjöd då en präktig anblick; uniformerna togo sig så bra ut, verkade så artistiskt mot väggarna, hållna i hvitt och guld, med sina läckert utförda stillben och jagtstycken i glada, friska färger. Glasdörrarna till balkongen stodo alltid öppna under middagen, och som salen vette utåt parken strömmade sommarens doft af nyslagent hö in och fylde luften med en svag parfym. Detta jemte den utsökta maten och de dyrbara, äkta châteauevinerna födde stämningen — en animerad, hjertlig stämning, som tog sig uttryck i täta helsingar med glasen och ytterst lifligt samspråk. Alla dessa officerare, som suttit till häst från klockan fem på morgonen, frånräknadt frukosten, hängåfvo sig nu odeladt åt bordets nöjen, de solbrända kinderna fingo så småningom teglets varma färg och skåltalen en flygt, hvars vingar hemtade sin styrka ur Pomardens blod och Pommeryns guld.

Zoë hyllades vid dessa middagar som en drottning.

Generalen förde henne till och från bordet med den galanta artighet, som några af våra äldre officerare ännu äga kvar från kung Karls dagar. Och der hon gick fram, bugade sig löjtnanterna som den högväxta vassen, när sommarvinden stryker smekande fram. De yngste formligen afgudade henne, sökte läsa

i hennes ögon, hvad hon önskade, och höllo sig ständigt i hennes närhet för att få tillfälle göra henne en eller annan liten tjänst.

Zoë var qvinna — qvinna ända ut i fingerspetsarna, och hon kunde inte annat än känna sig smickrad. Men denna varma hyllning återverkade, och hon blef älskvärdare än någonsin — »det fins inte i hela Paris en sådan qvinna som ni!» försäkrade den franske kavalleriöfversten, hvilken bevistade manövern. »Nu narras ni, herr öfverste!» log Zoë tillbaka, men hon kände sig inte så litet stolt i alla fall.

Bland alla dessa uppvaktande officerare var det likväl en hon inte sett till vid middagsbordet den första dagen — den unge mannen, som helsat på henne ner ifrån slottsgården. Hon hade ofrivilligt kommit att tänka på honom flere gånger under dagens lopp, och alltid hade tanken varit åtföljd af en fråga: hvar har jag sett honom förr? Men det kunde hon der emot inte svara på. Och därför tänkte hon på honom så mycket mer.

Så på aftonen, när man samlat sig inne i den upplysta salongen för att dricka en kopp te, uppenbarade han sig plötsligt i dörröppningen. Han helsade militäriskt och gick der efter fram till generalen. De båda herrarne samtalande ifrigt ett ögonblick.

»Vi ha ännu tid på oss,» slöt generalen samtalet och lade vänligt sin hand på adjutantens axel, »se till att få er en kopp te, det kan baron behöfva, jag skall presentera er för grefvinnan.»

De gingo fram till Zoë, der hon satt och talade om Longchamps, om Patti och senaste Salongen med den franske kavalleriöfversten.

»Tillåt mig presentera för grefvinnan ännu en af edra gäster!»

Hon samtyckte med ett leende och en liten intagande böjning på hufvudet.

»Grefvinnan von Flandern! . . . baron de Besche!»

Baronen bugade, och grefvinnan sänkte ännu en gång sitt vackra hufvud.

»Hvarför ha vi inte fått det nöjet se baron till middagen.»

»Det är mitt fel, grefvinna! Baron de Besche har varit öfver till afdelningen B; fram på morgonqvisten kommer det att smälla.»

»Ska vi segra eller bli slagna, herr general?» frågade hon med ett litet skålmaktigt leende.

»Ja, gunås, grefvinna, vid sådana här tillfällen är ens öde redan afgjordt på förhand, och det lär väl bli vi, som den här gången få rymma fältet.»

»Men försvara er så länge som möjligt, mina herrar, annars gå vi miste om er alldeles för snart.»

Generalen och baron de Besche bugade sig leende som ville de försäkra, att man för nöjet få stanna kvar på Räflinge gerna skulle slåss till sista man.

Nu närmade sig flere officerare, och samtalet antog en annan vändning: man kom in på en skandal, som nyligen timat i förnäma världen, och hvar och en drog sitt strå till stacken. Zoë hörde på och förvånade sig i tysthet öfver, hur män af verd kunde lika bra som qvinnorna den kosmopolitiska konsten att tala illa om sin nästa. Generalen och baron de Besche voro de enda, som sökte urskulda — »det fans ju så mycket, som världen inte kändel!» — »han var ju så ung och kanske litet excentrisk!» — men generalen och hans adjutant blefvo öfverröstade — »det var oförlåtligt!» — »han var ett *mauvais sujet* och hon — nå ja *hon* . . .» Och så ryckte man på axlarna, smuttade på téet och såg ut som idel oförvitliga samveten.

»Ja, prata, ni,» yttrade plötsligt baron de Besche, »jag tycker om att folk ännu kan göra dumheter; det bevisar åtminstone en smula hjerta.»

»Men man ska inte ställa till skandal,» förklarade en flintskallig, utlevad kaptén, som aldrig något år försummade sina sex veckor i Wiesbaden.

»Nej, konsten är att sköta sina intriger fint!» ljöd det andäktigt i korus.

»Oh, mina herrar, en sådan moral!» utbrast grefvinnan med en harm, som icke var låtsad. »Då är det vackrare att göra en dumhet och stå sitt kast, så vida man inte har nog hufvud och mod att låta bli att göra några dumheter alls.»

Baronen och grefvinnans blickar möttes — om af en händelse eller af sympati, visste ingendera.

»Grefvinnan har rätt!» brummade en gammal major mellan sina hvita mustascher, »men, gunås, så resonnera inte de unga damerna nu för tiden.»

»Oh, en sådan Cato! — jag tar de unga damernas parti — om de ha dåligt rykte, är det herrarnas fel, som inte längre tro, att det fins goda och dygdiga qvinnor.»

»Tag åt er, mina herrar,» sade generalen med ett visst alvar, »ni ha ärligt förtjent en straffpredikan.»

Han räckte grefvinnan sin hand och bjöd godnatt, i det han tillade:

»Jag beklagar, att grefvinnans sömn kommer att störas i morgon bittida, men jag måste bruka mitt artilleri — nöden har ingen lag.»

»Jag är inte alls nervös — skjut ni bara!»

Man tog afsked, och efter några minuter var salongen tom.

Baron de Besche hade bugat sig vördnadsfullt, på något afstånd, och gått utan att under aftonen ha vexlat ett enda ord med grefvinnan. Hon fann det litet underligt, då hon nu var alldeles säker på, att de mötts någon gång förr, och hon förvånade sig öfver, att han icke alls tycktes påminna sig detta.

* * *

Det hade efter en regnig och mulen morgon blifvit en ljum, månljus afton. Och Zoë kunde icke motstå begäret att kasta en lätt schal öfver axlarna och gå ned i parken.

Räflinge park var berömd för sin skönhet. Den bestod af gamla ekar och lindar, planterade långt innan ännu godset kommit i von Flandernska ättens ägo. Här och der glittrade en spegelblank dam genom det täta, af månskenet försilfrade löfverket, då och då vidgade sig de sandade gångarne till en rundel, i hvars midt en liten vattenkonst spelade eller en staty sträckte sina marmorarmar mot den stjernklara, djupblåa aftonhimlen. Stundom verkade alléerna som gick man genom en tunnel af doftande grönt; här rådde en ständig halfskymning, en djup tystnad, endast afbruten af grodorna, som kväkte rundt omkring i dammarna. När man gått parken i ända stod man plötsligt på en bred terass, från hvilken man hade en vidsträckt utsigt öfver dalen nedanför, der den lilla ån slingrade fram i nyckfulla vändningar, öfver de af solen brända, jämna gräsmarkerna, der kor och får betade, öfver barrskogarnes mjuka våglinier på de motsatta höjderna och bort om dessa ett oändligt fjärran, som antingen skiftade i solnedgångens varma glöd, stod som en hotande molnvägg eller som nu smälte bort i sommarnattens violetta, svagt erggröna och gyllene toner.

Det var hit till denna terass Zoë stälde sina steg.

(Slutet följer).

En lärokurs.

Karnevalstankar af Pasquino.

En maskerad är lifvet och lifvet är en skola, *ergo* är en maskerad en skola.

Då nu en skola ju är en anstalt der lärdom inhemtas, och lärdom är nyttig, så är alltså en maskerad en anstalt, der nyttiga lärdomar inhemtas.

Liksom i andra skolor äro undervisningsämnena mångahanda. De förnämsta äro dock kristendom, modersmålet, historia, geografi, naturvetenskap, matematik, franska, tyska, engelska, latin, musik, teckning, m. fl.

I alla dessa undervisas på ett särdeles praktiskt sätt.

Man får sålunda lära sig 1:o att kardinaler bära röda kåpor och biskopar gredelina; att svarta, bruna, grå och hvita dräfter bäras af prester, munkar och noviser, samt att latinet blifvit undanträngdt från kyrkor och kloster. 2:o att svenska kyrkans prest-rockar, messhakar, kolportörsångrockar och diakonisshabiter liksom våra svenska militärrockar och polisuniformer skulle förlora i anseende och möjligen bortcensureras på en karnavalsfest, men att deremot hallelujafickor äro med om hvad som helst.

Hvad modersmålet beträffar, så icke nog med att svenskan utträngt latinet inom kyrkan, den har också blifvit det universal-språk, som af alla nationer antagits såsom det allra modernaste volapük.

Att under sådana förhållanden några små obetydliga språk-egenheter hörde till ordningen för dagen kunde ju ej hjälpas, och sålunda erforo vi, att vi hade »hafvi» så livvadt och att det hade »va't» så roligt så. Rättskrifningsläran förekom icke, och väl var det, ty i trängseln skulle den bestämdt fått sig alltför många knuffar.

I historia vann man den erfarenheten, att svenska kungarne hysa en viss respekt för maskeradbaler och sällan våga sig dit,

att våra egna prinsar föredraga parislif framför våra egna lugna svenska karnevaler, men att prins Hamlet och drottning Macbeth höllo till godo med hvad huset förmädde.

Geografien, som lär oss att hitta i världen, tyckes vara en mycket känd vetenskap. Herrarne hittade mycket väl till damernas lif, så väl som till buffeten.

Naturkunskapen sönderfaller i två delar, botanik och zoologi.

Alla blommor, som blott skiljas sins emellan genom färg och yppighet, hafva samma byggnad. *Roten* utgöres af en hufvudrot med tvenne förtjockade birötter. *Stammen* är en stängel. *Bladen* äro liksom växtens öfriga delar köttiga och saftrika. *Blomman*, hvars foder utgöres af hår, är en, och derå märkes tvenne i fördjupningar sittande knoppar (»ögon»), ståndarknapp och »läppar». De blomstra om aftonen, helst på af champagne fuktad mark. För att veta hvilken klass de tillhöra, böra de dock närmare undersökas.

Zoologi är läran om djuren. Det förnämsta af djuren är människan. Menniskokroppen består af tre delar, hufvudet, bålen och lemmane. *Hufvudet*, som innehåller många håligheter, hvilka dock understundom äro rätt bastant korkade, spelar en stor rol; *bålen* kanske dock en ännu större, i synnerhet när den till största delen består af champagne. *Lemmarna*, som naturligtvis äro parvis förenade, äro på en karnevalsafon skilda åt så att hvar och en roar sig efter bästa förmåga utan att tänka på sin äkta hälft. De öfre extremiteterna bestå af en betäckt hand och en obetäckt arm. De nedre extremiteterna bestå af ben och fot, ha' vi hört sägas, ty den blygsamhet naturen gaf bjöd oss att vid åsynen deraf nedslå vårt kyska ögonpar.

Hela kroppen, med undantag för hals och armar är beklädd med siden, guldstickadt sammet, trikåer, silfverskor och flor, hufvudet är stundom insvept i en lätt flors-hufva. — — —

Hvad öfrigt allt man lärde på Fettisdagen den 5 Mars 1889, kan ej så nogt specificeras, men Detta är helt vis nog för och man en hel hop föräldrar och målsmän att nästa år sända sina hoppfulla ungdomar i den bildande samskola, som kallas konstnärskarnevalen.

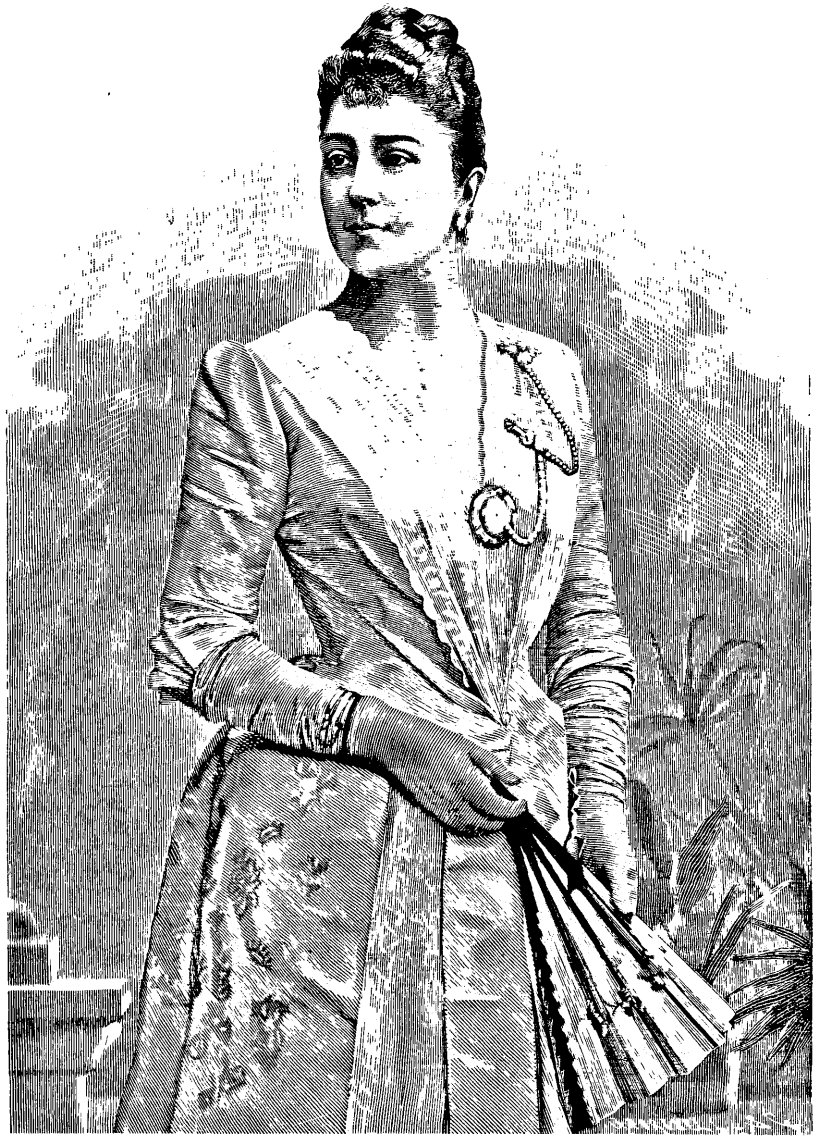
Rättelse.

Å sid. 233 r. 14 uppför. står 27,000; läs 270,000.

o
r
a
n
t,
tt

d
f-

9,
tt
na
st-

M.me Mercedes de Castellanos.
Originalträschnitt af G. Forssell, efter fotografi.

Hvem kände inte m:me de Castellanos?

Hon var stockholmares favorit.

Från första vårdag hon i sin svart, distynguerade toalett uppenbarat sig på hufvudstadens gator och sett sig leende omkring med sina sammetslena ögon, mörka och strålände som en tropisk natt, hade stockholmarne skänkt henne sin odelade sympati. Hon var så ung, så vacker, så smidig och graciös, denna hustru till en spansk minister, och så var hon främling — ömtålig och fin som en exotisk planta.

*Mercedes de Castellanos är sydamerikanska, hennes barn-
domshem är Montevideo, en stad med förtjusande läge, hvit
som ett stycke krita och vaktad af den ändlösa Oceanen och de
omätliga, böljande pampas. Här i denna verld, der naturen
är som en saga, knoppades hennes skönhet, också den vacker
som en dröm.*

*Men det var i Paris m:lle de Mandeville mottog sin egent-
liga uppfostran. Hennes familj härstammar nämligen från
Frankrike, farfadern var fransk minister i den stora argen-
tinska republikens hufvudstad Buenos Ayres och dotterdottern
sändes att i sina förfäders land utbildas till qvinna af verld.
Paris hade äfven tryckt sin prägel på m:me de Castellanos;
hon var i mycket en parisiska, men kärleken, längtan till*

hemmet vid Oceanens strand lefde allt jämt djup och obetyingelig i den unga sydamerikanskans hjerta. Hennes ansigte ljusnade när man talade med henne om **Banda Oriental**, om de väldiga floderna, de majestätiska Anderna, de ändlösa pampas och Montevideo . . . Montevideo vid hafvet med sina tysta, stjernlysta nätter — »mot det går ingenting i verlden upp!» tillade hon lifligt på bruten, men förtjusande scenska, när vi intervjuade henne, och hon egenhändigt räckte oss det fotografikort vi med hennes tillåtelse presenterat »Krönikans» läsare.

»Och Sverge, madame!» frågade vi.

»Jag glömmmer aldrig Sverge!»

Vi tro också att m:me de Castellanos menade fullt allvar med sitt snabba, entusiastiska svar. Hon har skäl att icke så lätt glömma Sverge. Hon har här tillbragt nio år; hennes barn — förtjusande barn — äro födda här; hon hade endast varit gift i tre månader, då hon satte foten på svensk botten. Och hon har här både från hofvet och utomstående kretsar mötts och omfattats af så lifliga sympatier, att de helt säkert icke så lätt plånas ut. Ett sista bevis derpå finga hon och hennes man ytterligare mottaga, då de på Centralstationens perrong en lördags afton — egendomligt nog samma månad de först anländt till Sverge — togo afsked af sina vänner. Man formligen höljde dem med blommor, och om också blomorna vissna, bladen blekna, komma nog de scenska minnena att länge hålla sig friska, friska till och med under en så varm himmel som Montevideos.

* * *

Till sist vilja vi till hennes mans porträtt på omstående sida lägga några korta, biografiska data: **Don Lorenzo de Castellanos**, Spaniens nyss afgångne envoyé extraord. & ministre plénip. begynte sin diplomatiska bana i Paris 1854, tjenstgjorde derefter som legationssekreterare i Rio Janeiro, Wien, Berlin och Europas flesta hufvudstäder; senast i London, der han beklädde förste legationssekreterareposten tills han 1876 utnämndes till minister i Montevideo, från hvilken stad han som nygift flyttade till Stockholm.

M:me de Castellanos af oss återgifna porträtt är utfördt af fotografen N. Björsell i Stockholm. Som detta är den enda offentliggjorda afbildning af m:me de Castellanos, undanbedes reproducering.
